

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ СУСПІЛЬНИХ НАУК
Кафедра загальної педагогіки та педагогіки вищої школи**

Олена ПОПАДИЧ, Богдан ПОПАДИЧ

ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
для здобувачів освіти першого (бакалаврського) рівня
галузі знань **01 Освіта/Педагогіка**
спеціальності **013 Початкова освіта**
освітньої програми «Початкова освіта»

Ужгород 2024

УДК 37.017:34(076)

П 57

Попадич О., Попадич Б. Правове виховання дітей у початковій школі: навчально-методичні рекомендації для здобувачів освіти першого (бакалаврського) рівня галузі знань галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 013 Початкова освіта освітньої програми «Початкова освіта». Ужгород, Редакційно-видавничий відділ ДВНЗ «УжНУ». 2024. 98 с.

Навчально-методичні рекомендації до вивчення курсу «Правове виховання дітей у початковій школі» містять матеріали для проведення лекційних і семінарських (практичних) занять, організації самостійної та індивідуальної роботи студентів, а також здійснення різних видів контролю і оцінювання засвоєння знань студентами. Адресовані здобувачам освіти першого (бакалаврського) рівня галузі знань галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 013 Початкова освіта освітньої програми «Початкова освіта».

Укладачі: Попадич О. О., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет», Попадич Б. Т. аспірант кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет».

Рецензенти:

Менджул М. В., доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного права та процесу Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет».

Опачко М. В., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет».

*Рекомендовано до друку:
кафедрою загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
(протокол № 15 від 27.06..2024 р.)
науково-методичною комісією факультету суспільних наук
ДЗВО «Ужгородський національний університет»
(протокол 8 від 27.06.2024 р.)*

Попадич О. О., Попадич Б. Т., 2024 р.

ЗМІСТ

1.	Вступ	4
2.	Засоби діагностики та критерії оцінювання результатів навчання	6
3.	Програма навчальної дисципліни	9
4.	Тематика та плани семінарських (практичних) занять	14
5.	Перелік питань для самостійної роботи студента	18
6.	Індивідуальні завдання	20
7.	Зразок титульної сторінки для виконаних завдань	22
8.	Перелік питань для модульних контрольних робіт	23
9.	Перелік питань для підготовки до заліку	26
10.	Захист прав дітей в Україні з урахуванням міжнародних договорів з питань сімейного права	29
11.	Права дитини в Україні	38
12.	Вправи для формування правової компетентності молодших школярів у змісті інтегрованого курсу «Я досліджую світ» першого циклу навчання	43
13.	Вправи для формування правової компетентності молодших школярів у змісті інтегрованого курсу «Я досліджую світ» другого циклу навчання	67
14.	Рекомендовані джерела інформації	92

ВСТУП

Концепцією Нової української школи визначено, що в сучасних умовах суспільству необхідний і якісно новий учитель. Окреслені вимоги до кваліфікації вчителя початкової школи надзвичайно важливі для усвідомлення особистої готовності впроваджувати інтегроване навчання, встановлювати зв'язки поміж наявними знаннями та методами вирішення фахових проблем, формувати внутрішню мотивацію до якісної реалізації своєї фахової діяльності й ставлення до фаху як до цінності, яка допоможе стати високоякісним педагогом. Завдяки окресленій тенденції освітній процес переорієнтовується на гуманістичні цінності, розкриття креативних можливостей індивіда, узгоджуючи систему підготовки майбутніх учителів молодшої школи з міжнародними освітніми стандартами. Відтак школі потрібні творчі вчителі, які вміють працювати з людьми, з колективом, глибоко розуміють і знають свою роль у суспільстві, вміють використовувати набуті знання, вміння та навички на практиці, тобто вчителі професійно компетентні. Багатопрофільність професійної діяльності вчителя початкових класів передбачає його готовність до викладання знань з декількох дисциплін як в урочній, так і в позаурочній діяльності. Зокрема, вчитель повинен володіти правовими знаннями, які не входять в основний перелік дисциплін початкової школи, а передбачають курси за вибором. Правова компетентність слугує для креативного застосування та реалізації хисту особистості майбутнього вчителя початкових класів, тож її формування повинно охоплювати суб'єктивні засади, коли студент із об'єкта навчання, виховання та фахової освіти переходить у найвищу цінність, тобто стає суб'єктом. Результат упровадження компетентнісного підходу за фахової підготовки майбутнього вчителя початкової школи – неодмінно формування компетентного фахівця, спроможного за будь-яких умов вирішувати професійні проблеми та виконувати завдання різної складності на належному рівні, вирішувати й відповідати за власні рішення, весь час удосконалюватися. Таким чином, майбутні вчителі початкової школи мають розуміти, що правознавство треба реалізувати на основі знань, умінь і навичок, які учні отримали в дошкільних закладах, у родині. Тож основне завдання педагога – сприяти інтеграції вже здобутих знань учнів молодшої школи у зміст інших дисциплін (математика, читання, праця, природознавство). Позаяк саме в дитинстві набуваються базові життєві знання, навички, формуються процеси розуміння, усвідомлення особистого життєвого досвіду та довкілля. Учні поринають у світ основ правової грамотності, внаслідок чого формується якісно нове правове мислення на основі пізнання юридичних норм життєдіяльності в суспільстві, з'являється основа для майбутнього опанування правовими дисциплінами в основній та старшій школах.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Правове виховання дітей у початковій школі» є розвиток правового мислення, правової свідомості та правової культури майбутніх учителів початкових класів, підготовка учителя до формування правової компетентності учнів початкових класів та розвиток інтересу й позитивного ставлення студентів до правознавчих дисциплін, формування у студентів теоретичних знань і практичних умінь для здійснення правовиховної діяльності в початковій школі, ознайомлення студентів з нормативно-правовими документами щодо захисту прав дитини, набуття знань студентами про ознаки, функції, завдання та зміст правового виховання, сформувати правову компетентність майбутніх учителів початкової школи. Курс «Правове виховання дітей у початковій школі» передбачає забезпечення студентів систематизованими знаннями, педагогічними вміннями, збагачує фахову підготовку та стимулюватиме формування професійно-педагогічних ціннісних орієнтацій і компетентностей. Робоча навчальна програма дисципліни «Правове виховання дітей у початковій школі» базується на нових концептуальних підходах до виховання дітей у національній системі освіти і побудована у відповідності з Національною програмою виховання дітей та учнівської молоді, у якій визначені сучасні теоретичні засади виховання.

Завдання вивчення дисципліни:

– засвоєння студентами системи знань про правове виховання і правову освіту дітей, зокрема знання про: риси, призначення, функції, принципи правового виховання;

компоненти та чинники системи правової освіти населення в Україні; нормативно-правові основи регулювання, мету і завдання, суб'єктів, шляхи, способи та заходи реалізації правового виховання в початковій школі;

- вивчення вітчизняного та зарубіжного досвіду організації правової освіти; історичні традиції правового виховання та правової освіти в Україні;

- розвиток умінь у студентів аналізувати, систематизувати, узагальнювати теоретичний матеріал і інформацію про практику реалізації правового виховання;

- оволодіння методикою розробки навчально-методичних матеріалів, призначених для використання під час організації та проведення правоосвітніх заходів, формування відповідних практичних умінь і навичок, а саме: визначати групи (вікові, професійні, соціальні тощо) як суб'єктів правоосвітнього впливу; визначати зміст правової освіти залежно від групи таких суб'єктів;

- оволодіння сучасними технологіями і методиками правового виховання, зокрема, вміннями організовувати та проводити заходи з правової освіти населення, встановлювати ступінь їх ефективності;

- розвиток умінь здійснювати науковий пошук з проблематики курсу, виявляти і досліджувати актуальні проблеми теоретичного і практичного характеру, писати наукові тези / статті з актуальних питань даної проблематики.

ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни «Правове виховання дітей у початковій школі» є презентації на практичних (семінарських) заняттях результатів виконаних завдань та досліджень, презентацій-доповідей, виконання творчих завдань (есе), реферати, виконання модульних контрольних робіт, іспит.

Методи навчання: Словесні (розповідь, бесіда, лекція тощо), наочні (ілюстрація, демонстрація тощо), практичні (вправи, навчально-продуктивна діяльність тощо), репродуктивний метод, метод проблемного навчання, самостійна робота студентів, розв'язування задач/творчих завдань, інтерактивні методи навчання, презентації, рольові ігри, банки візуального супроводу освітнього процесу, метод проєктів тощо.

Методи та форми дистанційного навчання: система Moodle; інтернетконференція Google Meet.

Технології навчання: інформаційно-комунікаційні, проєктні, інтерактивні, модульні, ігрові, співробітництва.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: усні презентації на практичних (семінарських) заняттях результатів виконаних завдань та досліджень, презентацій-доповідей, письмове виконання творчих завдань (есе), рефератів.

Форма модульного контролю: письмова контрольна робота.

Форма підсумкового семестрового контролю: усний іспит.

Особливості використання засобів діагностики та контролю за умов дистанційного навчання

В умовах використання формату онлайн-навчання (дистанційного навчання) із застосуванням корпоративної мережі Google Meet названі засоби, методи і форми визначаються за домовленістю зі студентським колективом і в залежності від зручного виду взаємодії, застосовуються з допомогою існуючих функцій групових чатів та відео-конференцій. Для ефективного засвоєння тематики є можливість демонстрації необхідних матеріалів на робочому столі комп'ютерного технічного засобу під час занять.

Зокрема, у разі потреби, під час онлайн-заняття можна надати доступ до свого екрану, щоб показати презентації або іншу тематичну інформацію на робочому столі.

Планування лекційних занять, практичних занять, модульних контрольних робіт, а також підсумкова перевірка знань у формі іспиту здійснюється заздалегідь за допомогою прив'язки до гугл-календаря. Синхронізація запланованих заходів виконується автоматично на всіх зручних для їх проведення пристроях.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 1)

Поточне оцінювання та самостійна робота						Модульна контрольна робота	Сума
T1-2	T3-4	T5	T6-7	T3	P	50	100
5	5	5	5	20	10		

T1, T2 ... – теми, T3 – творче завдання (есе), P – реферат

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 2)

Поточне оцінювання та самостійна робота						Модульна контрольна робота	Сума
T 8	T 9-10	T 11-12	T 13-14	T3	P	50	100
5	5	5	5	20	10		

T1, T2 ... – теми, T3 – творче завдання (есе), P – реферат

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1		Модуль 2	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні (семінарські) заняття	8	20	7	20
Творчі завдання (есе)	1	20	1	20
Реферат	1	10	1	10
Модульна контрольна робота	1	50	1	50
Разом	11	100	10	100

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Під час семестру студенти вивчають два змістових модулі з дисципліни. Після виконання кожного змістового модуля здійснюється поточний контроль у вигляді письмової роботи. Студенти, які не відвідували лекції, або не в повному обсязі виконали програму практичних занять, до поточного модульного контролю не допускаються. Вони мають право на відпрацювання пропущених занять.

Оцінювання модульних завдань. Після виконання програми змістового модулю у визначений деканатом термін здійснюється поточний модульний контроль у вигляді письмової роботи, який оцінюється у межах від 1 до 50 балів.

Модульна робота 1 (max. – 50 б.)

- 1) Теоретичні завдання: дайте відповідь на 2 питання (2x15б. = max. – 30 б.).
- 2) Тестові завдання: (20x1б. = max. – 20 б.).

Модульна робота 2 (max. – 50 б.)

- 1) Теоретичні завдання: дайте відповідь на 2 питання (2x15б. = max. – 30 б.).
- 2) Тестові завдання: (20x1б. = max. – 20 б.).

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Після виконання програми змістового модуля у визначений деканатом термін здійснюється поточний модульний контроль у вигляді виконання письмових завдань репродуктивного й творчого характеру, який оцінюється від 1 до 50 балів. Якщо з об'єктивних причин студент не пройшов модульний контроль у визначений термін, то він має право з дозволу деканату пройти його протягом двох тижнів після виникнення заборгованості.

50 балів (оцінка «відмінно») – студент виконав запропонований йому варіант завдання у повному обсязі і виявив при цьому:

- глибокі та повні знання матеріалу дисципліни;
- вільне володіння науковою термінологією;
- творчу самостійність;
- високу культуру оформлення знань та відповідний рівень умінь і навичок.

40 балів (оцінка «добре») – студент виконав запропонований йому варіант завдання у повному обсязі, дав вичерпну відповідь на усі питання, проявив творчу самостійність, добре орієнтується у сучасних проблемах основ педагогіки, продемонстрував високу культуру оформлення знань, належний рівень умінь та навичок, але в роботі наявні окремі несуттєві помилки. Ставиться за виконання 75 % усіх завдань.

30 балів (оцінка «задовільно») – студент проявив задовільні знання матеріалу, але допустив при цьому окремі грубі фактичні помилки та неточності, а культура оформлення знань та рівень його умінь і навичок ще недостатні. Правильно виконано більше 50% запропонованих завдань.

20 балів (оцінка «незадовільно») – студент не виявив достатніх фахових знань із предмета, не реалізував завдання через загальну слабку орієнтацію у програмовому матеріалі, а культура його мовлення й оформлення знань незадовільні. Завдань виконано менше ніж 50 %.

Якщо з об'єктивних причин студент не пройшов модульний контроль у визначений термін, то він має право за дозволом деканату пройти його протягом двох тижнів після виникнення

заборгованості.

Оцінювання активності під час аудиторних занять, індивідуальної та самостійної роботи здійснюється у межах 50 балів за кожен із модулів:

- **max 20 балів** – опрацьовано увесь практичний (семінарський) матеріал (4 заняття за відповідний модуль по max. 5 балів за кожне заняття);
- **max 20 балів** – підготовка індивідуального навчально-дослідного завдання згідно тем, передбачених програмою за відповідний модуль та його захист;
- **max 10 балів** – підготовка реферату згідно тем, передбачених програмою за відповідний модуль та його захист.

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю

Після виконання програми змістового модуля у визначений деканатом термін здійснюється поточний модульний контроль у вигляді виконання письмових завдань репродуктивного й творчого характеру, який оцінюється від 1 до 50 балів. Якщо з об'єктивних причин студент не пройшов модульний контроль у визначений термін, то він має право з дозволу деканату пройти його протягом двох тижнів після виникнення заборгованості.

50 балів (оцінка «відмінно») – студент виконав завдання запропонованого йому варіанта в повному обсязі і виявив при цьому:

- глибокі та повні знання матеріалу дисципліни;
- вільне володіння науковою термінологією;
- творчу самостійність;
- високу культуру оформлення знань та відповідний рівень умінь і навичок.

40 балів (оцінка «добре») – студент виконав завдання запропонованого йому варіанта в повному обсязі, вичерпно реалізував усі питання, виявив творчу самостійність, добре орієнтується в сучасних проблемах основ педагогіки, продемонстрував високу культуру оформлення знань, належний рівень умінь та навичок, але в роботі наявні окремі несуттєві помилки. Ставиться за виконання 75 % усіх завдань.

30 балів (оцінка «задовільно») – студент виявив задовільні знання матеріалу, але допустив при цьому окремі грубі фактичні помилки та неточності, а культура оформлення знань та рівень його умінь і навичок ще недостатні. Правильно виконано більше 50% запропонованих завдань

20 балів (оцінка «незадовільно») – студент не виявив достатніх фахових знань з предмета, не досяг реалізації завдання через загальну слабку орієнтацію в програмовому матеріалі, а культура його мовлення й оформлення знань незадовільні. Завдань виконано менше від 50 %.

Підсумковим семестровим контролем з дисципліни «Теорії виховання» є іспит, який проводиться в усній формі. Студент, який в результаті поточного оцінювання або підсумкового контролю за модулем отримав більше 60 балів, має право не складати іспит з дисципліни. У такому випадку в заліково-екзаменаційну відомість заноситься загальна підсумкова оцінка. Для покращення підсумкової оцінки з дисципліни складання іспиту є обов'язковим.

Студент, який в результаті підсумкового оцінювання отримав середнє арифметичне менше 60 балів зобов'язаний складати іспит з дисципліни. У разі, коли відповіді студента під час іспиту оцінені менш ніж 60 балів, він (вона) отримує незадовільну підсумкову оцінку.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов’язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов’язковим повторним вивченням дисципліни

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Правове виховання та правова культура як чинники розвитку української державності

Тема 1. «Правове виховання дітей у початковій школі» як навчальна дисципліна.

Загальна характеристика, мета і завдання навчальної дисципліни «Правове виховання дітей у початковій школі». Вимоги до знань та умінь студентів. Місце і роль навчальної дисципліни «Правове виховання дітей у початковій школі» в системі підготовки кваліфікованого вчителя. Предмет навчальної дисципліни «Правове виховання дітей у початковій школі». Місце і роль навчальної дисципліни «Правове виховання дітей у початковій школі» в системі педагогічних навчальних дисциплін. Зв'язки навчальної дисципліни «Правове виховання дітей у початковій школі» з іншими суспільно-гуманітарними навчальними дисциплінами. Методологічні підходи до розуміння сутності та змісту правового виховання. Правове виховання як соціокультурний феномен.

Тема 2. Правова освіта дітей: поняття, значення, функції, принципи. Поняття правової освіти населення. Правова освіта та правове виховання: поняття та співвідношення. Правова освіта – безперервний процес цілеспрямованого формування правового мислення, правового світогляду, правової свідомості та правової культури особистості дитини, а також вчителя початкових класів з метою розвитку правових настанов, ціннісних орієнтацій, формування навичок і моделей правомірної поведінки. Ознаки правової освіти. Місце, роль та значення правової освіти населення в системі освіти в Україні та у процесі формування правової держави і громадянського суспільства. Функції правової освіти дітей: пізнавальна (когнітивна, евристична), ідеологічно-виховна, прогностична, регулятивна (нормативна), практико-прикладна, охоронна, профілактична, комунікативна. Принципи правової освіти дітей. Принципи правової освіти як нормативно-регулятивні основи, обумовлені закономірностями суспільного розвитку і механізму правового регулювання, вихідні положення, ідеї, які є орієнтирами, вимогами його здійснення, що визначають процеси формування правової свідомості, правової і професійної культури, законслухняності, правомірної поведінки та соціально-правової активності особи. Система принципів правової освіти (принципів її здійснення) як сукупність загальних та спеціальних (організаційно-функціональних) принципів. Соціалізація як головний чинник правового виховання.

Тема 3. Генеза вітчизняного правового виховання. Історичні традиції правового виховання в Україні. Правове виховання і правова освіта за часів Київської Русі. «Номоканон», церковні статuti князів Володимира Святославича та Ярослава Мудрого як джерела церковного права та правового виховання. Книжково-освітня реформа Ярослава Мудрого. Вивчення юриспруденції за «Руською правдою» у палацових школах. Особливість правового виховання населення Київської Русі: поєднання двох традицій права – звичаєвого та писаного. Традиції правового виховання українського народу та козацька держава. Виховання законслухняних громадян як завдання правового виховання у XIX ст. Правове виховання та правова освіта за часів Української Народної Республіки, Гетьманату П. Скоропадського. Історичні традиції правового виховання в Україні.

Тема 4. Нормативно-правові основи організації та здійснення правового виховання в Україні. Система законодавства про правову освіту та правове виховання в Україні як сукупність міжнародних та регіональних актів, Законів України, підзаконних нормативно-правових актів, що закладають основи правового регулювання, організації та здійснення правової освіти населення в Україні. Міжнародні акти як складник системи законодавства про правову освіту населення в Україні. Рішення Міжнародної конференції з прав людини (Тегеран, 1968 р.). Рішення Генеральної Асамблеї ООН 1968 р. Рекомендації ЮНЕСКО (1974 р.) «Про освіту з міжнародного співробітництва та миру і освіти стосовно прав людини та основних свобод». Регіональні акти як складник системи законодавства про правове виховання в Україні. Декларація Ради Європи і програма виховання громадян в дусі демократії, заснованого на усвідомленні ними своїх прав та обов'язків від 07.05.1999 р. Резолюція Комітету Міністрів Ради Європи № (78) 41 «Про навчання прав людини» від 1978

р. Декларація і програма виховання громадян в дусі демократії, заснованого на усвідомленні ними своїх прав і обов'язків Ради Європи від 07.05.1999 р. № 994.038. Резолюція Європейської конференції міністрів з проблем захисту прав людини (Рим, 3-4 листопада 2000 р.) «Про необхідність забезпечення державами-членами перекладу і широкого розповсюдження тексту Європейської конвенції з прав людини. Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи урядам країн-членів: № (78) 8 від 2.03.1978 р. «Про юридичну допомогу та консультації»; № (81) 7 від 14.05.1981 р. «Про шляхи полегшення доступу до правосуддя»; № (85) 4 від 26.03.1985 р. «Про насильство в сім'ї»; № (85) 7 від 14.05.1985 р. «Про викладання та вивчення прав людини в школах»; № (85) 11 від 28.06.1985 р. «Про положення потерпілого в межах кримінального права та кримінального процесу; № (93) 1 від 8.01.1993 р. «Про ефективний доступ до закону і правосуддя для найбідніших верств населення»; № (2002) 13 від 18.12.2002 р. «Про опублікування та розповсюдження тексту Європейської конвенції з прав людини і практики Європейського суду з прав людини»; № (2004) 4 від 12.05.2004 р. «Про роль Європейської конвенції з прав людини в університетській освіті та професійній підготовці»; Закони України як складник системи законодавства про правову освіту населення в Україні: Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР; «Про освіту» від 23.05.1991 р. № 1060-XII; «Про дошкільну освіту» від 11.07.2001 р. № 2628-III; «Про загальну середню освіту» від 13.05.1999 р. № 651-XIV; «Про професійно-технічну освіту» від 10.02.1998 р. № 103/98-ВР; «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII; «Про позашкільну освіту» від 22.06.2000 р. № 1841-III; «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24.01.1995 р. № 20/95-ВР. Підзаконні нормативні акти як складник системи законодавства про правову освіту населення в Україні. Постанова Ради Міністрів УРСР «Про заходи щодо організації юридичного всеобучу в Українській РСР» від 29.06.1990 р. № 143. Постанова Ради Міністрів України «Про затвердження Програми правової освіти населення України» від 29.05.1995 р. № 366. Укази Президента України: «Про Національну програму правової освіти населення» від 18.11.2001 р. № 992/2001; «Про Всеукраїнський тиждень права» від 08.12.2008 р. № 1149/2008. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Всеукраїнську міжвідомчу координаційно-методичну раду з правової освіти населення» від 29.05.1995 р. № 366. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з проведення у 2014 році Всеукраїнського тижня права» від 10.09.2014 р. № 815-р. Накази Міністерства юстиції України: «Про затвердження Порядку роботи громадської приймальні з надання безоплатної первинної правової допомоги» від 21.09.2011 р. № 3047/5; «Про затвердження примірних програм здійснення органами юстиції перевірок стану правової освіти» від 11.03.2013 р. № 402/5; «Про затвердження Порядку проведення Міжнародного правничого конкурсу імені В. М. Корецького» від 28.10.2013 р. № 2241/5. Принципові засади правового виховання як цілісно системного процесу початкової школи.

Тема 5. Система правового виховання в Україні та в загальноосвітній школі.

Система правового виховання як цілісність, сукупність певних компонентів, які у взаємодії та взаємозв'язках забезпечують виконання поставлених перед нею завдань та досягнення запланованого результату. Наукові підходи до структурування системи виховання в Україні та в загальноосвітній школі. Структура системи виховання в загальноосвітній школі як сукупність таких інваріантних компонентів: суб'єкт-суб'єктного, цільового, змістового, організаційного, результативного. Суб'єкт-суб'єктний компонент системи виховання як результат взаємодії основних суб'єктів правового виховання. Суб'єкти, які забезпечують поширення правового виховання. Суб'єкти, котрі набувають правову освіту (суб'єкти правовиховного впливу). Цільовий компонент системи виховання як такий, що забезпечує її конкретне спрямування, відбиває ідеальні уявлення про бажані результати цього процесу в конкретних вимірах. Змістовий компонент системи виховання як такий, що опосередковує систему теоретичних знань та практичних умінь і навичок, ціннісних установок і ставлень, що засвоюються у процесі набуття освіти на основі інтеріоризації певних цінностей (загальнолюдських, правових, моральних). Організаційний компонент системи виховання в

Україні та в загальноосвітній школі як сукупність нормативно-правових актів, які регулюють функціонування цієї освітньої системи, на основі яких здійснюється організація та проведення правоосвітніх заходів. Організаційний компонент системи виховання в Україні та в загальноосвітній школі як сукупність форм, методів, прийомів, засобів, як комплекс заходів виховного, навчального та інформаційного характеру, технологій, посередництвом яких реалізується правове виховання та які забезпечують засвоєння її змісту і досягнення мети (запланованого результату). Результативний компонент системи виховання в Україні та в загальноосвітній школі як такий, що передбачає перевірку, оцінювання, оцінку і безпосередньо результати навчання. Його роль в освітній системі. Чинники зовнішнього середовища системи виховання в Україні та в загальноосвітній школі: соціально-економічний та соціокультурний (як визначальні чинники), політико-правовий, науковий, історико-генетичний, євроінтеграційний, педагогічний. Структура правовиховного процесу на тлі особливостей його предметної сфери.

Тема 6. Мета і завдання правового виховання в початковій школі. Мета і завдання правового виховання в початковій школі згідно з Національною програмою правової освіти населення. Формування високого рівня правової культури та правосвідомості учнів початкової школи, їх ціннісних орієнтирів та активної позиції як члена громадянського суспільства. Наукові підходи до визначення мети і завдань правового виховання в початковій школі (аналіз та узагальнення). Складники мети правового виховання в початковій школі, спрямованої на формування комплексу специфічних якостей особистості в правовій сфері життєдіяльності: формування і розвиток системи правових знань; формування і розвиток правових цінностей, переконань, мотивів правомірної поведінки; формування і розвиток навичок правомірної, соціально-активної поведінки. Чинники досягнення мети правової освіти населення в Україні. Певний рівень правової освіченості особи як результат правової освіти. Компетентність особи у галузі права. Поняття та види правової компетентності. Основи організації та управління правовим вихованням у початковій школі.

Тема 7. Суб'єкти правового виховання в початковій школі. Суб'єкти правового виховання в початковій школі згідно з нормативними документами, зокрема Національною програмою правової освіти населення. Групи суб'єктів правового виховання в початковій школі. Суб'єкти управління правового виховання в початковій школі. Суб'єкти, які забезпечують поширення правового виховання. Суб'єкти, котрі набувають правове виховання (суб'єкти право-виховного впливу). Суб'єкти управління правового виховання в початковій школі. Держава як основний суб'єкт управління і контролю правового виховання. Заходи з управління та контролю правового виховання в початковій школі. Планування правоосвітньої роботи як один з етапів реалізації системного підходу до формування високого рівня правосвідомості правової культури учнів початкової школи. Розробка поточних і перспективних планів (програм). Інформаційне та методичне забезпечення правоосвітнього процесу. Координація дій суб'єктів управління, контролю та організації правового виховання в початковій школі. Суб'єкти, які забезпечують поширення правового виховання: органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування; об'єднання громадян; навчальні та культурні заклади, їх мережа (вчителі загальноосвітніх шкіл, викладачі вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації); освітні заклади (факультети) та наукові установи, в яких здійснюється підготовка та підвищення кваліфікації викладачів юридичних дисциплін; наукові установи, діяльність яких спрямована на розвиток юридичної науки як основи для відбору та конструювання змісту правової освіти, розробки підручників та навчальних посібників; міжвідомчі координаційно-методичні ради з правової освіти населення; видавництва та видавничі організації; засоби масової інформації; професійні юристи; громадяни; мережа закладів, установ, які здійснюють правоосвітні заходи. Підгрупи суб'єктів, які забезпечують поширення правового виховання. Суб'єкти, для яких проведення правової освіти є основним напрямком діяльності, основною функцією (вищі юридичні заклади, юридичні факультети університетів тощо). Суб'єкти, які проводять

правоосвітні заходи як один з напрямків їх діяльності (органи юстиції, прокуратура, адвокатура, МВС тощо). Соціальний контроль за правовим вихованням в сучасних умовах.

Змістовий модуль 2. Концептуальні аспекти організації правового виховання.

Тема 8. Організація правового виховання в Україні та в початковій школі. Етапи реалізації правового виховання: надання правової освіти в усіх дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних, вищих навчальних закладах, закладах післядипломної освіти. Напрями реалізації правового виховання: правова освіта і виховання дітей; правова освіта депутатського корпусу всіх рівнів; правова освіта працівників органів виконавчої влади на місцях; правова освіта працівників органів управління громадських організацій; правова освіта посадових осіб комерційних корпорацій, асоціацій, міжгалузевих, регіональних та інших об'єднань; правова освіта правопорушників у місцях позбавлення волі; методичне забезпечення правової освіти.

Тема 9. Особливості правової освіти і правового виховання в інших державах. Особливості правової освіти і правового виховання в США. Правове виховання учнівської молоді шляхом викладання курсів, головним завданням яких є формування громадянського просвітництва (civilliteracy). Особливості правової освіти і правового виховання в Японії. Соціальні чинники, що впливають на законослухняність японців, їх високу правову культуру: високий рівень соціально-економічного розвитку країни; демократичні умови життя суспільства; загальний рівень культури населення; групово-корпоративна система цінностей як складник суспільного ладу; високий рівень самодисципліни японців. Місце і роль у громадській свідомості японців ідеї права як універсального регулятора суспільних відносин, засобу забезпечення соціального консенсусу, досягнення високих економічних показників, розвитку політичної демократії. Первинна соціалізація людини в Японії. Молодіжні групи як суб'єкти правового виховання. Роль у правовиховній діяльності кримінальної політики держави як засобу стримування злочинності за допомогою інтеграції соціальних та правових засобів боротьби з нею, поєднання формального і неформального, традиційного, соціального контролю за поведінкою громадян, створення загальнонаціональної системи захисту соціальних цінностей від злочинності з активною участю всього населення. Суб'єкти правового виховання і кримінальної політики в Японії: державні й адміністративні органи, правоохоронні органи (поліція, прокуратура, суди, пенітенціарні установи, служби захисного нагляду), громадські організації. Сутність, місце, роль у правовиховній діяльності превентивної діяльності поліції, діяльності судів, прокуратури тощо. Громадянсько-правове виховання в країнах Європи. Європейська ментальність як основа західної правової культури та правового виховання. Сучасна європейська система громадянсько-правового виховання; європейська програма «Освіта для виховання демократичної громадянськості». Релігійні організації як чинник правового виховання. Правовиховний потенціал західного кінематографа (Фестиваль Human Rights Film Network). Громадянсько-правове виховання у Франції. Виховання в дусі миру у Німеччині.

Тема 10. Зміст правового виховання в початковій школі. Правове виховання в початковій школі як єдина загальношкільна система вивчення права та законодавства, теорії та практики їх реалізації, що полягає у здійсненні комплексу заходів виховного, навчального та інформаційного характеру, спрямованих на створення належних умов для набуття учнями обсягу правових знань та навичок у їх застосуванні, необхідних для реалізації учнями своїх прав і свобод, а також виконання покладених на них обов'язків. Галузі реалізації правового виховання в початковій школі: захист прав дітей; поширення правових знань серед учнівської молоді. Зміст правового виховання як сукупність правових знань, умінь, навичок та ставлень. Девіантна поведінка як об'єкт правовиховного впливу.

Тема 11. Система заходів з правового виховання в початковій школі. Розширення мережі правової літератури в шкільній бібліотеці, збільшення кількості друкованих та

аудіовізуальних засобів масової інформації правового спрямування; систематичне інформування батьків учнів про національне законодавство; створення загальних і навчальних телевізійних та радіомовних каналів у школі, запровадження сторінок, рубрик та інших популярних форм надання правової інформації; проведення органами лекторіїв, кінолекторіїв, виставок друкованої продукції правового спрямування, зустрічей з фахівцями-юристами, читацьких конференцій тощо.

Тема 12. Методи, прийоми та форми організації правового виховання в початковій школі. Методи правового виховання в початковій школі. Підходи до класифікацій методів правового виховання в початковій школі. Структура методів правового виховання в початковій школі. Методи формування свідомості особистості. Методи організації діяльності та формування досвіду громадської поведінки. Методи стимулювання поведінки і діяльності особистості. Методи контролю, самоконтролю та самооцінки у вихованні. Прийоми педагогічного впливу. Вимоги до використання методів правового виховання в початковій школі. Вибір методів виховання. Засоби правового виховання в початковій школі. Форми організації правового виховання в початковій школі.

Тема 13. Основні етапи роботи з батьками школярів щодо правового виховання учнів. Форми взаємодії педагогів та батьків. Батьківські збори. Лекторій. Педагогічний практикум. Педагогічні умови правового виховання дітей у сім'ї. Особистий приклад правової поведінки батьків. Правова культура батьків. Участь громадськості у правовому вихованні дітей.

Тема 14. Планування правовиховної роботи в початковій школі. Діагностика правової вихованості. План правовиховної роботи в початковій школі. Мета планування. Педагогічні вимоги до плану правовиховної роботи. Технологія планування правовиховної роботи. Етапи: діагностичний, прогностичний, орієнтаційно-пошуковий, структурно-змістовий, конструктивно-операційний, контроль-оцінний. Формальний план. Традиційний план. Випадковий план. Механічне планування. Форми залучення педагогів до розробки плану правовиховної роботи на новий навчальний рік. Залучення батьків до планування правовиховної роботи. Форми залучення учнів до планування. Орієнтовні вимоги до плану правовиховної роботи. Поняття, зміст і основні функції діагностики правової вихованості. Об'єкти діагностики правової вихованості. Структура діагностичного дослідження. Сутність, зміст основних принципів діагностичного дослідження педагогічних явищ. Рівні діагностики правової вихованості. Організаційні вимоги до проведення діагностики правової вихованості. Використання тестів при діагностиці учнів в початковій школі. Вимоги до тестів у початковій школі. Значення діагностики правової вихованості в початковій школі.

ТЕМАТИКА ТА ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ (ПРАКТИЧНИХ) ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
Змістовий модуль 1. Правове виховання та правова культура як чинники розвитку української державності			
1	Тема: «Правове виховання дітей у початковій школі як навчальна дисципліна» Питання для обговорення: 1. Загальна характеристика, мета і завдання навчальної дисципліни «Правове виховання дітей у початковій школі». 2. Місце і роль навчальної дисципліни «Правове виховання дітей у початковій школі» в системі підготовки кваліфікованого вчителя. 3. Предмет навчальної дисципліни «Правове виховання дітей у початковій школі». 4. Зв'язки навчальної дисципліни «Правове виховання дітей у початковій школі» з іншими суспільно-гуманітарними навчальними дисциплінами. 5. Методологічні підходи до розуміння сутності та змісту правового виховання. 6. Правове виховання як соціокультурний феномен.	2	2
2	Тема: «Правова освіта дітей: поняття, значення, функції, принципи» Питання для обговорення: 1. Поняття правової освіти населення. 2. Правова освіта та правове виховання: поняття та співвідношення. 3. Місце, роль та значення правової освіти населення в системі освіти в Україні та у процесі формування правової держави і громадянського суспільства. 4. Функції правової освіти дітей. 5. Принципи правової освіти дітей. 6. Соціалізація як головний чинник правового виховання.	2	
3	Тема: «Гене́за вітчизняного правового виховання» Питання для обговорення: 1. Історичні традиції правового виховання в Україні. 2. Правове виховання і правова освіта за часів Київської Русі. «Номоканон», церковні статuti князів Володимира Святославича Ярослава Мудрого як джерела церковного права та правового виховання. Книжково-освітня реформа Ярослава Мудрого. 3. Вивчення юриспруденції за «Руською правдою» у палацових школах. 4. Особливість правового виховання населення Київської Русі: поєднання двох традицій права – звичаєвого та писаного. 5. Традиції правового виховання українського народу та козацька держава. 6. Історичні традиції правового виховання в Україні.	2	
4	Тема: «Нормативно-правові основи організації та	2	

	здійснення правового виховання в Україні» Питання для обговорення: 1. Система законодавства про правову освіту та правове виховання в Україні як сукупність міжнародних та регіональних актів, Законів України, підзаконних нормативно-правових актів, що закладають основи правового регулювання, організації та здійснення правової освіти населення в Україні. 2. Міжнародні акти як складник системи законодавства про правову освіту населення в Україні. 3. Закони України як складник системи законодавства про правову освіту населення в Україні. 4. Підзаконні нормативні акти як складник системи законодавства про правову освіту населення в Україні. 5. Принципові засади правового виховання як цілісно системного процесу початкової школи.		
5	Тема: «Система правового виховання в Україні та в загальноосвітній школі» Питання для обговорення: 1. Система правового виховання як цілісність, сукупність певних компонентів, які у взаємодії та взаємозв'язках забезпечують виконання поставлених перед нею завдань та досягнення запланованого результату. 2. Наукові підходи до структурування системи виховання в Україні та в загальноосвітній школі. 3. Структура системи виховання в загальноосвітній школі як сукупність таких інваріантних компонентів: суб'єкт-суб'єктного, цільового, змістового, організаційного, результативного. 4. Структура правовиховного процесу на тлі особливостей його предметної сфери.	2	
6	Тема: «Мета і завдання правового виховання в початковій школі» Питання для обговорення: 1. Мета і завдання правового виховання в початковій школі згідно з Національною програмою правової освіти населення. 2. Формування високого рівня правової культури та правосвідомості учнів початкової школи, їх ціннісних орієнтирів та активної позиції як члена громадянського суспільства. 3. Наукові підходи до визначення мети і завдань правового виховання в початковій школі (аналіз та узагальнення). 4. Складники мети правового виховання в початковій школі, спрямованої на формування комплексу специфічних якостей особистості в правовій сфері життєдіяльності. 5. Чинники досягнення мети правової освіти населення в Україні. 6. Компетентність особи у галузі права. Поняття та види правової компетентності. 7. Основи організації та управління правовим вихованням у початковій школі.	2	2
7	Тема: «Суб'єкти правового виховання в початковій школі» Питання для обговорення:	2	

	1.Суб'єкти правового виховання в початковій школі згідно з нормативними документами. 2.Групи суб'єктів правового виховання в початковій школі. 3.Розробка поточних і перспективних планів (програм). 4.Інформаційне та методичне забезпечення правоосвітнього процесу. 5.Координація дій суб'єктів управління, контролю та організації правового виховання в початковій школі. 6.Соціальний контроль за правовим вихованням в сучасних умовах.		
Змістовий модуль 2. Концептуальні аспекти організації правового виховання			
8	Тема: «Організація правового виховання в Україні та в початковій школі» Питання для обговорення: 1.Етапи реалізації правового виховання: 1.1.надання правової освіти в усіх дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних, вищих навчальних закладах, закладах післядипломної освіти. 2.Напрями реалізації правового виховання: 2.1.правова освіта і виховання дітей; 2.2.правова освіта депутатського корпусу всіх рівнів; 2.3.правова освіта працівників органів виконавчої влади на місцях; 2.4.правова освіта працівників органів управління громадських організацій; 2.5.правова освіта посадових осіб комерційних корпорацій, асоціацій, міжгалузевих, регіональних та інших об'єднань; 2.6.правова освіта правопорушників у місцях позбавлення волі; методичне забезпечення правової освіти.	2	2
9	Тема: «Особливості правової освіти і правового виховання в інших державах» Питання для обговорення: 1.Особливості правової освіти і правового виховання в США. 2.Особливості правової освіти і правового виховання в Японії. 3. Громадянсько-правове виховання в країнах Європи. Європейська ментальність як основа західної правової культури та правового виховання. 4.Сучасна європейська система громадянсько-правового виховання; європейська програма «Освіта для виховання демократичної громадянськості». 5.Громадянсько-правове виховання у Франції. 6.Виховання в дусі миру у Німеччині.	2	
10	Тема: «Зміст правового виховання в початковій школі» Питання для обговорення: 1.Правове виховання в початковій школі. 2.Галузі реалізації правового виховання в початковій школі: захист прав дітей; поширення правових знань серед учнівської молоді. 3.Зміст правового виховання як сукупність правових знань, умінь, навичок та ставлень. 4.Девіантна поведінка як об'єкт правових впливів.	2	
11	Тема: «Система заходів з правового виховання в початковій школі» Питання для обговорення: 1.Розширення мережі правової літератури в шкільній бібліотеці, збільшення кількості друкованих та аудіовізуальних засобів масової	2	

*** Правове виховання дітей у початковій школі: навчально-методичні рекомендації ***

	інформації правового спрямування. 2.Систематичне інформування батьків учнів про національне законодавство. 3.Створення загальних і навчальних телевізійних та радіомовних каналів у школі. 4.Запровадження сторінок, рубрик та інших популярних форм надання правової інформації; проведення органами лекторіїв, кінолекторіїв, виставок друкованої продукції правового спрямування, зустрічей з фахівцями-юристами, читацьких конференцій тощо.		
12	Тема: «Методи, прийоми та форми організації правового виховання в початковій школі» Питання для обговорення: 1.Методи правового виховання в початковій школі. 2.Підходи до класифікацій методів правового виховання в початковій школі. 3.Структура методів правового виховання в початковій школі. 4.Методи формування свідомості особистості. Методи організації діяльності та формування досвіду громадської поведінки. Методи стимулювання поведінки і діяльності особистості. Методи контролю, самоконтролю та самооцінки у вихованні. 5.Прийоми педагогічного впливу. 6.Засоби правового виховання в початковій школі. 7.Форми організації правового виховання в початковій школі.	4	2
13	Тема: «Основні етапи роботи з батьками школярів щодо правового виховання учнів» Питання для обговорення: 1.Форми взаємодії педагогів та батьків. Батьківські збори. Лекторій. Педагогічний практикум. 2.Педагогічні умови правового виховання дітей у сім'ї. Особистий приклад правової поведінки батьків. 3.Правова культура батьків. 4.Участь громадськості у правовому вихованні дітей.	2	
14	Тема: «Планування правовиховної роботи в початковій школі. Діагностика правової вихованості» Питання для обговорення: 1.План правовиховної роботи в початковій школі. 2.Поняття, зміст і основні функції діагностики правової вихованості. 3.Структура діагностичного дослідження. 4.Значення діагностики правової вихованості в початковій школі.	2	
Разом		30	8

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА

Самостійна робота здобувача вищої освіти передбачає опрацювання навчального матеріалу лекційних занять, підготовку до практичних (семінарських) занять, а також самостійне опрацювання додаткового навчального матеріалу до окремих модулів або тем у вільний від аудиторних занять час, виконання домашнього завдання за темами:

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
Змістовий модуль 1. Правове виховання та правова культура як чинники розвитку української державності			
1.	Користуючись рекомендованою літературою і нормативними матеріалами, опрацювати та законспектувати такі питання: Поняття правосвідомості. Її роль у суспільному житті.	3	5
2.	Користуючись рекомендованою літературою і нормативними матеріалами, опрацювати та законспектувати такі питання: Структура та види правосвідомості.	3	5
3.	Користуючись рекомендованою літературою і нормативними матеріалами, опрацювати та законспектувати такі питання: Правова культура: поняття, риси, структура та функції.	3	6
4.	Користуючись рекомендованою літературою і нормативними матеріалами, опрацювати та законспектувати такі питання: Поняття правового виховання. Його форми та методи.	3	6
5.	Підготувати доповідь на тему: «Форми правової роботи з населенням в Україні».	3	5
6.	Підготувати доповідь на тему: «Правова освіта як метод правового виховання».	3	5
7.	На основі вивчення тематичного матеріалу проаналізувати вищенаведені твердження та підготувати письмові аргументовані відповіді на такі питання: «Які, на Вашу думку, чинники впливають на формування правосвідомості суспільства і особи?»	3	5
8.	На основі вивчення тематичного матеріалу проаналізувати вищенаведені твердження та підготувати письмові аргументовані відповіді на такі питання: Чи згодні Ви з думкою французького юриста Ж.Карбон'є: «Якщо людина наділена розвинутою правосвідомістю, то чи потрібна їй інформація про закон? При такій правосвідомості громадянин зможе зрозуміти, що є законом?»	3	5
9.	На основі вивчення тематичного матеріалу проаналізувати вищенаведені твердження та підготувати письмові аргументовані відповіді на такі питання: «Дайте характеристику правової культури сучасного українського суспільства».	3	5
10.	На основі вивчення тематичного матеріалу проаналізувати вищенаведені твердження та підготувати письмові аргументовані відповіді на такі питання: «Які, на Вашу думку, причини поширення правого нігілізму у свідомості українського суспільства? Вкажіть основні методи профілактики правового нігілізму. Який з них найбільш ефективний? Чому? Свою відповідь підтвердіть прикладами».	3	5
Змістовий модуль 2. Концептуальні аспекти організації правового виховання			
11.	На основі вивчення тематичного матеріалу проаналізувати	3	5

*** Правове виховання дітей у початковій школі: навчально-методичні рекомендації ***

	вищенаведені твердження та підготувати письмові аргументовані відповіді на такі питання: «Наведіть конкретні приклади форм правової роботи з населенням, використовуючи при цьому нормативні акти, матеріали засобів масової інформації».		
12.	На основі вивчення тематичного матеріалу проаналізувати вищенаведені твердження та підготувати письмові аргументовані відповіді на такі питання: «У чому сутність функцій правової культури?».	3	5
13.	На основі вивчення тематичного матеріалу проаналізувати вищенаведені твердження та підготувати письмові аргументовані відповіді на такі питання: «Щоб бути вільним, необхідно підкорятися законам». Поясніть цю думку, що належить стародавньому римському політичному діячеві, оратору й філософу Марку Туллію Ціцерону».	3	5
14.	На основі вивчення тематичного матеріалу проаналізувати вищенаведені твердження та підготувати письмові аргументовані відповіді на такі питання: «Чи погоджуєтесь Ви з думкою, що: «демократія без законності – річ неймовірна, оскільки законність – це принцип, глибинна суть якого полягає у рівності всіх перед законом». Відповідь дайте у письмовій формі».	3	5
15.	На основі вивчення тематичного матеріалу проаналізувати вищенаведені твердження та підготувати письмові аргументовані відповіді на такі питання: «Назвіть види юридичних гарантій законності та правопорядку в незалежній Україні. Відповідь дайте у письмовій формі».	3	5
16.	На основі вивчення тематичного матеріалу проаналізувати вищенаведені твердження та підготувати письмові аргументовані відповіді на такі питання: «Що слід розуміти під правовою культурою вчителя початкової школи».	3	5
17.	На основі вивчення тематичного матеріалу проаналізувати вищенаведені твердження та підготувати письмові аргументовані відповіді на такі питання: «Наведіть конкретні приклади нормативно-правових актів, спрямованих на зміцнення законності та правопорядку в нашій державі».	3	5
18.	На основі вивчення тематичного матеріалу проаналізувати вищенаведені твердження та підготувати письмові аргументовані відповіді на такі питання: «У чому полягає сутність принципів: верховенство закону; законності; рівність усіх перед законом. Обґрунтуйте свою відповідь».	3	5
19.	Використовуючи доступну довідкову літературу і нормативні матеріали, підготувати письмову роботу (до 2-х стор.) в якій охарактеризувати основні вимоги і принципи законності.	3	5
20.	На основі вивчення тематичного матеріалу проаналізувати вищенаведені твердження та підготувати письмові аргументовані відповіді на такі питання: «У якому структурному елементі Конституції України йдеться про відповідальність в широкому розумінні цього слова?».	3	5
	Разом	60	102

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Індивідуальне завдання носить самостійний характер виконання завдань і тематично охоплює загальне змістовне навантаження з навчальної дисципліни «Теорія виховання». Індивідуальне завдання складається з двох частин у кожному модулі: 1. творче завдання (есе) та 2. реферат. Студент повинен обрати будь-яку тему із запропонованих до відповідного модуля та підготувати творче завдання (есе) і реферат за кожен з модулів. Студент може запропонувати свої теми творчих завдань (есе) і рефератів.

ТЕМИ ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ (ЕСЕ) ДО ВІДПОВІДНОГО МОДУЛЯ

Змістовий модуль 1. Правове виховання та правова культура як чинники розвитку української державності

1. Яке визначення поняття «дитина» містить Закон України «Про охорону дитинства»?
2. Яких заходів вживає держава щодо охорони дитинства?
3. Розкрийте зміст права дитини на життя.
4. Які державні органи протидіють жорстокому поводженню з дитиною?
5. Розкрийте зміст права дитини на проживання в сім'ї.
6. Охарактеризуйте зміст права дитини на освіту.
7. Які пільги надає держава для багатодітних сімей?
8. Назвіть, до яких форм дитячої праці забороняється залучати дітей?
9. Розкрийте особливості усиновлення дітей.
10. Поясніть різницю між опікою та піклуванням.

Змістовий модуль 2. Концептуальні аспекти організації правового виховання

11. Яких заходів вживає держава щодо забезпечення захисту дітей-біженців та дітей, які потребують додаткового або тимчасового захисту на території України.
12. Яку допомогу дітям з інвалідністю та дітям з вадами розумового або фізичного розвитку надає держава?
13. Яку відповідальність несуть особи за порушення законодавства про охорону дитинства?
14. Хто є учасниками освітнього процесу у початковій школі?
15. Які права гарантовані державою має дитина?
16. Назвіть повноваження та завдання органів управління.
17. Якими нормативно-правовими документами повинні керуватись заклади початкової освіти у своїй роботі?
18. Яких знань по правовому вихованню мають набути вихованці початкової школи?
19. Чому бесіда з дітьми є одна з найскладніших форм правовиховної роботи?
20. Назвіть засоби і методи правовиховної роботи з дітьми у початковій школі.

ТЕМИ РЕФЕРАТИВ ДО ВІДПОВІДНОГО МОДУЛЯ

Змістовий модуль 1. Правове виховання та правова культура як чинники розвитку української державності

1. Наведіть приклади реалізації норм права через правовідносини (розрізняють дві форми реалізації норм права через правовідносини (два типи): договірні, адміністративні).
2. Коли реалізується норма права, що містить заборону будь-яких дій без створення правовідносин? Відповідь аргументуйте, посилаючись на конкретні приклади.
3. Складіть ігру-вправу, в якій дітям пропонується розв'язати ситуації з певним морально-правовим змістом.
4. Складіть дидактичну гру, наприклад, «Порівняй героїв казок», «Яке право порушено», «Що добре, а що погано», «Східці правди (доброти, ввічливості)».
5. Придумайте сюжет, коли казкові герої змінюють свою поведінку, і їхні вчинки вже не завдають болю, кривди, зневаги іншим.

Змістовий модуль 2. Концептуальні аспекти організації правового виховання

6. Підготуйте морально-етичну бесіду на тему: «Правила доброти».
7. Підготуйте бесіду на тему: «Наші обов'язки».
8. Підготуйте морально-етичну бесіду на тему: «Правила чесності».
9. Підготуйте бесіду на тему: «Добрі та погані вчинки».
10. Підготуйте бесіду з батьками на одну з таких тем: «Виховання дітей – спільна справа батьків і педагогів», «Роль сім'ї у розвитку особистості дитини», «Дотримання прав дитини. Обов'язки батьків. Конвенція ООН про права дитини», «Вікові особливості дошкільника», «Етика стосунків у сім'ї», «Типові помилки у сімейному вихованні», «Культура спілкування», «Наскільки самостійна ваша дитина», «Щаслива сім'я. Яка вона?».

ЗРАЗОК ТИТУЛЬНОЇ СТОРІНКИ ДЛЯ ВИКОНАНИХ ЗАВДАНЬ

**Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»
Факультет суспільних наук**

Вид виконаного завдання

(Творче завдання (есе). Реферат тощо)

Виконала студентка _____ курсу _____ форми навчання
спеціальності «Початкова освіта»
Романенко Романи Романівни

Ужгород 2024

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ МОДУЛЬНИХ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

Змістовий модуль 1. Правове виховання та правова культура як чинники розвитку української державності

1. Загальна характеристика, мета і завдання навчальної дисципліни «Правове виховання дітей у початковій школі».
2. Вимоги до знань та умінь студентів. Місце і роль навчальної дисципліни «Правове виховання дітей у початковій школі» в системі підготовки кваліфікованого вчителя.
3. Предмет навчальної дисципліни «Правове виховання дітей у початковій школі».
4. Місце і роль навчальної дисципліни «Правове виховання дітей у початковій школі» в системі педагогічних навчальних дисциплін.
5. Зв'язки навчальної дисципліни «Правове виховання дітей у початковій школі» з іншими суспільно-гуманітарними навчальними дисциплінами.
6. Методологічні підходи до розуміння сутності та змісту правового виховання.
7. Правове виховання як соціокультурний феномен.
8. Поняття правової освіти населення.
9. Правова освіта та правове виховання: поняття та співвідношення.
10. Правова освіта – безперервний процес цілеспрямованого формування правового мислення, правового світогляду, правової свідомості та правової культури особистості дитини, а також вчителя початкових класів з метою розвитку правових настанов, ціннісних орієнтацій, формування навичок і моделей правомірної поведінки.
11. Ознаки правової освіти.
12. Місце, роль та значення правової освіти населення в системі освіти в Україні та у процесі формування правової держави і громадянського суспільства.
13. Функції правової освіти дітей.
14. Принципи правової освіти дітей.
15. Історичні традиції правового виховання в Україні.
16. Правове виховання і правова освіта за часів Київської Русі.
17. «Номоканон», церковні статuti князів Володимира Святославича та Ярослава Мудрого як джерела церковного права та правового виховання.
18. Книжково-освітня реформа Ярослава Мудрого.
19. Вивчення юриспруденції за «Руською правдою» у палацових школах.
20. Особливість правового виховання населення Київської Русі: поєднання двох традицій права – звичаєвого та писаного.
21. Традиції правового виховання українського народу та козацька держава.
22. Виховання законослухняних громадян як завдання правового виховання у XIX ст.
23. Правове виховання та правова освіта за часів Української Народної Республіки, Гетьманату П. Скоропадського.
24. Історичні традиції правового виховання в Україні.
25. Система законодавства про правову освіту та правове виховання в Україні.
26. Рішення Міжнародної конференції з прав людини (Тегеран, 1968 р.).
27. Рішення Генеральної Асамблеї ООН 1968 р.
28. Рекомендації ЮНЕСКО (1974 р.) «Про освіту з міжнародного співробітництва та миру і освіту стосовно прав людини та основних свобод».
29. Регіональні акти як складник системи законодавства про правове виховання в Україні.

30. Закони України як складник системи законодавства про правову освіту населення в Україні. Підзаконні нормативні акти як складник системи законодавства про правову освіту населення в Україні.
31. Принципові засади правового виховання як цілісно системного процесу початкової школи.
32. Наукові підходи до структурування системи виховання в Україні та в загальноосвітній школі.
33. Структура правовиховного процесу на тлі особливостей його предметної сфери.
34. Мета і завдання правового виховання в початковій школі згідно з Національною програмою правової освіти населення.
35. Формування високого рівня правової культури та правосвідомості учнів початкової школи, їх ціннісних орієнтирів та активної позиції як члена громадянського суспільства.
36. Наукові підходи до визначення мети і завдань правового виховання в початковій школі (аналіз та узагальнення).
37. Суб'єкти правового виховання в початковій школі згідно з нормативними документами, зокрема
38. Національною програмою правової освіти населення.
39. Групи суб'єктів правового виховання в початковій школі.
40. Соціальний контроль за правовим вихованням в сучасних умовах.

Змістовий модуль 2. Концептуальні аспекти організації правового виховання.

1. Етапи реалізації правового виховання.
2. Напрями реалізації правового виховання.
3. Особливості правової освіти і правового виховання в США.
4. Правове виховання учнівської молоді шляхом викладання курсів, головним завданням яких є формування громадянського просвітництва (civilliteracy).
5. Особливості правової освіти і правового виховання в Японії.
6. Громадянсько-правове виховання в країнах Європи.
7. Європейська ментальність як основа західної правової культури та правового виховання. Громадянсько-правове виховання у Франції.
8. Виховання в дусі миру у Німеччині.
9. Зміст правового виховання як сукупність правових знань, умінь, навичок та ставлень. Девіантна поведінка як об'єкт правовиховного впливу.
10. Методи правового виховання в початковій школі.
11. Підходи до класифікацій методів правового виховання в початковій школі.
12. Структура методів правового виховання в початковій школі.
13. Методи формування свідомості особистості.
14. Методи організації діяльності та формування досвіду громадської поведінки.
15. Методи стимулювання поведінки і діяльності особистості.
16. Методи контролю, самоконтролю та самооцінки у вихованні.
17. Прийоми педагогічного впливу.
18. Вимоги до використання методів правового виховання в початковій школі.
19. Вибір методів виховання.
20. Засоби правового виховання в початковій школі.
21. Форми організації правового виховання в початковій школі.
22. Форми взаємодії педагогів та батьків.
23. Батьківські збори. Лекторій. Педагогічний практикум. Педагогічні умови правового виховання дітей у сім'ї.
24. Особистий приклад правової поведінки батьків.

25. Правова культура батьків. Участь громадськості у правовому вихованні дітей.
26. План правовиховної роботи в початковій школі.
27. Педагогічні вимоги до плану правовиховної роботи.
28. Технологія планування правовиховної роботи.
29. Форми залучення педагогів до розробки плану правовиховної роботи на новий навчальний рік.
30. Залучення батьків до планування правовиховної роботи.
31. Форми залучення учнів до планування.
32. Орієнтовні вимоги до плану правовиховної роботи.
33. Поняття, зміст і основні функції діагностики правової вихованості.
34. Об'єкти діагностики правової вихованості.
35. Структура діагностичного дослідження.
36. Сутність, зміст основних принципів діагностичного дослідження педагогічних явищ.
37. Рівні діагностики правової вихованості.
38. Організаційні вимоги до проведення діагностики правової вихованості.
39. Використання тестів при діагностиці учнів в початковій школі. Вимоги до тестів у початковій школі.
40. Значення діагностики правової вихованості в початковій школі.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЗАЛІКУ

1. Загальна характеристика, мета і завдання навчальної дисципліни «Правове виховання дітей у початковій школі».
2. Вимоги до знань та умінь студентів. Місце і роль навчальної дисципліни «Правове виховання дітей у початковій школі» в системі підготовки кваліфікованого вчителя.
3. Предмет навчальної дисципліни «Правове виховання дітей у початковій школі».
4. Місце і роль навчальної дисципліни «Правове виховання дітей у початковій школі» в системі педагогічних навчальних дисциплін.
5. Зв'язки навчальної дисципліни «Правове виховання дітей у початковій школі» з іншими суспільно-гуманітарними навчальними дисциплінами.
6. Методологічні підходи до розуміння сутності та змісту правового виховання.
7. Правове виховання як соціокультурний феномен.
8. Поняття правової освіти населення.
9. Правова освіта та правове виховання: поняття та співвідношення.
10. Правова освіта – безперервний процес цілеспрямованого формування правового мислення, правового світогляду, правової свідомості та правової культури особистості дитини, а також вчителя початкових класів з метою розвитку правових настанов, ціннісних орієнтацій, формування навичок і моделей правомірної поведінки.
11. Ознаки правової освіти.
12. Місце, роль та значення правової освіти населення в системі освіти в Україні та у процесі формування правової держави і громадянського суспільства.
13. Функції правової освіти дітей.
14. Принципи правової освіти дітей.
15. Історичні традиції правового виховання в Україні.
16. Правове виховання і правова освіта за часів Київської Русі.
17. «Номоканон», церковні статuti князів Володимира Святославича та Ярослава Мудрого як джерела церковного права та правового виховання.
18. Книжково-освітня реформа Ярослава Мудрого.
19. Вивчення юриспруденції за «Руською правдою» у палацових школах.
20. Особливість правового виховання населення Київської Русі: поєднання двох традицій права – звичаєвого та писаного.
21. Традиції правового виховання українського народу та козацька держава.
22. Виховання законслухняних громадян як завдання правового виховання у XIX ст.
23. Правове виховання та правова освіта за часів Української Народної Республіки, Гетьманату П. Скоропадського.
24. Історичні традиції правового виховання в Україні.
25. Система законодавства про правову освіту та правове виховання в Україні.
26. Рішення Міжнародної конференції з прав людини (Тегеран, 1968 р.).
27. Рішення Генеральної Асамблеї ООН 1968 р.
28. Рекомендації ЮНЕСКО (1974 р.) «Про освіту з міжнародного співробітництва та миру і освіту стосовно прав людини та основних свобод».
29. Регіональні акти як складник системи законодавства про правове виховання в Україні.
30. Закони України як складник системи законодавства про правову освіту населення в Україні. Підзаконні нормативні акти як складник системи законодавства про правову освіту населення в Україні.
31. Принципові засади правового виховання як цілісно системного процесу початкової школи.
32. Наукові підходи до структурування системи виховання в Україні та в загальноосвітній школі.
33. Структура правовиховного процесу на тлі особливостей його предметної сфери.

34. Мета і завдання правового виховання в початковій школі згідно з Національною програмою правової освіти населення.
35. Формування високого рівня правової культури та правосвідомості учнів початкової школи, їх ціннісних орієнтирів та активної позиції як члена громадянського суспільства.
36. Наукові підходи до визначення мети і завдань правового виховання в початковій школі (аналіз та узагальнення).
37. Суб'єкти правового виховання в початковій школі згідно з нормативними документами, зокрема
38. Національною програмою правової освіти населення.
39. Групи суб'єктів правового виховання в початковій школі.
40. Соціальний контроль за правовим вихованням в сучасних умовах.
41. Етапи реалізації правового виховання.
42. Напрями реалізації правового виховання.
43. Особливості правової освіти і правового виховання в США.
44. Правове виховання учнівської молоді шляхом викладання курсів, головним завданням яких є формування громадянського просвітництва (civilliteracy).
45. Особливості правової освіти і правового виховання в Японії.
46. Громадянсько-правове виховання в країнах Європи.
47. Європейська ментальність як основа західної правової культури та правового виховання. Громадянсько-правове виховання у Франції.
48. Виховання в дусі миру у Німеччині.
49. Зміст правового виховання як сукупність правових знань, умінь, навичок та ставлень. Девіантна поведінка як об'єкт правовиховного впливу.
50. Методи правового виховання в початковій школі.
51. Підходи до класифікацій методів правового виховання в початковій школі.
52. Структура методів правового виховання в початковій школі.
53. Методи формування свідомості особистості.
54. Методи організації діяльності та формування досвіду громадської поведінки.
55. Методи стимулювання поведінки і діяльності особистості.
56. Методи контролю, самоконтролю та самооцінки у вихованні.
57. Прийоми педагогічного впливу.
58. Вимоги до використання методів правового виховання в початковій школі.
59. Вибір методів виховання.
60. Засоби правового виховання в початковій школі.
61. Форми організації правового виховання в початковій школі.
62. Форми взаємодії педагогів та батьків.
63. Батьківські збори. Лекторій. Педагогічний практикум. Педагогічні умови правового виховання дітей у сім'ї.
64. Особистий приклад правової поведінки батьків.
65. Правова культура батьків. Участь громадськості у правовому вихованні дітей.
66. План правовиховної роботи в початковій школі.
67. Педагогічні вимоги до плану правовиховної роботи.
68. Технологія планування правовиховної роботи.
69. Форми залучення педагогів до розробки плану правовиховної роботи на новий навчальний рік.
70. Залучення батьків до планування правовиховної роботи.
71. Форми залучення учнів до планування.
72. Орієнтовні вимоги до плану правовиховної роботи.
73. Поняття, зміст і основні функції діагностики правової вихованості.
74. Об'єкти діагностики правової вихованості.
75. Структура діагностичного дослідження.

- 76. Сутність, зміст основних принципів діагностичного дослідження педагогічних явищ.
- 77. Рівні діагностики правової вихованості.
- 78. Організаційні вимоги до проведення діагностики правової вихованості.
- 79. Використання тестів при діагностиці учнів в початковій школі. Вимоги до тестів у початковій школі.
- 80. Значення діагностики правової вихованості в початковій школі.

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ З ПИТАНЬ СІМЕЙНОГО ПРАВА

(https://minjust.gov.ua/m/str_19188)

Однією із основних характеристик сучасного суспільного життя є глибокі інтеграційні процеси, які охоплюють різні сфери, у тому числі і правові системи держав. Посилення міграційних процесів, глобалізація породжують виникнення правовідносин, що виходять за межі правової системи однієї держави, але потребують правового регулювання. Кордони внутрішньої юрисдикції держав вже не є незмінними, держави дозволяють міжнародно-правове регулювання питань, які традиційно вважалися такими, що стосуються лише внутрішньодержавних відносин.

В сучасних умовах, коли шлюби як офіційні так і "цивільні" між громадянами різних держав стали звичним явищем, інтереси дітей, народжених у таких шлюбах, мають також захищатися на міждержавному рівні.

Одним з основних компонентів державної політики України у сфері захисту дитинства є удосконалення нормативно-правової бази, у тому числі, імплементація норм міжнародного права. Результатом цієї діяльності є те, що на сьогодні Україна є учасницею цілого ряду міжнародних документів у сфері забезпечення прав дитини.

Свідченням наміру нашої держави забезпечувати захист прав дитини є, серед іншого, постійна робота заінтересованих органів влади з підготовки пропозицій про приєднання України до міжнародних договорів у сфері сімейного права.

Слід відзначити, по-перше, що Конвенція ООН про права дитини, яка є основним документом, що визначає правові стандарти у сфері захисту прав дитини, була ратифікована Україною ще 27 лютого 1991 року і набула чинності 27 вересня 1991 року.

По-друге, важливе значення має ратифікація низки міжнародних договорів у сфері сімейного права, розроблених в рамках Ради Європи і Гаазької конференції з міжнародного приватного права, що дозволяють вирішувати практичні питання, які стосуються здійснення прав дітей, регулюють відносини батьків і дітей, як матеріальні, так і особисті. Деякі з цих договорів були підписані Україною ще в 2002 – 2003 роках.

Так, у 2006 році було ратифіковано: Конвенцію про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей, 1980р.; Європейську конвенцію про здійснення прав дітей, 1996р.; Конвенцію про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей, 1996р.; Конвенцію про контакт з дітьми, 2003р.; Конвенцію про стягнення аліментів за кордоном, 1956р. та Конвенцію про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання, 1973р.

У 2008 році ратифіковано Європейську конвенцію про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми, 1980р. У січні 2009 року Верховна Рада України ратифікувала Європейську конвенцію про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом, 1975р. Готуються пропозиції щодо ратифікації ще низки Конвенцій, а саме: Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення, 2007р., Європейської конвенції про усиновлення (переглянутої), 2008р., Конвенції про захист дітей та співробітництво з питань міждержавного усиновлення, 1993р.

Крім того, Україна вже не лише приєднується до чинних Конвенцій, але й бере активну участь у розробці нових міжнародних інструментів у сфері сімейного права як, наприклад Європейської конвенції з усиновлення (переглянутої), Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення, Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших форм сімейного утримання.

Зазначені Конвенції після надання згоди на їх обов'язковість Верховною Радою України відповідно до статті 9 Конституції України стають частиною національного законодавства України.

Окремо слід зазначити важливість прийняття і набуття чинності новим Сімейним

кодексом України, який на національному рівні забезпечує регулювання всіх шлюбних та сімейних правовідносин особистого майнового і особистого характеру. 1

Окремі розділи Сімейного кодексу України (далі – СКУ) присвячені регулюванню відносин між батьками та дітьми. У свою чергу, чинні міжнародні договори дозволяють вирішувати на міждержавному рівні питання, пов'язані з правовідносинами батьків і дітей, батьківською відповідальністю, опікою, піклуванням та аналогічними інститутами, а також питання визнання і виконання судових рішень.

На захист дітей від їх незаконного переміщення спрямована Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей. Конвенція створює процедуру для забезпечення повернення дітей, яких незаконно вивозять або утримують, до країни постійного місця проживання.

Зазначена Конвенція є найпоширенішим міжнародним інструментом у цій сфері адже її учасницями є вже 81 держава світу 2, які співпрацюють у її рамках і використовують її ефективний механізм.

Україна приєдналася до Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 11 січня 2006 року, а чинності Конвенція набула 1 вересня 2006 року. 3

Конвенція застосовується до будь-якої дитини, яка не досягла 16 років, та проживала в Договірній державі безпосередньо перед протиправним вивезенням за кордон.

Стаття 8 Конвенції надає будь-якій особі, установі (іншому органу), які стверджують, що дитина була вивезена або утримується з порушенням прав піклування, право звернутися з заявою про допомогу у забезпеченні повернення дитини.

У Конвенції вживаються поняття "право піклування" і "право доступу", тлумачення яких обмежено цілями Конвенції. Так "право піклування" охоплює права, пов'язані з піклуванням будь-якої особи про дитину, і зокрема, право визначати місце проживання дитини, а "право доступу" включає право спілкуватися з дитиною, у тому числі переміщувати дитину на обмежений час у місце інше, ніж місце її постійного проживання. Отже, переміщення вважається незаконним, коли має місце вивезення за кордон або неповернення з-за кордону дитини, якщо при цьому порушуються права піклування про дитину, що належать будь-якій особі, установі або іншому органу.

Правові підстави виникнення правового зв'язку між дитиною і особою (установою) визначаються відповідно до законодавства держави, у якій дитина постійно мешкала, чинного рішення суду або компетентного органу або є наслідком угоди. Важливо також, щоб піклування ефективно здійснювалося.

У будь-якому випадку, положення Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей застосовуються до випадків, які не містять складу злочину.

Особою, що вивозить дитину може бути один із батьків, інший родич, особа, яка призначена опікуном дитини. З дитячого будинку дитина може бути забрана родичем, який не має права опіки над дитиною. Це може навіть бути людина, яка не перебуває у родинних стосунках з дитиною (наприклад, хрещені батьки).

Отже, по-перше, в будь-якому випадку має місце вилучення дитини з сім'ї та соціального середовища, в якому вона розвивалася як людина. По-друге, особа, яка забирає дитину за кордон, є членом сім'ї дитини: в більшості випадків батьком або матір'ю і, як правило, сподівається отримати відповідне рішення компетентних органів щодо опіки над дитиною, тобто "узаконити" переміщення дитини.

Таким чином, Конвенція встановлює своїм завдання відновлення status quo шляхом негайного повернення дітей, які були неправомірно вивезені, оскільки вирішувати будь-які суперечки стосовно місця проживання і опіки над дитиною мають юрисдикцію лише органи за місцем постійного проживання дитини.

Заяви відповідно до Конвенції направляються до Центральних органів, призначених державами-учасницями для виконання функцій, визначених Конвенцією. В Україні ці функції виконує Міністерство юстиції через свої територіальні управління юстиції.

Рішення про повернення дитини, або відмову у поверненні, приймає суд або

компетентний орган, тієї Договірної держави, в якій дитина знаходиться внаслідок вивезення. В Україні таке рішення приймається судом. Підстави для відмови у поверненні визначені безпосередньо Конвенцією, проте їх перелік невеликий. Суд може відмовити у поверненні, якщо минуло більше одного року з дати незаконного вивезення; дитина вже прижилася у своєму новому середовищі; заявник фактично не здійснював права піклування стосовно дитини, або дав згоду на вивезення дитини і проживання, або пізніше дав мовчазну згоду; існує серйозний ризик того, що повернення поставить дитину під загрозу заподіяння фізичної або психічної шкоди, створить для дитини нетерпиму обстановку; виявлено, що дитина заперечує проти повернення і досягла такого віку і рівня зрілості, при якому слід брати до уваги її думку.

При цьому стаття 16 Конвенції містить вимогу не вирішувати питання щодо визначення місця проживання дитини по суті, поки не буде визначено, що дитина не повинна бути повернута відповідно до цієї Конвенції. Тобто, слід враховувати, що прийняте рішення про повернення дитини до країни її постійного місця проживання не означає автоматичного вирішення питань про постійне місце проживання дитини, способи участі у вихованні та спілкуванні з нею.

Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей також передбачає можливість звертатися із заявою про ефективне здійснення прав доступу, тобто про надання можливості другому з батьків, або іншому родичу, що проживають за кордоном, реалізовувати своє право на спілкування з дитиною. Фактично Конвенція надає право звертатися і отримувати згоду, у тому числі, на "транскордонний контакт", тобто на виїзд дитини на обмежений проміжок часу за кордон.

Механізм розгляду заяв про здійснення права доступу в цілому не відрізняється від механізму, передбаченого для заяв про повернення дитини. Рішення, у тому разі коли батьки або інші заінтересовані особи не досягають згоди, також приймається судом, з урахування найвищих інтересів дитини.

У сучасному світі розлучення дитини з одним із батьків або іншими родичами може відбуватися не просто в наслідок переїзду в інше місто, регіон, а взагалі – в іншу країну. Однак, незважаючи на це дитина має право спілкуватися з батьками, іншими особами, з якими існують сімейні зв'язки або навіть психологічні та духовні, якщо відповідне законодавство передбачає такі можливості (наприклад це можуть бути хрещені, вчителі, тощо). Проте, як бути у тих випадках, коли існує загроза, що у випадку транскордонного контакту (коли матиме місце виїзд дитини за кордон) дитина не повернеться до місця постійного проживання або той із батьків, який проживає окремо, прагне установити контакт на регулярній основі, які гарантії і заходи можуть бути застосовані.

Визначення загальних принципів, що застосовуються до контакту між дітьми та їхніми батьками, а також іншими особами, що мають сімейні зв'язки з дітьми, відповідних запобіжних заходів та гарантій для забезпечення належного здійснення контакту й негайного повернення дітей після закінчення контакту, а також започаткування співробітництва між компетентними органами є предметом Конвенції про контакт з дітьми 4, яка була ратифікована Верховною Радою України 20 вересня 2006 року 5. Конвенція набула чинності для нашої держави 1 квітня 2007 року.

Положення Конвенції дозволяють вирішувати комплекс питань пов'язаних з реалізацією права на контакт.

У зазначеній Конвенції вживається термін "контакт" замість "доступ до дитини". Вжиття терміну "контакт" відповідає сучасним концепціям, які склалися у світі, і стосуються "батьківської відповідальності". Під контактом розуміється перебування дитини протягом обмеженого періоду разом з батьками, а також іншими особами, що мають сімейні зв'язки з дитиною і з якою вона зазвичай не проживає, чи зустріч з зазначеними особами, будь-яке спілкування або надання інформації такій особі про дитину або дитині про таку особу.

Отже, фактично врегульовується питання здійснення права дитини на спілкування з одним із батьків, який проживає окремо, з іншими родичами (дідом, бабою, повнолітніми

братами і сестрами).

Конвенція про контакт з дітьми визначає запобіжні заходи та гарантії, що повинні вживатися стосовно контакту. Відповідно до положень Конвенції кожна Договірна Держава передбачає запобіжні заходи та гарантії для забезпечення виконання рішення та для забезпечення повернення дитини чи запобігання її неналежному переміщенню й сприяє їх використанню.

Запобіжні заходи й гарантії для забезпечення виконання рішення про контакт можуть, зокрема, включати: спостереження за контактом; зобов'язання особи сплатити витрати, пов'язані з переїздом та проживанням дитини, а також, у відповідних випадках, будь-якої іншої особи, яка супроводжує дитину; сплату застави особою, з якою дитина зазвичай проживає, для забезпечення того, щоб особі, яка добивається контакту, не перешкоджали в такому контакті; накладення штрафу на особу, з якою зазвичай проживає дитина, у разі відмови виконати рішення про контакт.

Запобіжні заходи й гарантії для забезпечення повернення дитини чи запобігання неналежному переміщенню можуть, зокрема, включати: передачу паспортів або документів, що посвідчують особу; фінансові гарантії; майнову відповідальність; взяття зобов'язань або поручительство перед судом; зобов'язання особи, яка має контакт з дитиною, регулярно з'являтися особисто разом з дитиною до компетентного органу у місці, де буде здійснюватися контакт; визначення умов стосовно місця, де повинен відбутися контакт і, якщо це є доцільним, реєстрації в будь-якій інформаційній системі заборони, що запобігає від'їзду дитини з держави, де повинен відбутися контакт, тощо.

На сьогодні деякі з таких запобіжних заходів і гарантій передбачені положеннями ст.153, ч.3,4 статті 157, ч.ч.1,2 ст.159 СКУ. Зокрема, той з батьків, хто проживає з дитиною, у разі його ухилення від виконання договору зобов'язаний відшкодувати матеріальну та моральну шкоду, завдану другому з батьків.

Якщо способи участі одного з батьків у вихованні дитини визначає суд, він може обумовити періодичність чи систематичність побачення, можливість спільного відпочинку, відвідування дитиною місця його проживання тощо), місце та час їхнього спілкування, а в окремих випадках, присутністю іншої особи.

Важливість Конвенції полягає також в тому, що вона є юридичною підставою для забезпечення визнання та виконання іноземних рішень про контакт, ухвалених в інших Договірних Державах. Для України це важливо, оскільки стаття 390 Цивільного процесуального кодексу України обумовлює визнання чи виконання іноземного рішення існуванням міжнародного договору.

Якщо дитину не повернуто після закінчення періоду транскордонного контакту, то компетентні органи забезпечують негайне повернення дитини, застосовуючи, де це є можливим, відповідні положення міжнародних документів, внутрішнього законодавства та, де це є доцільним, запобіжні заходи й гарантії.

Центральним органом України для виконання функцій, передбачених цією Конвенцією, визначено Міністерство юстиції.

Отже, ефективний механізм, визначений Конвенцією про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей, дозволяє вирішувати випадки цивільно-правових "викрадень" міжнародно-правовими засобами і забезпечувати повернення дітей, яких незаконно вивозять і утримують. У той час як Конвенція про контакт з дітьми забезпечує додаткові можливості для реалізації права громадян України на спілкування з дітьми або особами, з якими їх пов'язують родинні стосунки, і які проживають за кордоном.

У зв'язку з цим слід також відзначити Європейську конвенцію про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми 6, яка була розроблена в рамках Ради Європи, ратифікована Законом України від 6 березня 2008 року № 135-VI 7, і дозволяє вирішувати питання пов'язані з піклуванням про дитину. Конвенція набула чинності для України 1 листопада 2008 року.

У Конвенції термін "опіка" вживається для визначення права особи піклуватися про

дитину, зокрема обирати їй місце проживання, або стосується права доступу до дитини. При цьому Конвенція застосовується як до фізичних осіб, так й юридичних осіб, установ і організацій. Слід також зауважити, що Конвенція не застосовується до рішень, метою яких є визначення виключно законного представництва або забезпечення представництва інтересів дітей у майнових питаннях. У той же час, такі рішення можуть прийматися до визнання і виконання, у тому разі, коли вони безпосередньо стосуються опіки.

Таким чином, Конвенція надає можливість запровадити заходи, які забезпечують широке визнання та виконання рішень стосовно опіки над дитиною, гарантувати права доступу батьків до дитини, що є нормальним наслідком права на опіку, забезпечувати належне вирішення проблем, що виникають у випадках, коли дітей неправомірно переміщають через державний кордон, а також запровадити механізми для поновлення опіки над дітьми у випадках її свавільного припинення, що сприятиме посиленню захисту дітей, та встановленню правового співробітництва між компетентними органами Договірних Держав.

Рішення щодо опіки приймаються судами, проте, у деяких державах, як наприклад, у Данії, Норвегії та Швейцарії, це право також надано адміністративним органам.

Отже, будь-яка особа, яка отримала на території Договірної Держави рішення стосовно опіки над дитиною, і яка бажає, щоб це рішення було визнане або виконане в іншій Договірній Державі, може подати із цією метою заяву до центрального органу в будь-якій Договірній Державі. В Україні таким Центральним органом є Міністерство юстиції.

Рішення стосовно опіки, ухвалене в одній Договірній Державі, визнається та, якщо воно підлягає виконанню у Державі походження, приймається до виконання в будь-якій іншій Договірній Державі.

Визначає Конвенція й підстави для відмови у визнанні та виконанні рішень стосовно опіки. Зокрема, у визнанні і виконанні може бути відмовлено, коли відповідача не було повідомлено про справу, справа не належить до компетенції відповідного суду (органу) та рішення є несумісним з іншим рішенням компетентного суду (органу). Тобто, зазначені підстави мають процесуальний характер. До підстав відмови по суті можна віднести посилання на те, що рішення суперечить публічному порядку та інтересам дитини.

Таким чином, застосування положень Конвенції при визнанні і виконанні рішень стосовно опіки над дітьми і використання передбачених нею механізмів дозволяє Договірним Державам максимально перешкоджати неправомірному переміщенню дітей через державні кордони та поновлювати порушені права опіки.

Конвенція також є правовою підставою для визнання і виконання іноземних рішень, що стосуються питань здійснення батьківських прав.

Метою Конвенції про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей є сприяння застосуванню зазначених вище Конвенцій. Верховна Рада України прийняла Закон України про приєднання до цієї Конвенції 14 вересня 2006 року. Конвенція набула чинності для України 1 лютого 2008 року. 9

Конвенція дозволяє визначити:

обсяг повноважень державних органів стосовно вжиття заходів захисту дитини, які є необхідними у конкретному випадку,

вибір права, яке застосовують держави при вирішенні питань, пов'язаних із захистом особи або майна дитини,

порядок виконання заходів, які було вжито іншою державою з метою захисту особи або майна дитини,

зобов'язання кожної з Договірних держав призначити Центральний орган, функції та обов'язки таких Центральних органів, а також дії держав з метою виконання положень Конвенції.

Конвенція охоплює питання захисту дітей, батьківської відповідальності, опіки, зокрема, право визначати місце проживання дитини, а також права на спілкування, піклування та аналогічних інститутів, влаштування дитини в прийомну сім'ю або в установи

опіки і піклування, нагляду з боку державного органу за дитиною, яка перебуває під опікою, а також вжиття заходів з метою захисту особи або майна дитини. 10

Водночас, Конвенція не застосовується до: встановлення або оспорування відносин між батьками і дитиною; усиновлення; імені та прізвища дитини; набуття повної дієздатності; зобов'язань щодо утримання; довірчої власності чи спадкування; соціального забезпечення; державних заходів загального характеру з питань освіти чи здоров'я; заходів, ужитих внаслідок караних правопорушень, учинених дітьми; рішень про право притулку та про імміграцію.

За загальним правилом, визначеним у Конвенції, компетентними вживати заходи для захисту дитини чи її майна є судові або адміністративні органи Договірної Держави звичайного місця проживання дитини. Вони зберігають свою юрисдикцію і у тих випадках, коли відбулося неправомірне переміщення або утримування дитини, доти, доки дитина не набуде постійного місця проживання в іншій Державі.

Як виняток, компетентний орган може звернутися з проханням до іншого компетентного органу вжити заходів захисту, якщо вважає, що це сприятиме кращому захисту найвищих інтересів дитини. Таким компетентним органом, до якого звертаються, може бути компетентний орган тієї держави: громадянином якої є дитина; в якій знаходиться майно дитини; до органів якої подано заяву про розірвання шлюбу, окреме проживання або про визнання шлюбу недійсним; або з якою дитина має істотний зв'язок. І навпаки, зазначені органи також можуть ініціювати заходи захисту, якщо вони вважають їх необхідними.

У будь-якому невідкладному випадку органи будь-якої Договірної Держави, на території якої перебуває дитина або майно, яке належить дитині, мають право вжити будь-яких необхідних заходів захисту, які мають тимчасовий характер.

Таким чином, якщо основним критерієм, який покладено у визначення компетентного органу, є звичайне місце проживання дитини, то під час вжиття заходів захисту дитини компетентні органи застосовують своє власне законодавство. Однак, якщо це вимагається для захисту особи чи майна дитини, вони можуть як виняток застосувати або врахувати право іншої Держави, з якою справа має істотний зв'язок.

Набуття, припинення та здійснення батьківської відповідальності визначається правом держави звичайного місця проживання дитини.

Заходи, ужиті органами Договірної Держави, визнаються в усіх інших Договірних Державах.

У визнанні, однак, може бути відмовлено якщо: захід було вжито органом, який не мав на те повноважень; думка дитини не була заслухана; визнання суперечить публічному порядку; захід є несумісним із заходом, ужитим пізніше в не-Договірній Державі звичайного місця проживання дитини.

Будь-які запити повинні надсилатися через Міністерство юстиції України, яке визначено Центральним органом України для виконання обов'язків, що покладаються згідно з Конвенцією та сприяє співпраці між компетентними органами своїх держав для досягнення цілей Конвенції.

Таким чином, Конвенція надає можливість для оперативного прийняття рішення, взаємного визнання таких рішень та сприяє співробітництву компетентних органів. Це має забезпечити ефективне вирішення на міждержавному рівні питань, пов'язаних із забезпеченням та захистом прав дитини на повноцінне життя, всебічне виховання і гармонійний розвиток, а також захист майна, що належить дитині.

При вирішенні усіх питань, невід'ємним є право дитини бути вислуханою батьками, іншими членами сім'ї, посадовими особами з питань, що стосуються її особисто, а також питань її сім'ї.

Відповідно до частини другої статті 171 СКУ дитина, яка може висловити свою думку, має бути вислухана при вирішенні між батьками, іншими особами спору щодо її виховання, місця проживання, у тому числі при вирішенні спору про позбавлення батьківських прав, поновлення батьківських прав, а також спору щодо управління її майном.

Підтримка прав дітей, забезпечення надання їм процесуальних прав та полегшення застосування ними цих прав шляхом забезпечення того, щоб діти особисто або через інших осіб чи органи були поінформовані та допущені до участі у розгляді судом справ, що їх стосуються, є предметом Європейської конвенції про здійснення прав дітей 11.

Європейську конвенцію про здійснення прав дітей ратифіковано Законом України від 3 серпня 2006 року № 69-V. 12 Конвенція набула чинності для України 1 квітня 2007 року.

Відповідно до положень Конвенції визначаються процесуальні заходи, що мають вживатися державами для сприяння здійсненню прав дітей при розгляді судом сімейних справ, зокрема тих, що пов'язані зі здійсненням батьками своєї відповідальності, визначення місця проживання дитини і доступу, – з метою найкращого врахування думки та інтересів дитини.

З урахуванням норм СКУ Україна визначила коло справ на розгляд судами яких поширюється дія Конвенції, а саме справи, що стосуються: усиновлення дитини; встановлення опіки, піклування над дитиною; визначення місця проживання дитини; позбавлення або оспорування батьківських прав; інших питань про відносини між батьками та дитиною; будь-яких інших питань, що стосуються дитини особисто, а також питань її сім'ї (у тому числі її виховання, поновлення батьківських прав, управління її майном).

Враховуючи те, що чинне законодавство України передбачає різноманітні випадки, коли дитині надається можливість бути поінформованою та висловити свою думку, і така думка береться до уваги з урахуванням ступеню її зрілості, Європейська конвенція про здійснення прав дітей повинна сприяти подальшому розвитку умов для захисту прав та врахування найвищих інтересів дитини при вирішенні судами сімейних справ, що стосуються дитини.

Конвенція підкреслює необхідність підтримки прав дітей, надання їм процесуальних прав та полегшення застосування ними цих прав при розгляді справи, що їх стосується, зокрема, право бути поінформованими та висловлювати свою думку під час розгляду справи.

Дитині надається право самостійно клопотати про призначення їй представника, у тих випадках, коли законні представники не можуть (не мають право) представляти інтереси дитини.

Серед інших можливих процесуальних прав Конвенція передбачає надання дитині права клопотати про одержання допомоги від відповідної обраної ним особи у висловленні своєї думки та про призначення окремого представника, у відповідних випадках - адвоката; призначити свого представника; здійснювати деякі або всі права сторони у процесі.

Процесуальні права здійснюються з урахуванням віку дитини та її рівня розвитку, що має бути достатнім для розуміння, і визначаються згідно національного законодавства.

Крім того, положення Конвенції деталізують роль і розширюють можливості суду при розгляді справ у випадках, коли потрібно захистити права дитини. Під час розгляду справи, що стосується дитини, перед прийняттям рішення суд має визначити, чи має він достатньо інформації для прийняття рішення в найвищих інтересах дитини, і у разі потреби одержати додаткову інформацію. Крім того, суд має упевнитися в тому, що дитина отримала всю відповідну інформацію, у відповідних випадках проконсультувати дитину безпосередньо або через відповідні служби у справах дітей, якщо це явно не суперечить найвищим інтересам дитини, надати можливість дитині висловити свою думку, і головне приділити належну увагу цій думці.

При розгляді справ, що стосуються дитини, суд має повноваження самостійно вживати заходів у встановлених внутрішнім законодавством випадках, коли благополуччю дитини загрожує серйозна небезпека, самостійно визначити доцільність призначення дитині представника.

Також Конвенція вирішує питання, пов'язані з участю представників у справах щодо дітей. Представник, якщо його дії не суперечать найвищим інтересам дитини надає дитині всіляке сприяння у вигляді відповідної інформації, роз'яснення, а також з'ясовує думку дитини щоб довести її до відома суду.

Держави-учасниці також можуть поширити застосування положень Конвенції на інші категорії справ, що стосуються дітей, а також на ті випадки, коли визначені Конвенцією справи розглядаються не судами, а іншими компетентними державними органами.

Слід враховувати, що важливим є не лише дотримання особистих прав дитини, але й виконання батьками своїх обов'язків по матеріальному утриманню дитини. Це, зокрема, виявляється в забезпеченні неповнолітньої дитини мінімально необхідними благами, що необхідні для її життя та виховання. Законодавче закріплення цих обов'язків спрямоване для забезпечення захисту життя та здоров'я дитини адже самотійно дитина, як правило, нездатна забезпечити собі принаймні мінімальний рівень проживання.

За загальним правилом обов'язок по утриманню дитини виникає у батьків від моменту народження дитини й припиняється у випадку досягнення дитиною повноліття або в разі смерті батьків чи дитини.

Питанню стягнення аліментів на дітей присвячений цілий розділ СКУ, який має назву "Обов'язок матері, батька утримувати дитину та його виконання".

Сьогодні надзвичайно важливим та актуальним для багатьох громадян України та осіб, які постійно проживають в Україні, є вирішення питання про стягнення аліментів за кордоном.

Завдяки існуючій міжнародно-правовій договірній базі України вирішити це питання можливо декількома шляхами.

У разі наявності рішення суду України про стягнення аліментів з громадян, які проживають в державах, з якими Україною укладено двосторонні договори про правову допомогу у цивільних справах, 13 заінтересована особа може звернутися з проханням до суду, що постановив рішення про стягнення аліментів, оформити клопотання про визнання та виконання такого рішення на території держави місця проживання боржника.

Водночас, з 19 жовтня 2006 року¹⁴ для України набула чинності Конвенція про стягнення аліментів за кордоном, сторонами якої є 61 держава світу¹⁵.

Метою Конвенції є спрощення стягнення аліментів у випадках, коли позивач і відповідач проживають у різних державах. Конвенція врегульовує механізм передачі прохання про стягнення аліментів з відповідача, передачу судових рішень у договірну державу, в якій приймається рішення про виконання.

Питання про стягнення аліментів порушується фізичною особою на своє утримання або на користь іншої особи, а також юридичною особою, що має право порушувати питання про стягнення аліментів на дитину або іншу особу в установлених законодавством випадках, або належним чином уповноваженим представником відповідної особи.

В Україні заінтересована особа може звернутись до Міністерства юстиції України або територіального управління юстиції за місцем проживання для отримання повної інформації щодо пакету документів для вирішення питання про стягнення аліментів на території іноземної держави, яка є учасницею зазначеної Конвенції. Звернення з проханням (клопотанням) про визнання і виконання рішення суду України про стягнення аліментів на території іншої Договірної Сторони подається позивачем або уповноваженою на це особою письмово в довільній формі. До звернення додається клопотання за встановленою формою.

Позитивним у Конвенції є також те, що вона дозволяє не звертатися за визнанням і виконанням рішення суду України на території Договірної держави, а на підставі наданих документів прийняти рішення про стягнення аліментів у цій державі.

Особи, які проживають в Україні, за допомогою компетентних органів можуть звертатися з позовами про стягнення аліментів на територіях Договірних Держав Конвенції. При цьому компетентні органи відповідних держав мають забезпечити представлення інтересів позивача у процесі, а також сприяти належному виконанню прийнятих рішень.

Крім того, з 1 серпня 2008 року для України набула чинності Конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання¹⁶, відповідний Закон про приєднання до якої Верховна Рада України прийняла 14 вересня 2006 року, і яка також надає змогу визнавати та виконувати судові рішення про стягнення аліментів, винесені в Україні, на

території інших Держав-учасниць Конвенції. 17

Конвенція дозволяє визнавати і виконувати рішення про стягнення аліментів, винесених в інших державах, незалежно від того, рішення це суду чи адміністративного органу. Зобов'язання по утриманню можуть виникати з сімейних відносин, материнства, батьківства, шлюбу або родинних зв'язків.

Конвенція застосовується до рішень про утримання між одержувачем аліментів і платником аліментів, або платником аліментів і державним органом, який стягує відшкодування коштів, виплачених одержувачу аліментів.

При приєднанні Україна визначила, що дозволяє визнання і виконання на території України згідно з Конвенцією рішень, які стосуються зобов'язань про утримання між особами, які є непрямыми родичами та між особами, які є родичами по чоловіку або дружині, лише у тих випадках, коли відповідні зобов'язання з утримання існували б згідно з національним законодавством України. Це зумовлено особливостями національного законодавства України, оскільки СКУ не регулює сімейні відносини між двоюрідними братами та сестрами, тіткою, дядьком та племінницею, племінником і між іншими родичами за походженням (стаття 2 СКУ), однак передбачає можливість, за певних умов, стягнення аліментів і на інших родичів (статті 269-271 СКУ).

У той же час, визнанню і виконанню в Україні підлягають як рішення іноземних судів, так і рішення інших органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд справ про стягнення аліментів, що набрали законної сили.

Таким, чином на підставі Конвенції незалежно від громадянства чи постійного місця проживання особа може звернутися з проханням про визнання чи виконання рішення про стягнення аліментів.

Як і відповідно до Конвенції про стягнення аліментів за кордоном клопотання відповідно до зазначеної Конвенції направляються до Міністерства юстиції України або територіальних управлінь юстиції за місцем проживання.

Не зважаючи на сучасні тенденції сім'я є і залишається природним середовищем для фізичного, психічного, соціального і духовного розвитку дитини, її матеріального забезпечення і несе відповідальність за створення належних умов для цього. Саме вона має виступати основним джерелом матеріальної та емоційної підтримки, психологічного захисту, засобом збереження і передачі національно-культурних і загальнолюдських цінностей наступним поколінням.

Отже, на сьогоднішній день міжнародні договори, учасницею яких є Україна, дозволяють вирішувати питання, пов'язані із здійсненням батьківських прав і виконанням обов'язків як матеріального, так і нематеріального характеру, незалежно від громадянства і місця проживання батьків і дітей.

Слід зазначити, що в Україні основні підходи до осмислення й реалізації прав дітей, визначених міжнародним та вітчизняним законодавством, протягом останнього часу істотно змінилися. Це пов'язано з посиленням уваги з боку держави до інтересів дітей, удосконаленням механізму контролю за дотриманням чинного законодавства у сфері охорони дитинства, розвитком інституцій соціально-правового захисту дітей та багатьма іншими факторами.

ПРАВА ДИТИНИ В УКРАЇНІ

Кожен член суспільства має права. Оскільки дитина є повноцінним членом суспільства, вона також має свої права, деякі особливості реалізації яких обумовлені виключно тим фактом, що її фізична та розумова незрілість потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист. В залежності від віку дитини, законодавством передбачено різний обсяг та механізми реалізації її прав. Повноцінний та дієвий захист прав дитини є обов'язком держави.

Основним міжнародним документом, який регулює відповідне питання є Конвенція про права дитини від 20.11.89. В українському законодавстві основними правовими документами з цього питання є – Конституція України, Сімейний кодекс України (далі – СК України), Закон України «Про охорону дитинства», Цивільний кодекс України (далі – ЦК України).

Хто має статус «дитини»?

За загальним правилом згідно з зазначеним вище міжнародним та українським законодавством дитиною є особа віком до 18 років (тобто до досягнення нею повноліття). Малолітньою вважається дитина до досягнення нею 14 років, а неповнолітньою – у віці від 14 до 18 років (ст.6 СК України).

Які загальні права дитини?

Серед загальних прав дитини, які гарантуються міжнародним та національним законодавством, як правило виділяють наступні:

- право на життя;
- право на охорону здоров'я і безоплатну кваліфіковану медичну допомогу;
- право на безпечні умови для життя і здорового розвитку;
- право на ім'я та громадянство;
- право на рівень життя, достатній для фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку;
- право на вільне висловлювання особистої думки, формування власних поглядів, розвиток власної суспільної активності;
- право на свободу совісті та релігійних переконань;
- право на отримання інформації, що відповідає її віку (в тому числі право на вільний пошук, отримання, використання, поширення та зберігання інформації в усній, письмовій чи іншій формі, за допомогою творів мистецтва, літератури, засобів масової інформації, засобів зв'язку (комп'ютерної, телефонної мережі тощо) чи інших засобів на вибір дитини);
- право на звернення (зокрема, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, засобів масової інформації та їх посадових осіб із зауваженнями та пропозиціями стосовно їхньої діяльності, заявами та клопотаннями щодо реалізації своїх прав і законних інтересів та скаргами про їх порушення);
- право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності (зокрема, дитина вправі особисто звернутися до державних органів за захистом своїх прав, свобод і законних інтересів);
- право на проживання в сім'ї разом з батьками або в сім'ї одного з них та право на піклування батьків;
- право на освіту;
- право на майно та житло (зокрема, дитина наймача або власника житла має право користуватися ним нарівні з останнім);
- право на працю та на зайняття підприємницькою діяльністю;
- право на об'єднання в дитячі та молодіжні громадські організації (при цьому створення дитячих організацій політичного та релігійного спрямування забороняється).

Разом з загальними правами людини, які належать неповнолітнім, законом передбачені і деякі особливі права дитини, специфіка яких обумовлена її потребою в особливому захисті, турботі і допомозі.

Які права дитини передбачені законодавством в сфері сімейного життя?

Окрім загального права на проживання в сім'ї, для дитини передбачені й інші права у сфері сімейного життя.

Статтею 150 СК України передбачені обов'язки батьків щодо виховання та розвитку дитини, яким відповідають певні права дитини. Виходячи з цих законодавчих приписів, дитина має право на піклування з боку батьків про її здоров'я, фізичний, духовний та моральний розвиток, на забезпечення батьками здобуття нею повної загальної середньої освіти, підготовку її до самостійного життя, повагу. Батькам заборонено здійснювати будь-які види експлуатації дитини, застосовувати фізичні покарання та інші види покарань, які принижують людську гідність дитини.

Відповідно до ст. 153 СК України дитина має право на безперешкодне спілкування з батьками (це право може бути обмежене у деяких випадках, передбачених законом). Схожі норми передбачені й у ст.ст. 15, 16 Закону України «Про охорону дитинства», згідно з якими дитина, яка проживає окремо від батьків або одного з них, має право на підтримання з ними регулярних особистих стосунків і прямих контактів, в тому числі дитина, батьки якої проживають у різних державах. Крім того, дитина має право на отримання інформації про відсутніх батьків, якщо це не завдає шкоди її психічному і фізичному здоров'ю.

Місце проживання дитини, яка не досягла 10 років, визначається за згодою батьків. Дитина ж, яка досягла 10 років, має право визначати місце свого проживання спільно з батьками. Дитина, якій виповнилося 14 років, взагалі може самостійно визначати де їй проживати у випадку, якщо її батьки проживають окремо (ст. 160 СК України, ст. 29 ЦК України).

Після досягнення 14 років дитина набуває право самостійно звертатися до суду з позовом про позбавлення батьківських прав своїх батьків або одного з них. Про підстави, порядок та наслідки позбавлення батьківських прав читайте [тут](#).

Дитина має право дати або не дати згоду на усиновлення (ст. 218 СК України). Згода дитини на усиновлення потрібна у всіх випадках, коли вона досягла такого віку та рівня розвитку, що може її висловити. Крім того, дитина має право бути проінформованою про правові наслідки усиновлення (тобто їй має бути роз'яснено доступним способом що таке усиновлення, що це означає для неї, які наслідки усиновлення тощо).

Згода дитини на усиновлення не обов'язкова лише у випадках, коли вона у зв'язку з віком або станом здоров'я не усвідомлює факту усиновлення, а також, якщо вона вже проживає в сім'ї усиновлювачів і вважає їх своїми батьками.

Дитина у віці від 14 до 16 років має право змінити своє власне ім'я або прізвище за згодою батьків або, у деяких випадках, – одного з них (наприклад, якщо другий з батьків помер, позбавлений батьківських прав, визнаний безвісно відсутнім тощо). Дитина ж, якій виповнилося 16 років, має право змінити своє власне ім'я або прізвище на власний розсуд (ст. 295 СК України).

Сімейним кодексом України закріплено загальне правило, згідно з яким дитина має право на те, щоб бути вислуханою батьками чи іншими членами сім'ї, а також будь-якими посадовими особами з приводу питань, що стосуються її особисто або її сім'ї. Незалежно від свого віку, кожна дитина, яка може висловити свою думку, має бути вислухана при вирішенні будь-яких спорів як між її батьками, так і між іншими особами з питань, що стосуються її виховання, місця проживання і т.п. (ст. 171 СК України).

У передбачених законом випадках дитина може отримати право одружитися або вийти заміж. Так, за загальним правилом, право на шлюб виникає після досягнення повноліття. Тобто право одружитися чи вийти заміж має людина, які виповнилося 18 років. Проте, згідно зі ст. 23 СК України дитині, яка досягла 16 років, також може бути надано право шлюб. Відповідне рішення приймається судом, якщо буде встановлено, що це відповідає інтересам дитини.

Які права дитини передбачені законодавством в сфері майнових відносин?

Відповідно до ст.ст. 174, 175 СК України все майно, яке було придбане батьками для

забезпечення виховання, розвитку чи навчання дитини (наприклад, іграшки, книги, одяг, взуття, меблі, спортивний інвентар, музичні інструменти, приладдя для творчості, інші дитячі аксесуари) є власністю дитини.

Відповідно до ст.ст. 174, 175 СК України все майно, яке було придбане батьками для забезпечення виховання, розвитку чи навчання дитини (наприклад, іграшки, книги, одяг, взуття, меблі, спортивний інвентар, музичні інструменти, приладдя для творчості, інші дитячі аксесуари) є власністю дитини.

За загальним правилом, управління майном, що належить малолітній дитині (тобто у віці до 14 років), здійснюють батьки, проте, якщо така дитина може самостійно визначити свої потреби та інтереси, таке управління здійснюється з урахуванням потреб та інтересів дитини. Після припинення управління батьки зобов'язані повернути дитині майно, яким вони управляли, а також доходи від нього.

Дитина має право на одержання в спадщину майна і грошових коштів батьків у разі їх смерті при спадкуванні за законом (тобто за відсутності заповіту). Також, законом передбачені випадки, коли дитина має право на обов'язкову частку у спадщині і за наявності заповіту незалежно від його змісту, тобто навіть тоді, коли батьки заповіли своє майно іншим особам (ст.ст. 1235, 1241 ЦК України). Такі права має й дитина, батьки якої позбавлені батьківських прав (ст. 17 Закону України «Про охорону дитинства»).

Неповнолітня дитина розпоряджається доходом від свого майна відповідно до законодавства.

Статтею 180 СК України на батьків покладено обов'язок утримувати дитину. Таким чином, дитина має право на утримання з боку батьків до досягнення нею повноліття. Також, законом передбачені випадки, коли право на утримання дитини зберігається й після досягнення нею 18 років, а саме:

- якщо дочка чи син є непрацездатними і потребують матеріальної допомоги (за умови, що батьки мають можливість надавати таку матеріальну допомогу);
- якщо дочка чи син, які не досягли 23 років, продовжують навчання і у зв'язку з цим потребують матеріальної допомоги (за умови, що батьки мають можливість надавати таку матеріальну допомогу).

У випадку, якщо має місце сплата аліментів одним з батьків, такі кошти є власністю того з батьків, на ім'я кого вони виплачуються, проте вони можуть використовуватися лише за цільовим призначенням, тобто на утримання дитини, а сама дитина також має право брати участь у розпорядженні ними.

В деяких випадках, дитина має право й на самостійне одержання аліментів та розпорядження ними.

Цивільним кодексом України передбачено деякі специфічні права дитини. Наприклад, згідно зі ст. 911 ЦК України дитина віком до 6 років має право на безоплатний проїзд за договором перевезення без права зайняття нею окремого місця, а дитина віком від 6 до 14 років – на проїзд за пільговою ціною. Також, для прикладу, відповідно до ст. 1200 ЦК України у разі смерті потерпілого від злочину право на відшкодування шкоди має і її дитина до досягнення нею 18 років (учень, студент – до закінчення навчання, але не більш як до досягнення ним 23 років).

Відповідно до ст. 35 ЦК України в деяких випадках дитина, яка не досягла повноліття, має право на отримання повної цивільної дієздатності. Зокрема, у випадках:

- якщо дитина досягла 16 років і працює за трудовим договором;
- якщо дитина записана матір'ю або батьком дитини;
- якщо дитина досягла 16 років і бажає займатися підприємницькою діяльністю.

Відповідно до ст. 31, 32 ЦК України дитина, яка не досягла 14 років, має право:

самостійно укладати дрібні побутові угоди (мова йде про угоди, які задовольняють побутові потреби особи, відповідають її розвитку та стосуються предмета, який має невисоку вартість);

здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої

діяльності, що охороняються законом.

Дитина, у віці від 14 до 18 років, крім дрібних побутових угод також має право:

- самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами;
- самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом;
- бути учасником (засновником) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи;
- самостійно укладати договір банківського вкладу (рахунку) та розпоряджатися вкладом, внесеним нею на своє ім'я (грошовими коштами на рахунок);
- укладати інші угоди за згодою батьків (при цьому, у разі необхідності укладення угоди (наприклад купівлі-продажу) щодо транспортних засобів або нерухомого майна – необхідна наявність письмової нотаріально посвідченої згоди батьків та дозвіл органу опіки і піклування);
- розпоряджатися грошовими коштами, що внесені іншими особами в банк або іншу фінансову установу на її ім'я, за згодою органу опіки та піклування та батьків.

Які права дитини передбачені законодавством в сфері праці?

Відповідно до ст. 21 Закону України «Про охорону дитинства», ст. 188 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України) дитина може бути прийнята на роботу після досягнення нею 16 років або, як виняток, після досягнення 15 років за умови, що її робота не завдаватиме шкоди її здоров'ю і навчанню та за згодою одного з батьків.

Залучення дітей до виконання робіт з важкими, шкідливими чи небезпечними умовами, до підземних, нічних, надурочних робіт і робіт у вихідні дні – заборонено (ст. 192 КЗпП України).

Трудовим законодавством передбачено цілий ряд прав та пільгових умов роботи для неповнолітніх, зокрема:

- скорочена тривалість робочого часу зі збереженням оплати праці як за повну тривалість – для працівників віком від 16 до 18 років – 36 годин на тиждень, для осіб віком від 15 до 16 років – 24 години на тиждень (ст. ст. 51, 194 КЗпП України);
- обмеження щодо звільнення з роботи з ініціативи роботодавця – тільки за згодою служби у справах дітей (ст. 198 КЗпП України);
- покращенні умови щодо відпусток неповнолітніх робітників – тривалість у 31 день, призначення в зручний час і т.д. (ст.ст. 75, 195 КЗпП України, ч. 8 ст. 6, п. 3 ч. 7 ст. 10, п. 1 ч. 13 ст. 10, ч. 5 ст. 11, ч. 5 ст. 24 Закону України «Про відпустки»).

Статтею 22 Закону України «Про охорону дитинства», ч. 3 ст. 35 ЦК України передбачено право дитини, якій виповнилося 16 років, займатися підприємницькою діяльністю. Дитина реєструється як підприємець за наявності письмової згоди на це батьків.

Обов'язки дитини:

1. Поважати і любити своє оточення. Ставитися до них так, як би ми хотіли, щоб ставились до нас
2. Поважати близьких та друзів. Не принижувати гідності кожної людини. Поводитись так, щоб своєю поведінкою не порушувати прав іншої людини
3. Бути толерантним до людей. Поважати їх і допомагати їм.
4. Дотримуватись режиму харчування. Вживати продукти до кінця терміну придатності. Поважати працю кухарів.
5. Дотримуватись правил моральної етики; організовувати дозвілля так, щоб воно приносило користь і не заважало іншим.
6. Сумлінно навчатись; активно працювати на уроках, готуватись самотужки; старанно виконувати домашні завдання.
7. Дотримуватись певних норм поведінки, прийнятих у суспільстві.
8. Поважати своє оточення. Давати нагоду кожному висловлювати свої думки. Не нав'язувати своїх поглядів іншим, якщо вони з ними не згодні.

9. Цінувати і дбати про своє здоров'я. Виконувати приписи лікарів у разі потреби.

10. Поважати співрозмовників. Коректно і тактовно висловлювати свої думки.

Дотримуватися правил мовного етикету.

11. З повагою ставитися до людей, які піклуються про нас.

12. Виконувати роботу, яка не завдає шкоди здоров'ю. .

13. Самостійно знаходити інформацію в різноманітних джерелах.

14. Не ображати і не принижувати оточуючих.

15. Дотримуватися норм і правил поведінки, прийнятих у суспільстві. Не створювати ситуацій, що можуть спричинити нещасні випадки.

Цивільна, адміністративна та кримінальна відповідальність неповнолітніх

Юридична відповідальність – це вид соціальної відповідальності, що полягає в застосуванні державою до правопорушника певних заходів примусу, передбачених санкціями правових норм. Загалом можна виділити цивільну, адміністративну та кримінальну відповідальність.

Особливості цивільної відповідальності дітей

Цивільна відповідальність – це встановлені законом юридичні наслідки за невиконання або неналежне виконання особою обов'язків, зобов'язань, що пов'язані з порушенням цивільних прав другої сторони. Переважно цивільна відповідальність зводиться до компенсації завданих збитків і носить майновий характер. Малолітні особи, тобто діти віком до 14 років не відповідають за заподіяну шкоду. Згідно зі ст. 1178 ЦК України за заподіяну шкоду особами, які не досягли 14 років, несуть відповідальність їхні батьки (усиновлювачі), опікуни, навчальні, виховні та інші заклади, якщо вони не доведуть, що шкоду було завдано не з їх вини.

Адміністративна відповідальність – це вид юридичної відповідальності, який застосовується до особи, яка вчинила адміністративне правопорушення. Адміністративним правопорушенням визнається протиправна винна дія чи бездіяльність, яка посягає на державний або громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законодавством передбачено адміністративну відповідальність. Адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного порушення 16-річного віку.

Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх. Чинне законодавство передбачає, що кримінальній відповідальності та покаранню підлягають особи, яким до скоєння злочину виповнилось 16 років. Лише за деякі злочини, спеціально вказані в законі, кримінальна відповідальність може настати з 14 років.

До неповнолітніх, визнаних винними у вчиненні злочину, судом можуть бути застосовані такі основні види покарань:

- 1) штраф;
- 2) громадські роботи;
- 3) виправні роботи;
- 4) арешт;
- 5) позбавлення волі на певний строк.

ВПРАВИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ЗМІСТІ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» ПЕРШОГО ЦИКЛУ НАВЧАННЯ

Тема тижня: Я і моя Батьківщина

Проблемне запитання: Що таке Батьківщина?

Вправа 1. Розв'язання проблемного питання «Що для тебе означає слово Україна?».

Мета: навчити дітей висловлювати свої думки, розвивати критичне мислення, виховувати почуття громадянина України.

Ключові слова: Україна, Батьківщина, Конституція, герб, прапор, гімн.

Матеріали: Конституція України, зображення символів України, відеоролик.

Діти об'єднуються у групи. На парті кошик/коробка з різними ілюстраціями, пов'язаними з поняттям «Батьківщина». Вчитель просить, щоб діти обрали з кошика по кілька ілюстрацій, які їм до вподоби і пояснили свій вибір, починаючи такими словами: Для мене Україна – це....

На допомогу, наприклад, можна покликати Лелеку. Він обере, наприклад, краєвид гір і скаже:

«Для мене Батьківщина – це гори і сонце, що сідає за гори. А для тебе, Марійко?»

«Для мене Батьківщина – це річка Буг і цей зелений берег, куди я ходжу гуляти з батьками». А для тебе, Максиме?

«Для мене Батьківщина – це Тарас Шевченко, український поет».

«Для мене Батьківщина – це синьо-жовтий прапор».

Підсумок: наша Батьківщина – це Україна. Це рідний дім для всіх, хто вважає себе громадянами України.

Слово вчителя.

- Кожна країна має свої закони, традиції. І наша Україна теж їх має. Основним Законом нашої держави є Конституція України. *(Учитель демонструє Конституцію України)*

Конституція – це Основний Закон, що закріплює суспільний і державний устрій країни, функції органів державної влади, основні права та обов'язки громадян.

- Як думаєте, навіщо нашій країні треба мати такий Закон? (Діти висловлюють свої думки)
Учитель пропонує їм переглянути відео і дізнатися, як думають їхні однолітки.

Перегляд відеоролику «Конституція очима дітей».

Посилання: https://www.youtube.com/watch?v=tqK_3LgvrBg&feature=emb_logo

- Чи знайшли ви одностудців у відеоролику?
- У даному законі є багато статей. Про деякі ми зараз дізнаємося.

Стаття 1. Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова

держава.

Стаття 10. Державною мовою в Україні є українська мова.

Стаття 20. Державними символами України є Державний Прапор України, Державний Герб України і Державний Гімн України.

Герб України у вигляді золотого тризуба на синьому тлі символізує мир і творчу працю, єдність землі, води і повітря.

У Прапорі України поєднані сині і жовті кольори. Це кольори чистого неба та пшеничного поля. Державний Прапор є символом миру і достатку.

Гімн – це урочиста пісня.

Вправа 2. Практичне завдання. Робота в групах. Створення паспорту України.

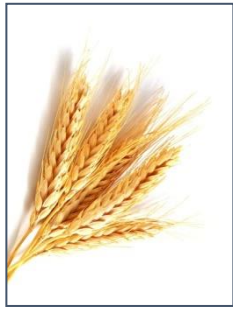
Мета: закріпити знання учнів про державні і народні символи України, розвивати критичне мислення, уяву, виховувати любов до Батьківщини.

Ключові слова: Батьківщина, символи.

Матеріали: картки із зображенням карти України, державних і народних символів України, клей, фліпчарт.

Кожна група отримує картки із зображенням карти України, державних і народних символів України: прапор, герб, калина, рушник, вишиванка, віночок... Діти обговорюють у групах, що символізує Україну. Обирають певні зображення і наклеюють їх навколо карти України. Обґрунтовують свій вибір. Колективно з'ясовують, які символи належать до державних, які – до народних.

Тема тижня: Техніка

Проблемне запитання: Як техніка допомагає людині?

Вправа 1. «Батарейки, здавайтесь!»

Мета: з'ясувати для чого людині потрібні батарейки, дослідити користь і шкоду батарейок, довести дітям відомості про необхідність сортування сміття, розвивати критичне мислення, уяву, виховувати турботу про довкілля.

Ключові слова: техніка, батарейки, відходи, сміття, утилізація.

Матеріали: предметні малюнки, відеофільм, коробок.

Учитель демонструє дітям предметні малюнки.

Питання:

- Чим живиться зображена техніка (холодильник, пилосос, фен)?
- А чим живиться сонячна батарея? Чому вона корисна?

- А як працює мобільний телефон? Що необхідно для його живлення? (Батарейка).
- А які ще предмети працюють від батарейки? (Іграшки, радіоприймач, годинники, пульт для телевізора...).

6. Перегляд мультфільму «Батарейка».

- А чи знаєте ви, як працює батарейка?

Посилання:

<https://www.youtube.com/watch?v=tiYpg12oJi0&feature=youtu.be>

Мета перегляду: учні дізнаються як працює батарейка, яка живить багато різних речей.

- Що сподобалося вам у мультику?
- А чи знаєте ви, що треба робити з використаними батарейками?

Використані батарейки не можна кидати до смітника, бо вони отруюють землю довкола. Їх потрібно відносити у спеціальні пункти зі збору батарейок. У спеціальних місцях їх утилізують.

З 1 січня 2018 року в Україні набули чинності нові правила сортування сміття відповідно до **Закону «Про відходи»**. Кожен українець зобов'язаний сортувати сміття за категоріями: скло, папір і полімерні матеріали, батарейки повинні здавати на утилізацію (переробку).

На наших вулицях ми бачимо смітєві баки різного кольору, на яких написано, яке сміття куди треба викидати. Кожен громадянин України повинен дотримуватися цих правил.

Батарейки приносять велику шкоду довкіллю. Тому люди повинні дбати про чисте довкілля і відповідально ставитися до утилізації батарейок.

У кожному місті нашої країни є пункти збору використаних батарейок.

Давайте ми в класі зробимо акцію по збору батарейок. Поставимо спеціальний коробок, куди будемо приносити з дому батарейки, а потім здамо їх до пункту утилізації. І цим самим збережемо довкілля.

Тема тижня: Ігри

Проблемне запитання: Чого навчає комп'ютерна гра?

Вправа 1. Робота в групах. Визначення цифрових пристроїв.

Мета: навчити правилам роботи в Інтернеті, розвивати зв'язне мовлення,

критичне мислення, виховувати турботу про власну безпеку.

Ключові слова: техніка, комп'ютер, мобільний телефон, Інтернет, безпека, небезпека.

Матеріали: набір карток, фільм.

Кожна група має картки із зображенням різної техніки. Перед дітьми ставиться завдання обвести тільки цифрові пристрої.

Питання:

- Назвіть, які цифрові пристрої ви знайшли та обвели. (Комп'ютер, фотоапарат, відеокамера, джойстик, принтер, мобільний телефон, планшет, факс, ноутбук).
- Яку техніку називаємо цифровою?
- Це техніка, яка обробляє інформацію в цифровому вигляді. Наприклад медіаплеєр. Він вміє відтворювати аудіо та відео записи, які знаходяться на цифрових носіях (будь яких флеш-дисках, жорстких дисках чи з інтернет мережі). Ті ж електронні книги, практично всі сучасні фотоапарати і відеокамери.
- Чи часто ви користуєтеся мобільними телефонами чи комп'ютерами?
- Для чого ви їх використовуєте?
- Що таке мережа Інтернет?
- Як часто ви використовуєте мережу Інтернет?
- У які комп'ютерні ігри граєте ?
- Чи знаєте ви правила користування мережею Інтернет?

Учитель пропонує дітям переглянути відео «Безпека в Інтернеті».

Посилання: <https://www.youtube.com/watch?v=92hwqAk6lNg>

Після перегляду колективно складають пам'ятку «Основні правила роботи в Інтернеті».

Пам'ятка

Основні правила безпечної роботи в Інтернеті, про які варто сказати дітям

- Не давайте нікому свої паролі.
- Не надавайте особистої інформації поштою чи в чатах без потреби.
- Не реагуйте на непристойні та грубі коментарі, адресовані вам.
- Повідомляйте про ситуації в Інтернеті, які вас непокоїть (погрози, файли певного місту, пропозиції).
- Відмовляйтесь від зустрічей із випадковими людьми, з якими познайомились «в онлайні».
- Не діліться своїми фото з незнайомцями.
- Не повідомляйте інформацію про кредитки батьків (номер картки, термін дії та таємний код).
- Не скачуйте та не встановлюйте невідомі програми за посиланнями, навіть якщо їх надали друзі.
- Не переглядайте інформацію за невідомими посиланнями (друзі, які ними діляться можуть не підозрювати про загрозу).

Тема тижня: Театр

Проблемне запитання: Ми збираємося до театру

Вправа 1. Театральні символи.

Мета: ознайомити із знаками-символами, які можна побачити в театрі, навчити правилам поведінки у театрі, розвивати зв'язне мовлення, критичне мислення, виховувати навички культурної поведінки у театрі.

Ключові слова: театр, знаки-символи, осередок.

Матеріали: картки, малюнки, презентація.

Перед початком вивчення знаків театру, варто з'ясувати наскільки діти орієнтуються у різних знаках, які можна побачити, ідучи по вулицях рідного міста/села.

Питання:

- Згадайте, де ви бачили ці знаки?
- Правильно: на вивісках магазинів, перукарень, аптек... Знаки-малюнки або символи помітні здалека та зрозумілі всім. Вони попереджають про небезпеку, допомагають знайти потрібну установу тощо.
- Давайте прочитаємо ці знаки-символи. Що вони означають?
-

Ознайомлення учнів із знаками-символами театру.

- Існують також і театральні символи, які можна побачити у всіх його осередках.
Вчитель ознайомлює дітей із знаками-символами театру (мультимедійна презентація).

Перша група – забороняючі – перекреслені стрілки на символах означають, що цього не можна робити в театрі.

Цей знак свідчить про те, що **не можна їсти цукерок** під час вистави.

Цей знак **забороняє** великогабаритними

заходити до зали глядачам із речами.

Заборонено їсти

морозиво в залі для глядачів.

Заборонено заходити

до театру у брудному взутті.

Цей знак **забороняє**

сидіти в капелюсі в залі для глядачів.

А цей знак свідчить про те, що треба **вимкнути** мобільний телефон під час вистави.

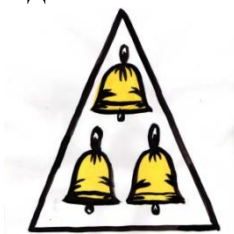
про те, що треба **вимкнути** мобільний

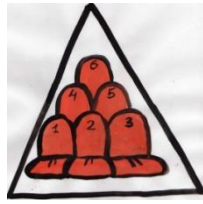
А тепер **групи** і визнач, про що

подивися на театральні символи **другої вони у театрі попереджають.**

Цей знак стосується як глядачів, так і всіх робітників театру. Порахуй, скільки зображено дзвінків. Правильно, три. Всіх, хто перебуває в театрі, попереджають про те, що після третього дзвінка почнеться вистава.

А цей знак **попереджає**, що перед виставою проходити між рядами треба лише обличчям до глядачів, які вже сидять.

Третя група
не попереджає, а лише

театральних символів не забороняє й вказує їй **допомагає** глядачам.

Цей знак знають всі. Його вішають неподалік від тих місць, де можна поїсти. Звісно, ви теж упізнали, що в буфеті можна з'їсти або випити щось смачне.

А цей знак вказує на те, що папір, обгортки з цукерок, пакетики **треба** кидати лише в урни.

Четверта група театральних символів — це символи, які **дозволяють** дещо робити в театрі.

Цей знак **дозволяє** сміятися в театрі.

Слухай

уважно в театрі!

Даруй квіти акторам!

Плескай у

долоні акторам за виставу!

Закріплення знань учнів. Розфарбовування знаків-символів театру.

Завдання: розфарбуйте знаки-символи, визначте до якої групи вони відносяться, що означають. Озвучте кожний знак.

Вправа 2. До театру поспішай – про правила поведінки не забувай!

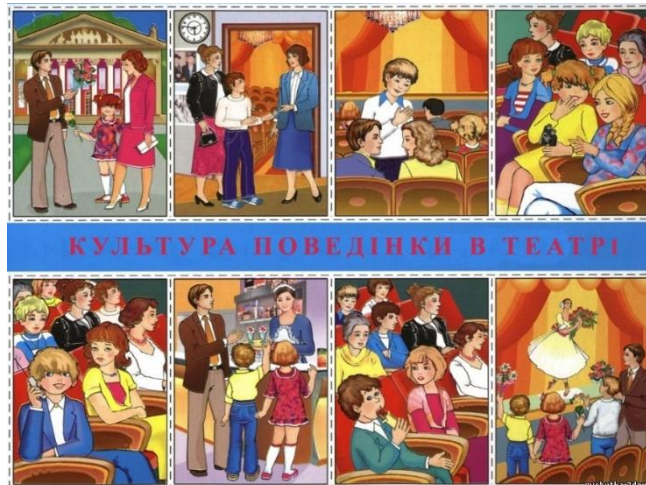
Мета: вивчити правила поведінки у театрі, розвивати комунікативні навички, критичне мислення, виховувати почуття любові до мистецтва.

Ключові слова: театр, глядач, вистава.

Матеріали: малюнки, електронний додаток дитячого журналу «Джміль».

- Усі залюбки ходять до театру. А от чи всі знають правила поведінки у ньому?

Учитель пропонує дітям розглянути малюнки, з'ясувати, хто із зображених дітей на малюнках порушує порядок у театрі.

Вивчити
у театрі
електронний
журналу
«Правила для
Посилання:

правила поведінки
допоможе
додаток дитячого
«Джміль» —
театралів».

<https://jmil.com.ua/2018-1/shkola>

Запитання після перегляду:

- Чому дотримання цих правил є обов'язковими для всіх театралів?
- Уявіть, що раптом усі про них забули. Що тоді може трапитись у театрі? Чи відбудеться вистава?
- Поміркуйте, чи тільки у театрі слід пам'ятати про ці правила. Коли ще необхідно дотримуватись цих та подібних правил? Чому?

- А які ще правила важливі під час походу до театру? Чому ви пригадали саме їх?

Вправа 3. Дидактична гра «Я збираюся до театру». Робота в групах.

Мета: навчити дітей правильно обирати одяг до театру, розвивати навички театралів, виховувати естетичні смаки.

Ключові слова: театр, театralи, одяг.

Матеріали: малюнки.

Учитель запитує учнів:

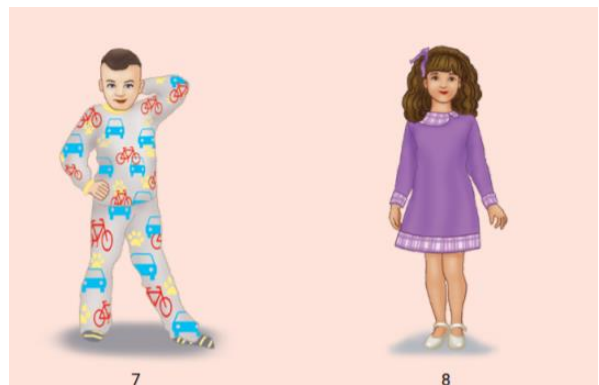
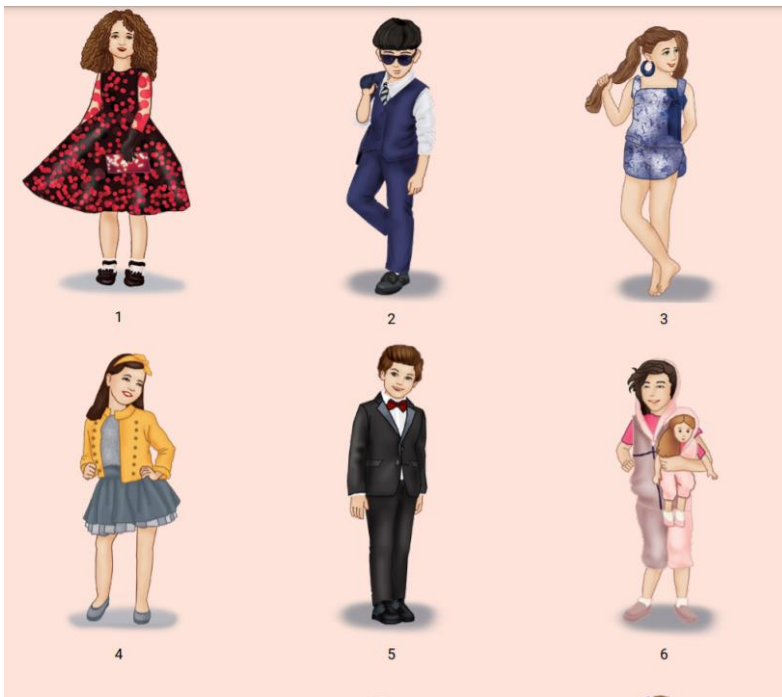
- Як одягаються люди до театру?

Педагог підводить дітей до розуміння того, що одяг має відповідати місцю, куди йде людина. На роботу – діловий одяг, на пляж – пляжний одяг, на свято – святковий, до театру – ошатний одяг.

- Сьогодні ви оберете одяг для візиту до театру. Для цього об'єднаємося в групи по 5-6 чоловік і визначимо, який одяг підходить, а який не підходить до театру.

Кожна група отримує набір картинок із різним одягом.

Завдання: обговорити картинки, визначити, який одяг підходить до театру, чому. Представники від груп називають цифри, позначені на обраній ними картинці. Учитель записує на дошці варіанти, запропоновані групами. Всі малюнки пронумеровані, та кожна група має за номером малюнку визначити одяг для театру. І пропонує обговорити варіанти, які не співпали з іншими групами. Групи захищають свій вибір.

Запитання для обговорення:

- Чому одяг для прогулянок не підходить для театру?
- Чи можна у театрі сидіти у головному уборі?

Учитель підводить учнів до

усвідомлення того, що в театрі потрібно бути ошатно вдягнутим, а одяг для прогулянки чи пляжу не підходить до відвідування театру.

Тема тижня: Мода

Проблемне запитання: Що означає бути модним? Як виявляти свою неповторність?

Вправа 1. Робота над оповіданням Мирослави Олійник «Як один хлопчик став законодавцем моди».

Мета: формувати розуміння того, що кожна людина має право на вираження власної неповторності й не можна оцінювати людей за їх одягом; навчати висловлювати свою думку, активно слухати в умовах усного спілкування, взаємодіяти з однокласниками.

Ключові слова: меценат, законодавець, компанія, технології, Фейсбук, неповторність.

Словникова робота. Пояснення значення слів.

Меценат – людина, яка робить вчинки безкорисливо, тільки задля блага інших людей.

Законодавець – той, хто встановлює, видає закони.

Компанія – організація, яка ставить за мету своєї діяльності одержання прибутку.

Нові технології – майстерність.

Фейсбук – мережа Інтернет.

Як один хлопчик став законодавцем моди

На світі жив-був один хлопчик. Дуже розумний хлопчик і трохи самотній. Він був мрійником і винахідником, щоразу придумував цікаві ідеї і навіть деякі з них йому вдавалося втілити в життя. Щоправда, з практичними речами в житті хлопчикові не щастило. Він забував одягати однакові шкарпетки й часто приходив до школи в різнокольорових. А ще із хлопчика сміялися однокласники за його незвичні окуляри, латки на рукавах та руде непричесано-кучеряве волосся.

Сьогодні звички цього хлопця майже не змінилися. Він так само може прийти на роботу в різних шкарпетках та в розтягнутому светрі. Однак тепер ніхто з нього не сміється. Хлопчик виріс, він став відомим винахідником, творцем Фейсбуку, керівником великої й відомої компанії та щедрим меценатом. І всі довкола прагнуть його наслідувати – надягати окуляри, щоб здаватися розумнішими, носити різні шкарпетки, щоб привертати до себе увагу, та розтягнуті светри, щоб здаватися розкутішим. Марк Цукерберг, який ніколи не цікавився модою, став її законодавцем.

Тому, коли ти побачиш хлопчика чи дівчинку в незвичному одязі, не спіши глузувати. Пам'ятай, перед тобою, можливо, майбутній законодавець моди, який шукає себе і свій стиль, або байдужий до одягу винахідник, який теж шукає свій стиль, щоправда, в нових технологіях.

Мирослава Олійник

Запитання для обговорення:

1. Чи хлопчикові було образливо, коли з нього сміялися діти?

2. Чи можна вважати, що хлопчик був оригінальним та неповторним і через байдуже ставлення до одягу демонстрував своє «Я»?
3. Чи варто оцінювати людей за їхнім одягом?
4. Чи траплялося тобі бути у схожій ситуації? Як ти діяв/-ла?
5. Який можете зробити висновок для себе? (Кожна людина неповторна, треба поважати інтереси іншої людини, не насміхатися).

Створення колажу «Модно – це...». Робота в групах.

Кожна група має різноманітні журнали, листівки, ножиці, клей, ватман. Колективно створюють плакат, вирізують зображення людей, яких вважають модно одягненими.

Презентація учнівських групових робіт «Галерея колажів».

Вправа 2. Кожна людина – неповторна!

Мета: продовжити знайомити дітей із головним Законом України – Конституцією, розвивати комунікативні навички спілкування, взаємодію в групах, виховувати повагу до однокласників.

Ключові слова: Закон, Конституція, гідність, права.

Матеріали: картки.

Завдання: Об'єднайте дітей у декілька груп. Роздайте у кожну по одній картці «Ми – різні, ми – рівні!»

Завдання для груп: Розглянути кожну дитину на картці, поговорити про те, кого зображено на малюнках, у чому неповторність й особливність кожного/кожної, чим відрізняються діти, що їх об'єднує, що у них спільного.

Групи дітей презентують свої обговорення.

Розмістіть усі картки на дошці або на стіні та організуйте спільне обговорення.

Обговорення:

- Як люди можуть виражати свою неповторність?

- Що впливає на хороше чи погане ставлення людей до інших?
- Які історії зі свого життя про ставлення до інших можуть розказати діти? (Учителю/вчительці можна розповісти історію зі свого життя.)
- Що відчувають діти, коли бачать як ображають інших?
- Що можна зробити у випадках несправедливого, зневажливого ставлення до інших людей?
- Що таке рівність?

У підсумку наголосить на тому, що, попри неповторність кожного, всі люди рівні, бо вони – люди! Усі люди народжуються з однаковими основними потребами та бажаннями. Кожен хоче жити в безпеці, користуватися повагою і мати змогу приймати власні рішення. Саме тому права і свободи людини стосуються всіх. Але рівність не завжди означає однакове ставлення до кожного. Було б несправедливим для людини в інвалідному візку підніматися сходами так, як це роблять інші, але справедливо для всіх буде відповідати на одні й ті ж питання на уроці.

Ознайомлення із статтею 21 Конституції України.

Учитель читає дітям статтю 21 Конституції України.

Всі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними.

Запитання:

- Що таке право?
- Чому всі люди є вільні й рівні у своїй гідності та правах?

Тема тижня: Пригоди крапельки

Проблемне запитання: : Навіщо потрібна вода?

Що станеться, якщо її не буде?

Вправа 1. Робота над змістом екологічної казки.

Мета: поглибити знання дітей про Закони України: Конституцію України та «Про охорону навколишнього природного середовища», ознайомити з правами і обов'язками щодо природних багатств, з'ясувати значення води в природі; вчити дітей берегти та економити природне багатство – воду; розвивати зв'язне мовлення, навички вільного спілкування, виховувати бережливе ставлення до природних ресурсів України.

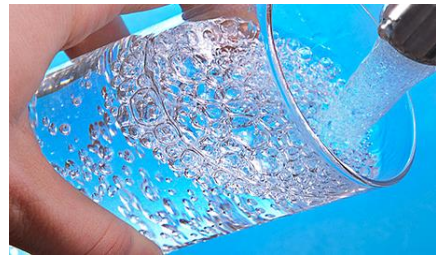
Ключові слова: вода, водні ресурси, економія.

Матеріали: картки-малюнки.

Кожен учень має картку.

- Виберіть воду, якою ви хочете користуватися, зафарбуйте кружечки зеленим кольором. Воду, якої не хочете користуватися, позначте червоним. Обґрунтуйте свій вибір.

Учитель читає дітям казку.

Екологічна казка

Текла по рівнині річка чиста-чистенька, прозора. Побудували на березі завод іграшок. Став він брати чисту воду, а випускати в річку – брудну, червоного кольору. Нижче по течії побудували ще один завод – резинових чобіт. Брав він чисту воду, а випускав брудну, чорного кольору. Була наша річечка прозорою, а стала – кольоровою. Було в річці багато води, а стало мало: заводи багато п'ють. Люди сердяться: ні попрайти, ні вмитися, ні напиться, ні риби наловити. Риба в річці захворіла, пташки і звірі до річки не підходять.

І ось одного разу на берег річки прийшов найголовніший Санітар і дуже обурився. Іграшки і чоботи – це добре, але і про людей, і про природу забувати не можна. І наказав:

- Якнайшвидше збудувати на заводах «водоочисні споруди» і нехай брудна вода на заводі «чиститься» і знову за діло береться. І так без кінця.

Послухалися доброї поради на заводі і стала річка знову чистою і прозорою.

Запитання для обговорення:

- Що трапилося з річкою?
- Хто її забруднив?
- Хто ще може забруднювати водойми? (людина, транспорт і т.д.)
- Що забруднює воду? (сміття, нафта, бензин)
- Що відбудеться, якщо одного разу не стане води? (все живе помре)
- Що ми можемо зробити, щоб не забруднювати водойми?

Учитель підводить дітей до усвідомлення власної відповідальності кожного за збереження води на землі.

- Ми всі відповідальні за те, чи буде вода, чи будуть дерева, чи буде соловейко, тому що ми – люди. Від нас залежить життя на нашій планеті!

- У статті 50 Конституції України зазначено: «Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля».

- Як ви це розумієте?

- Для чого людині вода?

Учитель спонукає дітей до бесіди, що вода це – життя. Без води не буде ні нас, ні тварин, ні птахів, ні рослин... Учитель формує у дітей усвідомлення того, що ми всі маємо право на чисту воду, незабруднений ліс. І для того, щоб реалізувати це право, ми маємо берегти природу та воду, як основу життя на землі.

Розв'язання проблемного запитання.

Що б сталося, якби в природі зникла вода? (Де немає води, там немає життя.)

- А рослинам потрібна вода? Вони п'ють? (Звісно, п'ють.)
- Що станеться, якщо не поливати кімнатні рослини? (Вони засохнуть.)
- Чи можуть рослини, тварини і людина жити без води? (Ні. Людина може прожити без води 3 дні.)
- Чи потрібна вода тваринам?
- Для чого тварини використовують воду?

На дошці – ілюстрації: кит, риби, бобер, боброва хата.

- Бобер споруджує собі будинок посеред водойми з підводним входом – це захист від хижаків. Кит на повітрі був би роздавлений власною масою. Тільки у воді він може знайти стільки їжі. Жаби народжуються у воді та живуть біля неї і в ній.

Висновок. Вода необхідна всім живим істотам. Рослини, тварини і люди п'ють воду для того, щоб постійно поповнювати її запаси в організмі. Для деяких тварин, наприклад, риб, вода, крім усього, є єдиним місцем життя. Без води не можуть жити люди, рослини і тварини. Отже, потрібно охороняти, берегти її, не забруднювати, використовувати економно.

Учитель читає дітям і пояснює статтю 12 **Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища».**

Стаття 12. Обов'язки громадян у галузі охорони навколишнього природного середовища.

Громадяни України зобов'язані берегти природу, охороняти, раціонально використовувати її багатства відповідно до вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища.

Вправа 2. Будь економним!

Мета: навчити дітей економно використовувати воду, розвивати навички вільного спілкування, зв'язне мовлення, взаємодію в групах, виховувати бережне ставлення до природних ресурсів України.

Ключові слова: економія.

Матеріали: картки, фільм.

Учитель пропонує дітям переглянути відеофільм **«Як економно використовувати воду вдома».**

Посилання: https://www.youtube.com/watch?v=gYALSgNY_LI

- Які правила заощадження запам'ятали?

Вивчення правил економії води.

- Води витрачаємо багато. Тому люди намагаються придумати, як заощадити воду. Запам'ятайте правила економного використання води і розкажіть про них вдома своїм рідним.
 - Під час полоскання рота – закривати кран, поки чистиш зуби, і користуватися склянкою.
 - Замінити прийом ванни душем.
 - Приймаючи душ, намагатися, щоб вона не витрачалася марно.

- Мити посуд не під поточним струменем, а в раковині, закривши зливний отвір пробкою.
- Прати білизну при повному завантаженні машини.
- Разом із батьками полагодити всі крани, що підтікають.
- На дачі поставити бочку для водостічної води.

Закріплення знань. Робота в групах.

- Виберіть малюнки тих людей, які дбають про воду. Обґрунтуйте свій вибір.

Тема тижня: Зима

Проблемне запитання: Як цікаво проводити час взимку?

Вправа 1. Надворі мороз – стережіться загроз!

Мета: навчити дотримуватися встановлених у освоєному громадському просторі правил, прогнозувати наслідки різних дій, їхній вплив на людину, розвивати критичне мислення, зв'язне мовлення, виховувати турботу про життя і здоров'я власне та оточуючих людей.

Ключові слова:

Матеріали: електронний додаток дитячого журналу «Джміль», картки.

- Зима – час чарівних свят, гостювань та чаювань з різними смаколиками. А ще це веселі зимові забави, які так люблять і діти, і дорослі.
- А чи любите ви зиму? Що вас найбільше приваблює у цій порі року?
- Яке зимове свято ваше найулюбленіше?
- Спробуйте здогадатися, які зимові розваги та пригоди чекають на вас.

Завдання. Розгляньте пронумеровані малюнки та з'єднайте їх із зображеннями можливих наслідків дитячих розваг (у центрі).

Електронна версія картини: <https://jml.com.ua/2019-1/safety>

Запитання для обговорення:

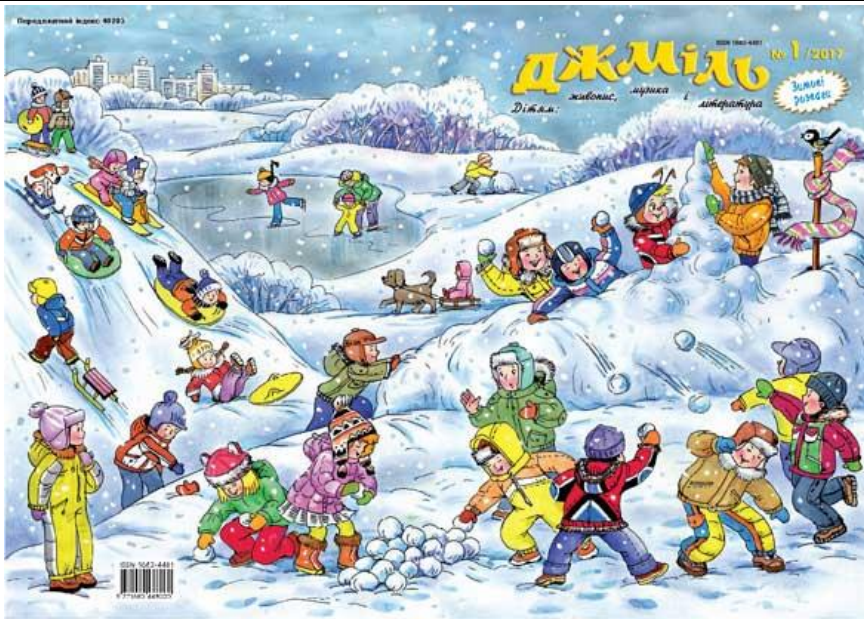
- Чи опинялися ви у таких ситуаціях? У якій ролі? Що відчували? Які про них спогади – приємні чи неприємні?
- Чи всі можливі/неприємні ситуації зображено? Розкажіть про ті, яких не намалював художник.
- Поміркуйте, чому виникають прикрі ситуації? Від кого це залежить?
- Чи можна уникнути їх? Як саме? Що для цього потрібно?
- Чи завжди можна уникнути прикросів? Чому?
- Що залежить у таких ситуаціях тільки від нас самих, а що від інших?
- Хто може допомогти, коли трапиться неприємність?
- Чи можуть веселощі скінчитися прикрістю або навіть бути небезпечними? Коли? Як цього можна уникнути?
- Що слід робити, аби гарні ситуації траплялися частіше, а прикросі – якнайрідше?

Вправа 2. Взимку грай – про безпеку дбай!

Мета: закріпити поняттям слова «правила», ознайомити з правилами дотримання правил поведінки під час зимових розваг, розвивати навички вільного спілкування, критичного мислення, виховувати турботу про життя і здоров'я власне та оточуючих людей.

Ключові слова: безпека, небезпека, розваги, правила.

Матеріали: електронний додаток дитячого журналу «Джміль».

Електронна версія картини: <https://jmil.com.ua/2017-1/coverpic>

Погляньте на картину.

- Скільки дітей обороняють фортецю? Скільки здійснюють напад?
- Які емоції відчувають гравці обох команд?
- Чи є хтось засмучений, розгублений? Що трапилося? (Один хлопчик без рукавички). Пошукайте її на картині. Хто знайшов рукавичку? Що він буде робити з нею?
- Чи злякався хлопчик, який ухиляється від снігового снаряду? Чому ні?
- Чим зайняті дівчатка? Чи візьмуть їх до гри, якщо вони захочуть долучитися до захисту або атаки фортеці?
- Як гадаєте, чим закінчиться гра?
- Чого треба дотримуватися, щоб не сталося травмувань? (Правил)
- Як розумієте, що таке правила?

Правила – це норми суспільного життя, які визначають дії людей, організацій, колективів у певних життєвих ситуаціях.

- Яких правил треба дотримуватися під час гри в сніжки?
(Учитель читає дітям узагальнені правила безпечної поведінки у сніжки)

Правила безпеки під час гри в сніжки

- Не кидайте сніг у голову та в обличчя.
- Ліпіть сніжки тільки зі снігу, стежте, щоб не попадалися крижинки, палички, скло, камінці тощо.

- Ліпіть сніжки в рукавичках, щоб не обморозити руки.
- Грайте подалі від автомобільних шляхів та вікон будинків.
- Заздалегідь домовтеся про правила гри й обов'язково дотримуйтеся їх.

Неподалік від снігової фортеці гірка, де катаються на санчатах. Мерщій туди!

Розгляньте гірку, зображену на картині.

- Скільки дітей з'їжджає по схилу?
- Скільки чекає своєї черги? Що трапиться, якщо цього не робити?
- Покажіть, по якій частині гірки варто підніматися.
- Які емоції відчувають діти, які з'їжджають? Чи всі вони радісні? Чому?
- Що відчуваєте ви, коли мчите на санчатах по схилу? А коли чекаєте у черзі?
- Яких правил треба дотримуватися під час катання з гірки?
(Учитель читає дітям узагальнені правила безпечної поведінки під час катання на санчатах)

Правила безпеки під час катання на санчатах

- Коли обираєте гірку, дивіться, щоб вона не закінчувалася автомобільним шляхом, парканом або водоймою.

- Обирайте плавний, не крутий схил, який виходить на майданчик без дерев, каміння тощо.
- Перевірте, щоб на трасі не було скла, корчів, каміння та інших предметів, які перешкоджають руху, і в разі падіння можуть поранити.
- Не можна довго перебувати на проїжджій частині схилу, а також підніматися по ній.
- Після з'їзду треба зійти зі санчат, озирнутися і відійти вбік. Здогадалися, чому?

Подивіться на ковзанку на картині.

- Хто на ній катається? Чи дотримуються ці люди правил безпеки?
- Чи ви вмієте кататися на ковзанах? Чи хотіли би навчитися? Що для цього потрібно зробити? Хто вам може допомогти?
- Яких правил треба дотримуватися на льоду?

(Учитель читає дітям узагальнені правила безпечної поведінки на льоду)

Правила безпеки на льоду

- Кататися на ковзанах на замерзлому озері чи річці можна лише з дорослими, пильнуючи, щоб поруч не було ополонки.
- Безпечний для катання прозорий лід (завтовшки 25 см), а також той, що має синюватий або зеленуватий відтінок (15-25 см). Тонший лід – матово-білий або жовтуватий, на нього ступати небезпечно! Небезпечним також є лід, вкритий снігом.
- Категорично забороняється виходити на лід під час відлиги!
- Дуже небезпечний лід біля кущів, дерев та очерету.
- Ніколи не перевіряйте товщину льоду ударами ніг!

Тема тижня: Космос

Проблемне запитання: Чому треба берегти нашу планету?

Вправа 1. Про планету дбай – життя зберігай!

Мета: продовжити знайомити дітей зі статтями Закону України «Про відходи», ознайомити з глобусом – моделлю Землі, пояснити значення води для нашої планети, вчити дітей не смітити у навколишньому середовищі, викликати

бажання у дітей сортувати сміття, виховувати дбайливе ставлення до природи.

Ключові слова: планета Земля, земляни, атмосфера, кисень, вода, Світовий океан.

Матеріали: глобус, фотографії.

Учитель пропонує дітям розглянути глобус – модель Землі. Учні аналізують, який колір на глобусі переважає. Роблять відповідні висновки.

Слово вчителя.

На Землі є атмосфера та вода. Вважається, що саме їхня наявність сприяли появі життя на нашій планеті.

Планета Земля у системі єдина,

Де квітне життя і панує людина.

Її нам потрібно любити,

Природу земну берегти, не бруднити.

Атмосфера як великий кокон – із усіх боків обгортає Землю на тисячу кілометрів. Вона наче бронежилет, захищає нашу планету від шкідливої сонячної радіації та метеоритів. В атмосфері є кисень, необхідний для дихання усіх земних істот. Атмосфера не дозволяє вдень земній поверхні надто перегріватися, а вночі – переохолоджуватися. За це її називають «ковдрою» Землі. Атмосфера утримує воду в морях, океанах, річках та озерах, і впливає на зміни погоди.

Землян атмосфера змогла захистити

Від холоду, спеки, метеоритів.

І ми теж повинні про неї подбати –

Діброви, ліси берегти, не рубати.

Якщо дивитись на Землю з космосу, то вона має блакитний колір. Це тому, що три чверті її поверхні займає вода. На початку життя була... вода. Ще мільярди років тому у воді існували різні форми бактерій. Нині ж вода є невід'ємною частиною життя, складає 95% ваги рослинних організмів і близько 65% ваги людини. Велику територію на Землі вода займає у вигляді морів, океанів, озер, річок, ставків. Як це не сумно, але люди часом забувають, якою важливою у нашому житті є вода! Все частіше на берегах річок, озер, ставків можна побачити сумні написи: «Не купатися», «Вода шкідлива» тощо.

У Світовий океан щорічно потрапляють нафта, інші забруднювачі, гине багато риби та інших мешканців океану.

Давно вже час замислитись над майбутнім наших водойм. Зі Світового океану щороку екологи виймають понад 8 млн тонн пластику.

Учитель пропонує дітям переглянути фільм, як пластикові пляшки шкодять довкіллю. Просить їх зробити відповідний висновок щодо використання пластику.

Посилання: https://www.youtube.com/watch?v=5lxEE5y--B0&feature=emb_logo

Вільний мікрофон.

- Звідки взялося все це сміття?
- Чому так сталося?
- Що буде, якщо і далі так продовжувати засмічувати планету?
- Як це забруднення впливає на здоров'я людей, тварин?
- Що ми можемо зробити, щоб зберегти довкілля?
- Людина – єдина істота на Землі, яка виробляє сміття.

Вчитель нагадує дітям про правила сортування сміття відповідно до **Закону «Про відходи»**. Кожен українець зобов'язаний сортувати сміття за категоріями: скло, папір і полімерні матеріали, батарейки повинні здавати на утилізацію (переробку).

На наших вулицях ми бачимо смітєві баки різного кольору, на яких написано, яке сміття куди треба викидати. Кожен громадянин України повинен дотримуватися цих правил.

Учитель пропонує дітям переглянути соціальний **відеоролик «Як сортувати сміття?»** і запам'ятати основні правила сортування сміття.

Посилання: <https://www.youtube.com/watch?v=TG-JeQWas1o>

Вправа 2. Робота зі схемами. Шляхи захисту природи.

Мета: ознайомити з назвами міжнародних природоохоронних організацій та природоохоронними заходами, які діють у нашій країні, розвивати зв'язне мовлення, виховувати бережне ставлення до навколишнього середовища.

Ключові слова: організація, заходи, Грінпіс, Червона книга, угода, заповідник, заказник.

Матеріали: малюнки-схеми.

- Народи світу піклуються про майбутнє планети і людей. Тому прикладають всіх зусиль, щоб зберегти те, що лишилося на землі.
- Створено Грінпіс – міжнародна організація, що бореться за збереження природи на Землі.

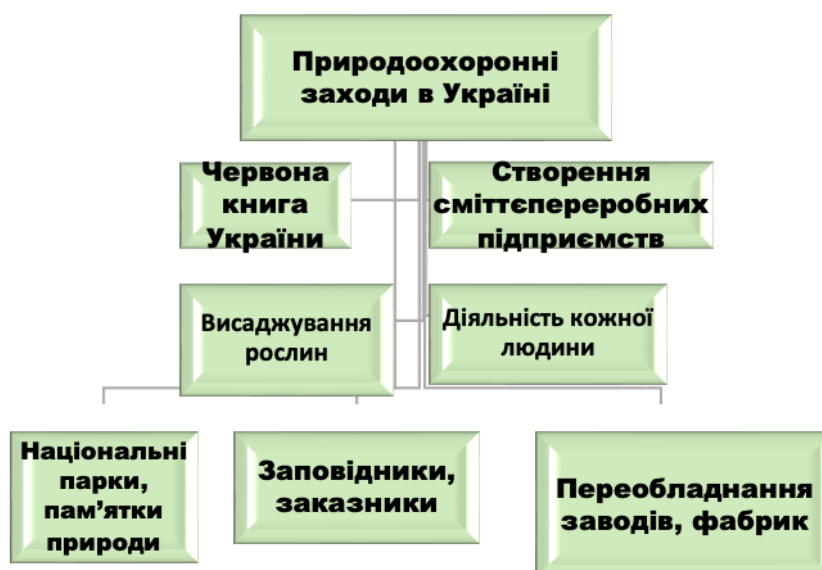
- Пропоную розглянути таблицю «Міжнародні природоохоронні заходи».

- В Україні склалася дуже складна екологічна ситуація. Зникають рідкісні види тварин і рослин, забруднюються ріки і озера, країна перетворюється на країну смітників. Керівництво держави турбується про збереження навколишнього середовища.

Оскільки Україна проголосила побудову правової демократичної держави, кожний її громадянин має право на безпечне для його життя та здоров'я довкілля. У зв'язку з цим у країні прийнято важливі законодавчі акти з охорони навколишнього природного середовища. Державній охороні і регулюванню використання природних ресурсів на території України підлягають землі, води, багатства надр, атмосфера, ґрунти, рослинний і тваринний світ. Охорона навколишнього середовища України має здійснюватись на основі наукових досліджень її природних умов і ресурсів із урахуванням глобальних і місцевих прогнозів їх природних змін, та змін під впливом господарського використання. Ось які зміни відбуваються для захисту в природних умовах України.

- Розглянемо таблицю «Природоохоронні заходи України».

Закони держави Україна:

1. Основний Закон нашої держави – Конституція України.
2. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища".
3. Закон "Про природно-заповідний фонд України".
4. Створення міністерства охорони навколишнього природного середовища і ядерної безпеки.

Пояснення.

- Природо-заповідний фонд України включає біосферні та природні заповідники, національні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятники природи, заповідні урочища, ботанічні сади, зоологічні парки, парки-пам'ятники садово-паркового мистецтва.
- Заповідник – територія, повністю вилучена з господарського користування, з метою збереження та вивчення природних об'єктів, процесів.
- Біосферні заповідники створюються з метою збереження в природному стані найбільш типових природних комплексів біосфери. В Україні 17 природних заповідників і 5 біосферних.

ВПРАВИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ЗМІСТІ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» ДРУГОГО ЦИКЛУ НАВЧАННЯ

Тема місяця: Факти і таємниці

Проблемне запитання: Як я з'явився/з'явилася на світ?

Вправа «Я маю право!».

Мета вправи: дослідити за допомогою медіа етапи розвитку дитини в утробі матері; ознайомити з правом дитини на життя, розвивати навички вільного спілкування, виховувати інтерес до вивчення теми.

Ключові слова: утроба матері, дитина, право на життя.

Матеріали та обладнання: медіатекст «Етапи розвитку дитини в утробі матері».

Опис вправи.

Робота над змістом уривку книги Дітріха Гренемаєра «Велика книга про здоров'я для усієї родини».

Уривок 1

Як ми потрапили у цей світ?

Ервін та Розі – не просто братик і сестричка, а двійнята! Здебільшого це дуже класно, бо їм завжди є з ким гратися або ж досліджувати навколишній світ. Часом Ервін «дістає» Розі запитаннями, іноді Розі не дає спокою Ервіну. Це вже як коли. А часом вони разом дошкуляють Доку своїми «чому?» та «як?».

От сьогодні Ервіну доконче треба знати, як вони з'явилися на світ.

– А тизнаєш, як? – питає він у сестрички.

– Гмм, не дуже собі уявляю. А ходімо до нашого Дока. Він точно знає, – пропонує Розі.

– Радий вас обох бачити, – вітається з братиком та сестричкою Док. – Маєте такий вигляд, ніби знову хочете запитати про щось вельми важливе. Еге ж?

– Звісно! – дружно підтвердили його припущення Ервін та Розі. – Хочемо знати, як ми з'явилися на світ.

– Не можемо пригадати, як це трапилося... Розкажи, будь ласка, – попросив Ервін.

– Перш ніж народитися, ви дев'ять місяців росли в надійному місці – у животику вашої матусі. Спочатку кожне з вас було зовсім малесеньким, розміром з добру горошину, а через три місяці – вже завбільшки з гусеницю. У чотири місяці ви добряче штовхали матусю в живіт. Під кінець кожне з вас було вже добрих півметра завдовжки і воліло чимшвидше вийти з живота.

Запитання:

- Яке питання хвилювало дітей?
- До кого вони звернулися за допомогою?
- Чи отримали відповідь на своє запитання від Дока?

- Чи задавали ви такі запитання своїм батькам?
- Чи отримували на них відповідь?

Уривок 2 Як дитинка

Етапи розвитку дитини в утробі матері.

росте в

маминому животику?

За допомогою спеціального телевізора, апарата УЗД, лікар перевіряє, як дитинка росте в животі, чи правильно розвивається. Батьки теж можуть спостерігати за дитинкою, бачити, як б'ється її серденько, і завчасно дізнатися, скільки дітей в животі у мами: одне чи декілька.

Протягом вагітності дитина росте і дуже змінюється. У неї формуються органи та частини тіла.

Розгляньте схему розвитку дитини у маминому животику.

Робота над медіатекстом «Етапи розвитку дитини в утробі матері».

Посилання: <https://www.youtube.com/watch?v=Eo38VPjnguw>

У вас є унікальна можливість переглянути відео і побачити як формується організм дитини в утробі матері.

Слово вчителя.

Кожна дитина має право на життя. У статті 6 Конвенції ООН про права дитини сказано, що життя кожної дитини є найціннішим не тільки для батьків.

Кожна країна має забезпечувати виживання та здоровий розвиток дітей – своїх маленьких громадян.

Проблемне запитання: Чому життя – найвища цінність?

Вправа 1 «Моє життя!».

Мета вправи: провести дискусію, чому життя – є найвищою цінністю людини, ознайомити із ст. 27 Конституції України, розвивати навички вільного спілкування, виховувати повагу.

Ключові слова: життя, цінність.

Матеріали та обладнання: Конституція України.

Опис вправи.

Проведення дискусії на тему «Що є для людини найвищою цінністю?»
(Діти висловлюють свої думки)

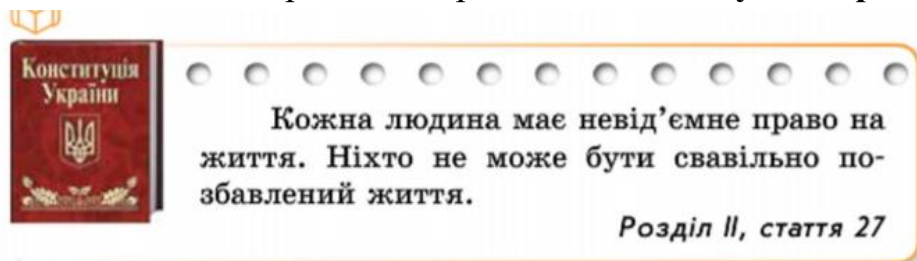
Читання роздумів психолога.

Життя насамперед

Головне, щоб усі були живі та здорові. Все інше можна вирішити потім. ...Якщо будуть зіпсовані речі або меблі – можна купити інші. Якщо хтось вважатиме тебе боягузом або наклепником, – у нього ще буде час переконатися, що він помиляється. Якщо друзі виявляться невірними, можна знайти інших. І тільки живих людей нічим не заміниш, а здоров'я іноді вже не повернеш.

Л. Петрановська

Уважно прочитайте рядки із **Конституції України**.

Запам'ятайте!

Життя є найвищою цінністю.

Ніхто не має права зазіхати на життя будь-якої людини.

Не завдавати шкоди ні собі, ні іншим.

Вправа 2 «Я - громадянин!».

Мета вправи: повторити права дитини, ознайомити з логотипом прав людини, розвивати зв'язне мовлення, уміння працювати в групах, виховувати повагу до прав людей.

Ключові слова: суспільство, громадянин, права, обов'язки, Конституція України, логотип прав людини.

Матеріали та обладнання: таблиця, Конституція України,

Опис вправи.

Бесіда.

- Як називається країна, у якій ти живеш?
- Кого називають громадянином?
- У якому документі записано права й обов'язки громадян України?
- Для чого потрібні правила життя в суспільстві?
- Чи потрібно вивчати свої права та обов'язки ?

Робота в групах з таблицею.

- Скориставшись таблицею, пригадайте, які права ви маєте як діти.

	Усі діти мають право на отримання інформації		Усі діти є рівні у правах, ніхто не повинен їх порушувати
	Усі діти мають право на відпочинок і дозвілля		Особлива турбота дітям-інвалідам
	Усі діти мають право на отримання освіти		Особлива турбота дітям без сімей
	Усі діти мають право на медичну допомогу		Кожна дитина має право на любов і спілкування

- Прочитайте **статтю 21 Конституції України**.

Всі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними.

- Що таке право? Чому всі люди є вільні й рівні у своїй гідності та правах?

Робота над текстом.

- Прочитайте текст.

У вересні 2011 року на Генеральній Асамблеї ООН у НьюЙорку було представлено малюнок, що став переможцем конкурсу «Логотип прав людини». Його автор – Предраг Штакіч із Сербії, спеціаліст з графічного дизайну. Він так пояснює створений ним логотип: «У преамбулі Загальної декларації прав людини сказано, що права людини є основою майбутнього світу, в якому пануватимуть свобода, справедливість і загальний мир. Саме цю думку я і втілював у життя, створивши із двох універсальних символів – руки й голуба – новий символ». Переможець конкурсу вважає, що навколо цього символу об'єднуються люди, здатні змінити світ на краще.

- Чому логотип має вигляд долоні, схожої на голуба?

Вправа 3 «Мій документ громадянина!».

Мета вправи: ознайомити з документами громадянина України – свідоцтвом про народження та паспортом, розповісти про особливості отримання цих документів, розвивати критичне мислення, виховувати почуття громадянина України.

Ключові слова: свідоцтво, паспорт, громадянин.

Матеріали та обладнання: зразки свідоцтва про народження та паспорта громадянина України.

Опис вправи.

- Розгляньте документи. Чи знаєте, кому вони можуть належати?
- Так це документи громадянина України.
- Який з цих документів маєте ви? (Свідоцтво про народження)

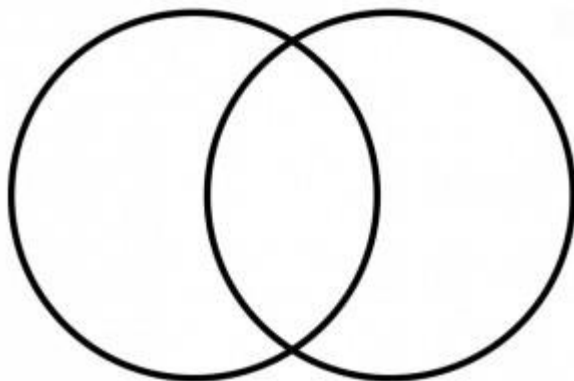
Свідоцтво про народження є документом, що підтверджує факт реєстрації народження дитини. Для того щоб отримати свідоцтво про народження дитини, одному з батьків потрібно протягом місяця з дня народження малюка звернутися до органу РАЦС за місцем народження дитини або за місцем проживання батьків (одного з батьків). При собі треба мати документ, що підтверджує народження дитини (довідку з пологового будинку), паспорти батьків та свідоцтво про шлюб. Якщо батьки через хворобу або з інших поважних причин не мають можливості прийти до органу РАЦС у встановлений термін, то заяву про народження дитини може бути зроблено будь-яким родичем або будь-якою уповноваженою батьками особою на підставі довіреності. У свідоцтві про народження дитини обов'язково повинні міститися відомості про батьків.

Паспорт – документ, що платно видається державою і надає громадянину право легально перетинати кордон, а також визначає особу та громадянство його власника. Як правило, в паспорті вказані основні дані про громадянина, його фотографія, ім'я, вік, дату народження та стать. Більшість країн використовує біометричні паспорти, які мають підвищений рівень захисту

від підробок і додаткову інформацію про громадянина. Паспорт громадянин України може отримати з 14 років.

Робота в групах.

Учитель пропонує в групах знайти спільне та відмінне між паспортом та свідоцтвом про народження за допомогою кругів Ейлера Вена. (Кожна група представляє свою роботу).

Проблемне запитання: Як ти дорослішаєш?

Вправа «Я проти булінгу!».

Мета вправи: розглянути шляхи розв'язання конфліктних ситуацій та способи протидії булінгу; розвивати критичне мислення, навички вільного спілкування, виховувати повагу до однолітків.

Ключові слова: конфлікт, булінг, агресор, жертва булінгу.

Матеріали та обладнання: картки.

Опис вправи.

Інсценізування діалогу.

9-річна Марина ділить кімнату з молодшою сестричкою Ганнусею. Останнім часом Марину дратує, коли сестричка бере без дозволу її особисті речі. Рідні в непорозуміннях між дівчатками звинувачують саме Марину. Як їй розв'язати конфліктну ситуацію? Інсценізуйте у парі можливий діалог.

- Чи можна вважати, що Марина чинить булінг стосовно молодшої сестрички?
- Що таке булінг?

Прочитай і пригадай, чи траплялися в твоєму житті зазначені ситуації.

Булінг – це регулярне цькування з метою нанести моральну або фізичну шкоду особі. Задіяні в булінгу особи мають такі ролі:

- **агресор** (той, хто розпочав булінг);
- **жертва** булінгу;
- **група**, увагу якої агресор намагається привернути.

Деякі ситуації легко переплутати з булінгом. Так, моральну або фізичну шкоду може бути нанесено ненавмисно, тоді це є **непорозумінням** або **нещасним випадком**.

У спілкуванні часто виникають конфлікти, що не мають нічого спільного з булінгом. **Конфлікт** – це суперечка чи незгода, учасники (учасниці) якої можуть бути обурені, але прагнуть знайти спільне рішення.

Вивчення ознак булінгу.

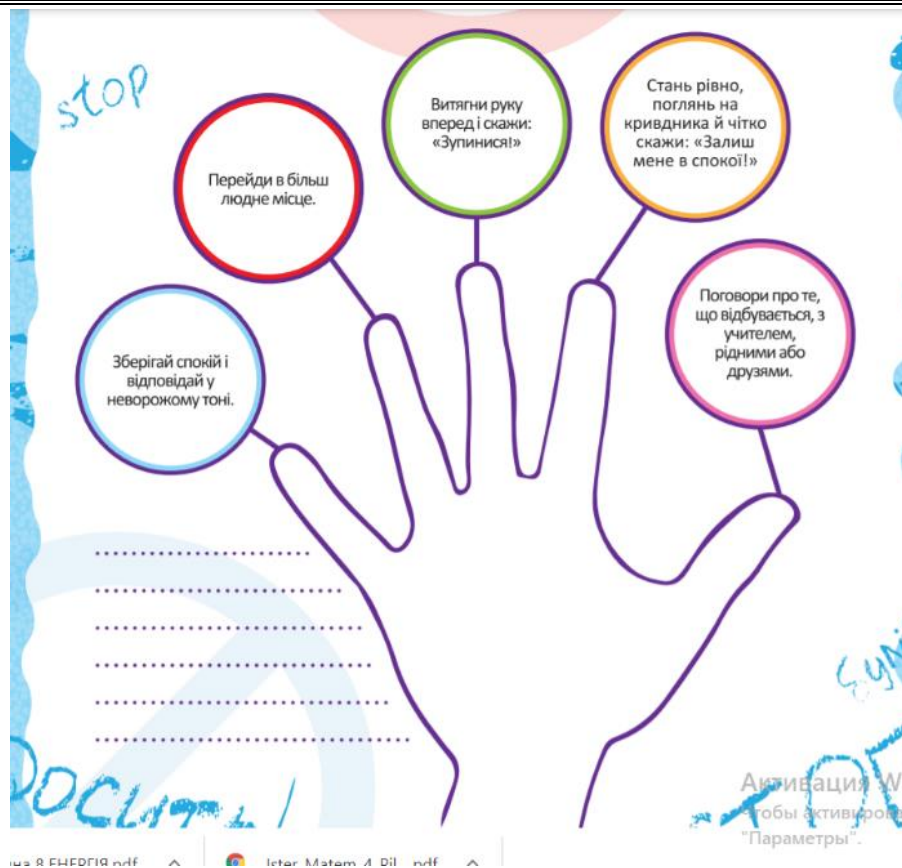
Розв'язання проблемних ситуацій.

Прочитай опис ситуацій і познач ті, у яких спостерігається явище булінгу.

- 1 Петро підбурив Остапа наздогнати його на вулиці. Було слизько. Остап підслизнувся, упав і пошкодив руку.
- 2 Настя домалювала різки на фото своєї подруги Аліни. Побачивши це, Аліна стала вимагати в Насті видалити фотографію.
- 3 Василька щодня обзивають у класі поганими словами, обмальовують його зошити та підкидають у рюкзаки сміття.
- 4 Іра сильно штовхнула Романа на сходах, оскільки прагнула швидше пройти, щоб не запізнитися на урок.
- 5 Група дівчат на чолі з Кірою постійно насміхаються з одягу їхньої однокласниці Даринки.
- 6 Богдан попросив свою сусідку по парті Ліду допомогти йому завершити малюнок. Дівчинка погодилася, але намалювала все зовсім не так, як хотів Богдан. Діти посварилися.
- 7 Після того, як Олег не погодився брати участь у футбольному матчі, декілька хлопців стали називати його боягузом та регулярно псувати його речі.

Вправа «Як протидіяти булінгу?».

- Прочитайте 5 способів протидії особі, що розпочала булінг. Які з них вважаєте найбільш вдалим і чому?
- Чи доводилося вам будь-коли бути свідком або учасником явища булінгу?

Тема місяця: Світ невидимий

Проблемне запитання: Як захиститися від вірусів та бактерій?

Вправа «Вакцинований – врятований!».

Мета вправи: дати уявлення про щеплення, для чого його роблять; ознайомити з профілактичним календарем щеплень; розвивати зв'язне мовлення, виховувати уважне ставлення до власного здоров'я.

Ключові слова: щеплення, вакцинація.

Матеріали та обладнання: медіатекст «Вакцинація – запорука здоров'я дитини», картка календаря щеплень.

Опис вправи.

Актуалізація опорних знань дітей.

- Пригадайте, чого бояться мікроби?
- Отже, ще один спосіб захисту від хвороб – щеплення.

Словник.

Профілактичні щеплення (вакцинація) – медична процедура, яка захищає від зараження найнебезпечнішими інфекціями, формує імунітет проти тієї чи іншої хвороби.

Вправа «Асоціативний куш».

- Які асоціації виникають у вас, коли чуєте слово щеплення?

(Усі відповіді учитель записує у хмарку на дошці. Усі ці відповіді і асоціації дітей зі щепленнями треба проговорити: чому це боляче? Чому неприємно? Чому потрібно?...)

Робота над медіатекстом «Вакцинація – запорука здоров'я дитини» (4 хв

24 с)

Посилання: <https://www.youtube.com/watch?v=RWE2NDI65gM>

- Чому треба робити щеплення?
- Від чого захищають щеплення?
- Чи тільки дітям потрібно робити щеплення?
- А які щеплення робили вам?
- Як думаєте, чи треба боятися щеплень?

Гра «Заповни календар щеплень».

- У нашій країні існує профілактичний календар щеплень.
- Давайте розглянемо його і дізнаємося, які щеплення вам робили, а які ще чекають вас попереду.

КАЛЕНДАР ПРОФІЛАКТИЧНИХ ЩЕПЛЕНЬ													
	у перші 18 місяців життя*								від 2 до 16 років*				
	1 доба	3-5 доба	1 місяць	2 місяці	4 місяці	6 місяців	12 місяців	18 місяців	6 років	7 років	14 років	16 років	Дорослі
Гепатит В	■			■		■			■	■	■	■	
Туберкульоз		■							■	■	■	■	
Кір Епідемічний паротит Краснуха							■		■	■	■	■	
Дифтерія Правець				■	■	■		■	■	■	■	■	кожні 10 років
Кашлюк				■	■	■		■	■	■	■	■	
Поліомієліт				■	■	■		■	■	■	■	■	
Гемофільна інфекція				■	■		■		■	■	■	■	

* чинний, затверджений Міністерством охорони здоров'я України в 2018 році, www.moz.gov.ua

Далі клас ділиться на групи, кожна група отримує незаповнений календар щеплень. На дошку вчитель вішає великий заповнений календар щеплень. За хвилину-півтори діти мають запам'ятати дані з цього календаря, а тоді працювати самостійно у групах і заповнити свій календар по пам'яті. Коли усі впоралися, можна порівняти календарі дітей зі зразком на дошці.

Слово вчителя.

Існує перелік профілактичних щеплень, які є обов'язковими і включені до календаря щеплень, про що ми можемо дізнатися зі **статті 12 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб»**. До обов'язкових відносять профілактичні щеплення проти:

- туберкульозу;
- поліомієліту;
- дифтерії;
- кашлюку;
- правця;

- кору.

З моменту прийняття Закону перелік обов'язкових щеплень розширився. Станом на кінець 2020 року Календар профілактичних щеплень, затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 16 вересня 2011 року № 595 передбачав обов'язкову вакцинацію від 10 хвороб. Вакцинація, передбачена календарем щеплень, проводиться безоплатно.

Статтею 15 Закону чітко визначено, що дітям, які не отримали профілактичних щеплень згідно з календарем щеплень, відвідування дитячих закладів не дозволяється.

Тема місяця: Світ невідомий

Проблемне запитання: У чому унікальність планети Земля?

Вправа «Чому планета плаче?».

Мета вправи: з'ясувати, які дії людини шкодять планеті Земля, ознайомити з природоохоронними міжнародними заходами та природоохоронними заходами в Україні, розвивати критичне мислення, виховувати любов до своєї планети.

Ключові слова: планета Земля, Грінпіс, Червона книга, заповідники, заказники.

Матеріали та обладнання:

Опис вправи.

Розв'язання проблемних запитань.

- Розгляньте фото. Як думаєте, чи може планета плакати?
- Чому вона може плакати?

Вправа «Обери». Робота в групах.

Кожна група отримує картку, де обирає дії, які, на їх думку, шкодять планеті Земля. Після виконання завдання озвучують свій вибір і обґрунтовують.

Забруднення повітря з труб заводів О	Користування електромобілем О	Вирубування лісів О	Виливання стічних вод у річки О
Економне споживання води О	Очищення джерел і річок О	Насаджування дерев О	Знищення бур'янів хімічними речовинами О

Спалювання сміття О	Вторинне використання паперу О	Використання сучасної зброї О	Дружба між людьми на всій планеті О
Використання сонячних батарей замість спалювання нафти чи газу О	Найбільше засмічують пластиківі і паперові відходи О	Купівля хутряних виробів О	Вимикання електричних приладів, якими не користуєтесь О

Робота зі схемами. Шляхи захисту природи.

- Народи світу піклуються про майбутнє планети і людей. Тому прикладають всіх зусиль, щоб зберегти те, що лишилося на землі.
- Створено Грінпіс – міжнародна організація, що бореться за збереження природи на Землі.
- Пропоную розглянути таблицю «Міжнародні природоохоронні заходи».

- В Україні склалася дуже складна екологічна ситуація. Зникають рідкісні види тварин і рослин, забруднюються ріки і озера, країна перетворюється на країну смітників. Керівництво держави турбується про збереження навколишнього середовища.

Оскільки Україна проголосила побудову правової демократичної держави, кожний її громадянин має право на безпечне для його життя та здоров'я довкілля. У зв'язку з цим в країні прийнято важливі законодавчі акти з охорони навколишнього природного середовища. Державній охороні і регулюванню використання природних ресурсів на території України підлягають землі, води, багатства надр, атмосфера, ґрунти, рослинний і тваринний світ. Охорона навколишнього середовища України має здійснюватись на основі наукових досліджень її природних умов і ресурсів з урахуванням глобальних і місцевих прогнозів їх природних змін, та змін під впливом господарського використання. Ось які зміни відбуваються для захисту в природних умовах України.

- Розглянемо таблицю «Природоохоронні заходи України».

Закони держави Україна:

2. Основний Закон нашої держави - Конституція України.
2. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища".
3. Закон "Про природно-заповідний фонд України".
4. Створення міністерства охорони навколишнього природного середовища і ядерної безпеки.

Пояснення.

- Природо-заповідний фонд України включає біосферні та природні заповідники, національні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятники природи, заповідні урочища, ботанічні сади, зоологічні парки, парки-пам'ятники садово-паркового мистецтва.
- Заповідник – територія, повністю вилучена з господарського користування з метою збереження та вивчення природних об'єктів, процесів.
- Біосферні заповідники створюються з метою збереження в природному стані найбільш типових природних комплексів біосфери. В Україні природних заповідників 17 і біосферних

Тема місяця: Енергія

Проблемне запитання: Як працює атомна електростанція?

Вправа 1 «АЕС України».

Мета вправи: формувати уявлення про атомну енергетику України переваги, недоліки і перспективи розвитку атомної енергетики; ознайомити з атомними електростанціями України; ознайомити з професіями людей, що працюють на атомних АЕС; розвивати зв'язне мовлення учнів, виховувати інтерес до вивчення теми.

Ключові слова: атом, електростанція, АЕС.

Матеріали та обладнання: схема роботи АЕС, карта України, медіатекст «Як працюють АЕС?».

Опис вправи.

Опрацювання змісту наукової статті «Атомна електростанція».

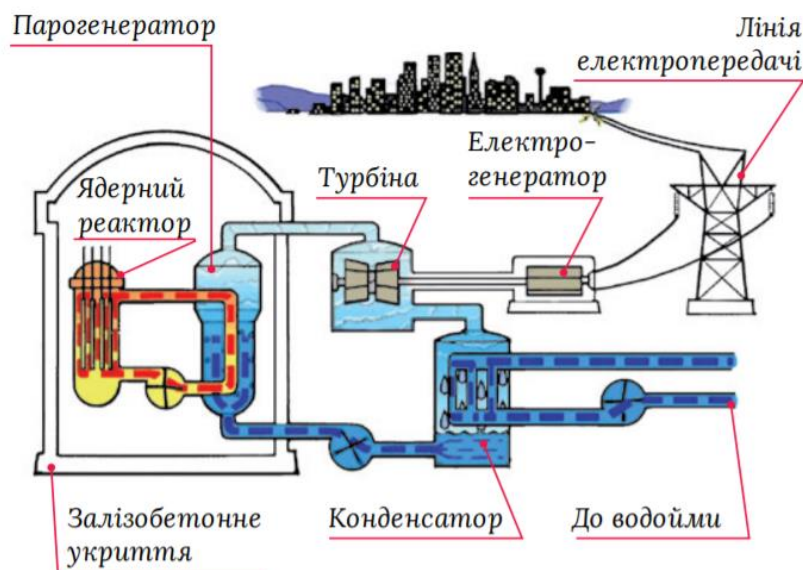
Атомна електростанція

Атомні електростанції (скорочено АЕС) працюють на

радіоактивному паливі, що містить уран. У реакторі ядра атомів урану розпадаються, виділяючи тепло, що нагріває воду. Пара, яка утворюється, обертає величезну турбіну. Приєднаний до турбіни електрогенератор перетворює енергію обертання на електричну

Атомні електростанції надзвичайно потужні. Але й небезпека від них може бути великою. Тобі напевне доводилося чути про аварію на Чорнобильській АЕС, яка у 1986 році спричинила забруднення довкілля, загибель та хвороби багатьох людей. Станція була закрита у 2000 році. Та навіть через десятки років вона є джерелом радіаційного ураження.

- Розгляньте схему роботи атомної електростанції.

Пояснення вчителя.

Атомні електростанції мають такий самий принцип роботи, як і теплові. Але воду на АЕС нагрівають за допомогою тепла, яке виділяє ядерне паливо в реакторі. Ядерне паливо (збагачений уран) поміщають у реактор і здійснюють у ньому контрольовану самопідтримувану ланцюгову реакцію поділу ядер, у результаті якої вивільняється кінетична енергія, що швидко перетворюється на теплову. Таким чином, енергія поділу атомів урану використовується для нагрівання води і отримання пари. Саму ж електроенергію виробляє генератор електричного струму – в ньому постійно обертається вал, який називають ротором. Обертається він за допомогою турбіни, лопаті якої також обертаються під дією пари від нагрітої за допомогою ядерної енергії води.

- Для чого люди створюють атомні електростанції?

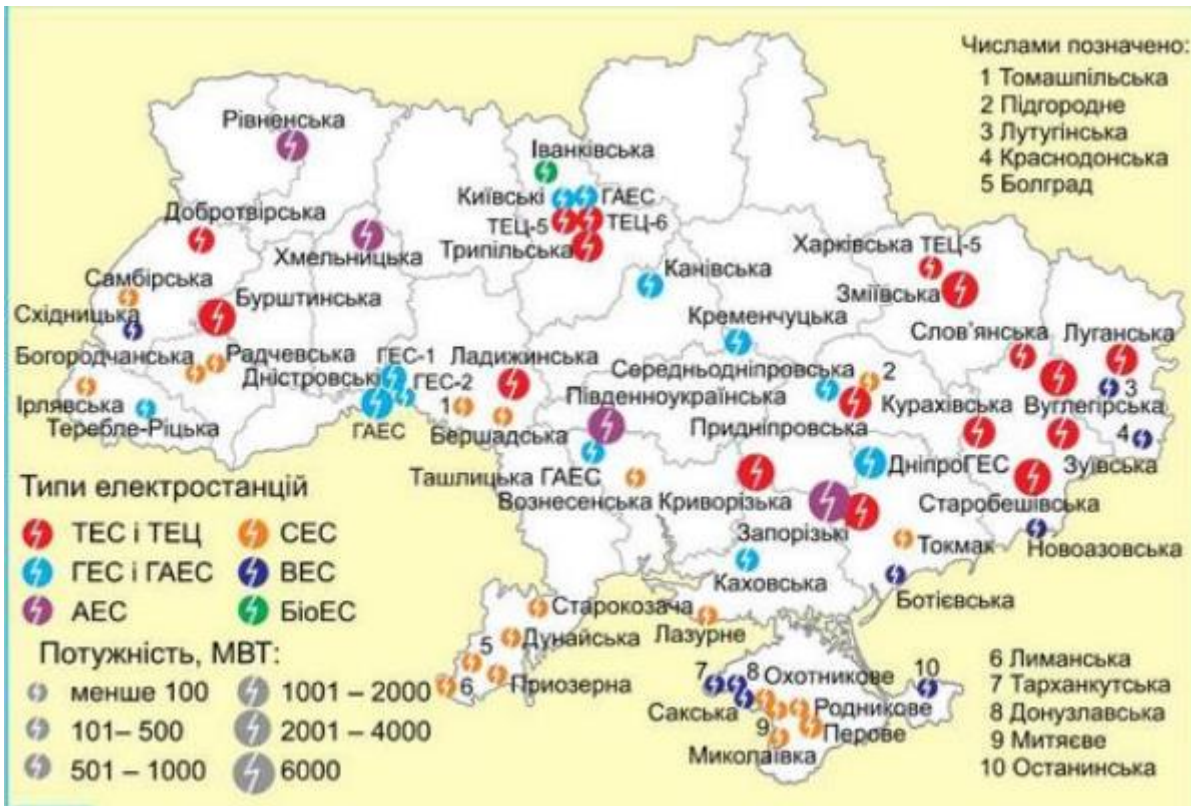
Робота над медіатекстом «Як працюють АЕС?»

Посилання: <https://www.youtube.com/watch?v=2gBMMjOZ7fA>

- Щоб вам стало зрозуміліше про роботу АЕС, перегляньте відео.

Робота з мапою АЕС України.

- Розгляньте мапу. Знайдіть на ній значок АЕС. Тепер знайдіть АЕС на мапі.
- Скільки АЕС в Україні?
- У яких областях України вони знаходяться?

Розповідь учителя.

В Україні на чотирьох атомних електростанціях: Запорізькій, Хмельницькій, Південноукраїнській та Рівненській експлуатується 15 атомних реакторів.

Південно-Українська АЕС – атомна електростанція, розташована в степовій зоні на лівому березі ріки Південний Буг, при Ташлицькому водосховищі, неподалік (на схід) від міста Южноукраїнська, що в Миколаївській області. Збудована у 1975–1982 роках.

Хмельницька АЕС (ХАЕС) – розташована на території Хмельницької області в місті Нетішин. На електростанції працює 2 ядерних реактори ВВЕР-1000 (підключені у 1987 і 2004 роках відповідно) загальною потужністю 2000 МВт. Основне призначення станції – покриття дефіциту електричних потужностей в Західному регіоні України.

Запорізька АЕС (ЗАЕС) – атомна електростанція, розташована в степовій зоні на березі Каховського водосховища в Запорізькій області України поруч із містом Енергодар. Це найбільша в Україні (і в Європі) атомна електростанція, вона складається з 6 атомних енергоблоків. Рішення про будівництво ЗАЕС було ухвалене в 1978 році. В 1981-му почалося поетапне спорудження блоків станції. Протягом 1984–1987 р. уведені в експлуатацію чотири енергоблоки.

Рівненська АЕС (РАЕС) – перша в Україні атомна електростанція з енергетичним водо-водяним реактором типу ВВЕР-440 . Розташована біля міста Кузнецовськ, на західному Поліссі, біля річки Стир. Пуск першого енергоблоку – 1980 рік. Кількість енергоблоків - 4.

У загальному споживанні електричної енергії частка електрики з АЕС становить близько 50 % - ця цифра переконує мене віддати свій голос «За» атомну енергетику.

Найбільша АЕС в Європі – Запорізька атомна електростанція в місті Енергодарі (Запорізька область), будівництво якої розпочато 1980 року і на середину 2008 року працюють 6 атомних енергоблоків (6-й введено в експлуатацію за незалежності – 19 жовтня 1995 року).

Переваги АЕС перед іншими типами електростанцій.

Ядерна енергетика залишається сьогодні предметом гострих дебатів. Перевагою атомної енергетики фізики вважають дешевизну і відсутність небезпечних викидів (відсутність емісії газів, що викликають забруднення атмосфери та призводять до випадання кислотних дощів та вуглекислого газу, який поступово веде до зростання парникового ефекту). Вчені запевняють: поблизу атомних електростанцій рівень радіації нижче, ніж в області видобутку вугілля або газу. Викиди радіоактивних речовин у кілька разів менше вугільної електростанції аналогічної потужності (зола вугільних ТЕС містить відсоток урану і торію).

Економічні характеристики АЕС: менша паливна складова собівартості електроенергії; можливість заощаджувати кам'яне вугілля та інші види палива, запаси яких у природі поступово зменшуються; менші затрати на транспортування палива.

Хто працює на атомній АЕС?

Учитель знайомить дітей з прикладами професіями людей, які працюють на атомній АЕС.

ВИРОБНИЧИЙ ПЕРСОНАЛ АЕС: працівники/ці реакторного, турбінного, хімічного, електричного цехів, цеху теплової автоматики та вимірювань та інших.

ОБОВ'ЯЗКИ: Забезпечення надійної і стабільної роботи відповідного устаткування та обладнання, що виробляє енергію.

ОПЕРАТИВНИЙ ЕКСПЛУАТАЦІЙНИЙ ПЕРСОНАЛ: у реакторному, турбінному, хімічному, електричному, цеху теплової автоматики та вимірювань, служби з охорони праці

ОБОВ'ЯЗКИ: Здійснює процес безпосереднього виробництва електроенергії. Фахівці працюють і вдень, і вночі. Для того, щоб це було можливо, працівники організовані у зміни, які мають постійний закріплений склад. На кожній зміні працюють групи фахівців-представників провідних виробничих підрозділів.

НАЧАЛЬНИК ЗМІНИ АЕС.

ОБОВ'ЯЗКИ: Керує оперативним персоналом, а отже, й безпосереднім процесом виробництва.

ПРОВІДНИЙ ІНЖЕНЕР УПРАВЛІННЯ РЕАКТОРОМ.

ОБОВ'ЯЗКИ: Керує персоналом реакторного відділення і безпосередньо виконує найважливіші операції з пуску чи зупинки ядерного реактора, контролює його потужність, щоб робота ядерного реактора була безпечною та економічною. Також у разі аварійних ситуацій чи порушень у роботі реактора, він вживає заходів, щоб персонал станції був у безпеці, обладнання – збережене, енергоблок – безпечно зупинений, а причини аварії були усунені.

ОПЕРАТОР РЕАКТОРНОГО ВІДДІЛЕННЯ.

ОБОВ'ЯЗКИ: Здійснює безпосереднє управління ядерними установками й відповідає за технологічний режим роботи устаткування на блочних щитах управління реактором, виявляє та усуває несправності в роботі устаткування реакторного відділення, що не вимагають залучення ремонтного персоналу, здійснює пуск, зупинку й перемикання реактора, бере участь у ліквідації аварійних ситуацій чи виведення енергоблока у ремонт. Підпорядковується провідному інженеру.

РЕМОНТНИЙ ВІДДІЛ: у реакторному, турбінному, хімічному, електричному, цеху теплової автоматики та вимірювань, служби з охорони праці

ОБОВ'ЯЗКИ: Здійснює ремонти обладнання, приладів, пристроїв, будівель і споруд АЕС.

Вправа 2 «Факти в капелюсі».

Мета вправи: з'ясувати суспільні проблеми, пов'язані із розвитком атомної енергетики; вчити аргументувати власну точку зору, розуміти взаємозв'язок між діяльністю людини та суспільними проблемами, розвивати зв'язне мовлення учнів, виховувати громадянську відповідальність, інтерес до вивчення теми.

Ключові слова: переваги, недоліки, громадянська відповідальність.

Матеріали та обладнання: капелюх, картки.

Опис вправи.

1. Вчитель заздалегідь готує картки з тезами, що стосуються переваг та недоліків атомної енергетики. Складіть їх до капелюха.

2. Пропонує учням по черзі діставати картки з капелюха та коротко коментувати відповідні тези.

Обговорення.

- Чи важко було говорити без зупинки протягом хвилини на відповідну тему?
- Які аргументи, висловлені товаришами, здалися вам найбільш переконливими?
- Яким чином проблеми розвитку атомної енергетики пов'язані з правами людини?
- Що, на вашу думку, можна зробити, щоб розвиток атомної енергетики не призводив до загроз для людини та навколишнього середовища?

Картки «ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ АТОМНОЇ ЕНЕРГІЇ»

Доступність	Значно менший викид парникових газів при експлуатації атомних станцій у порівнянні з іншими видами традиційних джерел
Виробництво електричної енергії на атомних станціях дешеве	Великі кількості запасів урану
Розташування орієнтоване на споживача	Розташування не залежить від наявності ресурсів
Високий енергетичний вихід	Забезпечення робочих місць
Створення реакторів на «швидких» нейтронах	Створення умов для енергетичної незалежності країни
Одного завантаження паливом реактора вистачає на рік	Зростання обсягів споживання електричної енергії

Картки «НЕДОЛІКИ ВИКОРИСТАННЯ АТОМНОЇ ЕНЕРГІЇ»

Забруднення води, що використовується для охолодження реактора	Непоновлюваність ресурсів
Проблема захоронення відходів	Небезпека для здоров'я працівників
Ризик розповсюдження ядерної зброї	Висока вартість будівництва нових реакторів
Високі витрати на системи безпеки реакторів	Потребують висококваліфікованих працівників
Важкі наслідки аварій на станціях	Проблема виведення ядерних об'єктів з експлуатації
Фабрики по збагаченню урану є екологічно небезпечними	Можуть бути побудовані у сейсмічно нестійких місцях

Підсумок.

Підведення до висновку про важливість активної участі та відповідальності у вирішенні суспільних проблем.

Тема місяця: Можливості людини

Проблемне запитання: Яких правил треба дотримуватися у суспільстві?

Вправа «Я у суспільстві».

Мета вправи: вчити дітей дотримуватися культури поведінки у суспільстві, бути толерантними, розвивати навички вільного спілкування, виховувати толерантність.

Ключові слова: суспільство, толерантність, правила.

Матеріали та обладнання: малюнки, текст статті.

Опис вправи.

Розгляньте малюнки. Ким є діти в різних ситуаціях?

- Що таке суспільство?

Робота над статтею.

Люди живуть у світі не відокремлено. Кожна людина існує не сама по собі, а належить до якоїсь групи або спільноти людей. Наприклад, у сім'ї ти – один з її членів, у державі ти – один із громадян, у школі – один із учнів, у театрі – один із глядачів, в автобусі – один із пасажирів. Усі спільноти разом називаються суспільством. Саме в суспільстві ти народжуєшся, навчаєшся, розвиваєшся, працюєш. Без нього ти взагалі не можеш стати людиною. Ти – неповторна людина. І оточують тебе такі ж неповторні люди. На це треба зважати.

Якщо ми живемо, працюємо, навчаємось разом, то нам потрібно вміти домовлятися. Кожна культурна людина терпима до інших думок, поглядів, традицій. Вона не висміює звичаї й особливості життя іншої людини, не схожої на неї.

Культурна людина поважає право інших бути не такими, як вона. Це називається толерантністю. Для того щоб співіснувати в суспільстві мирно й щасливо, існує багато правил. Ти вже знаєш одне з них – золоте правило спілкування: «Чого сам собі не зичиш, того й іншому не бажай». Також ти знаєш правила поведінки в громадських місцях. Але є й інші правила, вироблені суспільством.

Розв'язання проблемної ситуації.

Прочитайте й обміркуйте.

Оксана збирала наліпки із зображенням кошенят. В однокласниці Іри вона побачила наліпки, яких у неї ще не було. Під час перерви дівчинка потайки дістала з Іриноного портфеля новенькі наліпки. Аж раптом до класу ввійшла вчителька. Побачивши все, вона сказала: «Тобі має бути соромно!»

- Чим, на вашу думку, закінчилася ця історія? Яке правило порушила Оксана?

Запам'ятайте три «Не можна»

- Не можна брати чуже без дозволу.
- Не можна ображати інших.
- Не можна руйнувати створене іншими.

Висновок.

У суспільстві існують певні правила стосунків між людьми, толерантна людина дотримується цих правил. Будьте толерантною людиною, вивчайте правила взаємин між людьми й дотримуйтесь їх.

Проблемне запитання: У якій країні я живу?

Вправа «Я - українець/українка».

Мета вправи: закріпити знання про свою державу – Україну, повторити про права українців, розвивати комунікативні навички, виховувати любов до Батьківщини.

Ключові слова: держава, Президент, Верховна Рада, Кабінет Міністрів., Конституція.

Матеріали та обладнання: тексти вірша та статті, картки.

Опис вправи.

Робота над змістом вірша.

Україна

На білому світі є різні країни,
А в них – і ліси, і лани...
Та тільки одна на землі Україна,
А ми – її доньки й сини.
Усюди є небо, і зорі скрізь сяють,
І квіти усюди ростуть...
Та тільки одну Батьківщину я маю,
Її Україною звать.
Моя Україно, тебе я кохаю –
Тут дім мій, тут друзі живуть.
Тут мовою рідною пісня лунає
І мальви по селах цвітуть.

Валентина Новомирова

Опрацювання статті.

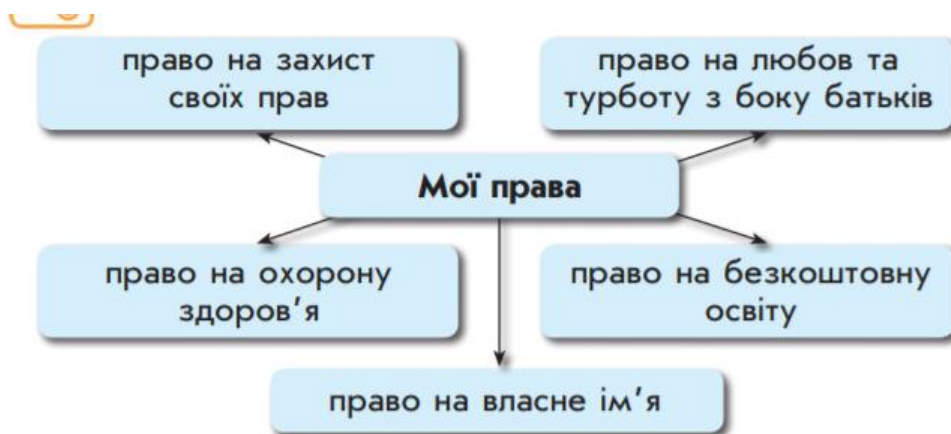
Ти вже знаєш, що живеш у країні, яка називається Україною, і належиш до українського народу. Країну з політичною владою в суспільстві називають державою. Україна також є державою. Їй належить певна територія. Люди, які постійно проживають на цій території, є громадянами України. Громадяни

мають свої права й обов'язки. Життя в державі влаштоване за правилами – законами. Закон – це головне й обов'язкове правило для всіх громадян країни. Основним законом нашої держави є Конституція. У Конституції записано, що Україна є суверенна і незалежна держава.

Головою нашої держави є Президент України. Він гарант дотримання Конституції України, прав людини. Єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ обирає народних депутатів до Верховної Ради України. Верховна Рада приймає закони. А Кабінет Міністрів України забезпечує їх виконання. Для того щоб у країні був лад, громадяни повинні виконувати прийняті закони. Хто порушує закони, відповідає за це. Кожний громадянин має право звернутися до суду, який допомагає вирішувати спірні питання. Суд захищає права та свободи людини й громадянина.

Робота в групах зі схемою.

- Пригадайте свої права. Користуючись схемою, розкажіть про свої права.

Проблемне запитання: За що людина відповідає?

Вправа «Правопорушник чи бешкетник?».

Мета вправи: пояснити дітям, які наслідки несуть правопорушення, про відповідальність дітей та осіб, які їх опікують за скоєні правопорушення, розвивати навички вільного спілкування, виховувати відповідальність.

Ключові слова: злочин, правопорушення, витівка, відповідальність.

Матеріали та обладнання: текст оповідання.

Опис вправи.

Робота над оповіданням Миколи Носова.

Автомобіль

Коли ми з Мишком були ще зовсім маленькими, нам дуже хотілося покататися на автомобілі, тільки це нам ніяк не вдавалося. Скільки ми не просили водіїв, ніхто не хотів нас катати. Якось ми гуляли у дворі. Раптом бачимо – на вулиці, біля наших воріт, зупинився автомобіль. Водій з машини виліз і кудись пішов. Ми підбігли. Мишко помацав бампер руками й запропонував сісти: «Проїдемо трохи й зіскочимо». Тут прийшов водій і сів у

машину.

Ми причепилися. Машина рушила і як помчить! Мишко злякався й каже: «Я зістрибну!» І вже почав опускати одну ногу. А за нами інша машина їде. Люди на тротуарі зупиняються, на нас дивляться. На перехресті міліціонер засвистів у свисток. Мишко перелякався, зістрибнув на бруківку, але руками за бампер тримається, а ноги по землі волочаться.

Автомобіль зупинився. Підбіг міліціонер, номер машини записує. Шофер з кабіни виліз – всі на нього накинулися: «Не бачиш, що у тебе ззаду робиться?» А про нас забули. Відійшли ми вбік і бігом у провулок...

Обговорення.

- Як можна назвати вчинок хлопчиків – витівкою чи правопорушенням? Які наслідки міг мати їхній вчинок?
- Чи справедливо було звинувачувати у скоєному водія?
- Чи погоджуєтесь ви з таким твердженням: «Від дитячої провини до злочину один крок»?

Запам'ятайте!

За законами України відповідальність за правопорушення настає з 14 років. Відповідальність за правопорушення дітей, молодших за 14 років, несуть батьки.

Проблемне запитання: Що таке старожитності? Чи варто їх зберігати?

Вправа «Я у музеї».

Мета вправи: пояснити значення слова «старожитності»; формувати хронологічні навички; пояснити, яку роль в дослідженні минулого відіграють речові історичні джерела; повторити правила поведінки у музеї, розвивати критичне мислення, навички вільного спілкування, виховувати інтерес до історичних цінностей, правила культурної поведінки у громадських місцях.

Словник: старожитності, музей, правила поведінки.

Матеріали та обладнання: старожитності, музей, правила поведінки.

Опис вправи.

- Розгляньте фото. На ньому зображено старожитності.
- Що означає слово «старожитності»?

- Прочитайте значення цього слова.

Словник.

Старожитності – це археологічні пам'ятки, знахідки, старовинні речі, скарби, які є культурним надбанням народу та мають величезну історико-культурну, духовну цінність, адже характеризують минуле, допомагають глибше пізнати епоху, відтворити світоглядні уявлення та аспекти життєдіяльності тогочасних людей. Старожитності бувають різного типу: військові, побутові, ритуальні, господарські тощо. В них заховані: моральні, етичні, громадські, політичні, релігійні цінності минулих поколінь.

- Де можуть зберігатися старожитності?

- Що таке музей?

Словникова робота

Музей (гр. *muséion* – місце, присвячене музам, храм муз,) – місце, де зберігаються речові історичні пам'ятки. Перший музей – Дім муз – був заснований у Александрії Єгипетській більше 2000 тис. р. назад.

- Хто працює у музеї?

- Чим займаються екскурсоводи?

- Що таке реставрація?

Інформаційна хвилинка

Перший музей старожитностей в Україні було засновано у 1810 р. у Феодосії. Більшість його експонатів склали твори мистецтва, подаровані місцевими колекціонерами. Найбільшим у нашій державі є Музей народної архітектури в с. Пирогове під Києвом. На площі в 150 га розміщено понад 300 пам'яток народної архітектури з усіх регіонів України.

В Україні є дуже незвичні музеї: музей у катакомбах під Одесою, музей лісу на Закарпатті, музей однієї вулиці в Києві. «Найсолодшими» можна назвати музей цукру на Вінничині і музей бджільництва на Полтавщині.

Віртуальна подорож Київським музеєм старожитностей.

Посилання: svitdovkola.org/4/link1

- Після перегляду заповніть таблицю.

Експонати, які мене зацікавили	Чим саме?

Робота в групах. Складання правил поведінки у музеї.

Учитель пропонує дітям пригадати правила поведінки у музеях, озвучити їх в групах.

- **Музей** – це заклад культури, працівники якого збирають, вивчають, зберігають і показують витвори мистецтва або предмети, що розповідають про минуле, природу та життя людей. Усі музеї є результатом спільної праці багатьох людей. Треба поважати цю працю, дотримуючись правил поведінки в музеях. У кожному музеї свої правила. Про них нагадують екскурсоводи й попереджають спеціальні знаки.

Правила поведінки в музеї

- Уважно слухай екскурсовода. Став запитання під час паузи.
- Слідуй за екскурсоводом, ходи тихо, розмовляй упівголоса.
- Тримайся від експонатів на відстані, не торкайся їх руками.
- Якщо в музеї є спеціальні правила (наприклад, можна торкатися експонатів), то екскурсовод неодмінно сповістить про це.

Проблемне запитання: Чи треба берегти культурні цінності?

Вправа «Збережемо культурні цінності!».

Мета вправи: ознайомити із статтею 54 Конституції України, розширити знання про культурну спадщину свого народу, розвивати навички роботи в групі, виховувати бажання берегти культурні цінності свого народу.

Словник: реліквія, спадщина, культурні цінності.

Матеріали та обладнання: фото замків, схема, Конституція України.

Опис вправи.

Робота із світлинами замків.

- Розгляньте світлини старовинних замків України.
- Як думаєте, чому деякі з них краще збереглися, ніж інші?
- Які історичні пам'ятки архітектури збереглися у нашій місцевості?

Ханський палац,
Крим

Садиба «Шаровка»,
Харківщина

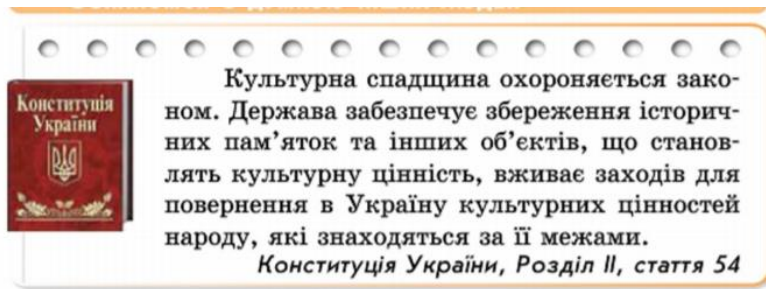

Підгорецький замок,
Львівщина

Музей-садиба «Самчики»,
Хмельницьчина

-
- Чи треба зберігати та реставрувати старі будівлі? Чому?

- Чому держава забезпечує збереження історичних пам'яток ?

Робота в групах зі схемою

Розгляньте схему. Розкажіть, що є культурною спадщиною нашого народу.

Висновок.

Треба вивчати і берегти культурну спадщину свого народу.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

1. Попадич О. О. Теорія виховання : навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. студентів спеціальності «Початкова освіта». Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2021. 100 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/38746> (дата звернення: 15.06.2024).
2. Попадич О. О. Методичні рекомендації проходження педагогічної практики (Позакласні виховні заходи) студентів спеціальності Початкова освіта. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2021. 24 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/38836> (дата звернення: 15.06.2024).
3. Попадич О. О. Організація управлінської діяльності як засіб педагогічно-правової підготовки майбутнього вчителя початкової школи. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2021. С. 71–79. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/36908> (дата звернення: 15.06.2024).
4. Попадич О. О. Формування правових знань молодших школярів засобами масової інформації та науково-популярної літератури. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 18, Т. 2. 2019. С. 73–76. URL: www.innovpedagogy.od.ua, <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/31285> (дата звернення: 15.06.2024).
5. Попадич О. О. Підготовка вчителя до формування правових знань учнів початкових класів засобами інноваційно-творчої діяльності. *Освіта і наука*. 2020. Вип. 1 (28). 2020. С. 119–124. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/31297> (дата звернення: 15.06.2024).
6. Попадич О. О. Комплексне використання на уроці інтегрованого курсу «Я досліджую світ» методів навчання, спрямованих на формування в учнів правової компетентності. *Virtus : Scientific Journal*. 2021. №. 51. Р. 63–67. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/36905> (дата звернення: 15.06.2024).
7. Попадич О. О. Підготовка вчителя до формування правових знань учнів початкових класів щодо безпечної поведінки в інтернеті. *An integraded approach to science modernization: methods, models and multidisciplinary: proceedings of the I International scientific and practical conference (Viena, February 19,2021)*. Viena, 2021. С. 422-424. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/36901> (дата звернення: 15.06.2024).
8. Попадич О. О. Педагогічні умови правового виховання майбутніх фахівців комп'ютерної галузі (Дис.... к. пед. наук за спеціальністю 13.00.07). Уманський державний педагогічний ун-тет ім. Павла Тичини. Умань, 2014. 283 с.
9. Попадич О. О. Теорія і практика підготовки майбутніх учителів до формування правової компетентності учнів початкової школи (Дис.... д. пед. наук за спеціальністю 13.00.04). Хмельн. нац. ун-тет. Хмельницький, 2021. 598 с.
10. Reshetnyak, V., Popadych, O., Korchakova, N., Shyshova, O., Shulzhenko, D., & Sichka, V. (2022). Innovations in Primary Education: Neuropsychological Aspect. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 13(1), 173-187. URL: <https://doi.org/10.18662/brain/13.1/275> <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/45579> (дата звернення: 15.06.2024).
11. Nataliia Bakhmat, Olena Popadych, Larysa Derkach, Marianna Shvardak, Mykola Lukashchuk, Viktor Romanenko. Using Information Technologies to Train Today Teachers in the Educational Environment. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională* 2022, Volume 14, Issue 2, pages: 479-499| URL: <https://doi.org/10.18662/rrem/14.2/591> Submitted: August 27th, 2021 | Accepted for publication: February 14th, 2022 <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/45580> (дата звернення: 15.06.2024).

12. Tetiana Zaporozhchenko, Olena Fonariuk, Snizhana Kliuieva, Nataliia Ashikhmina, Olha Kanibolotska Distance Education on the Basis of Innovative Technologies. Problems of the Primary School Teacher Training in Ukraine. Revista Românească pentru Educație Multidimensională. 2022, Volume 14, Issue 2, pages: 102-117| <https://doi.org/10.18662/rrem/14.2/569>. Submitted: August 4th, 2021 | Accepted for publication: April 7th, 2022. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/45581> (дата звернення: 15.06.2024).
13. Маценко Л. М. Теорія і методика виховання : навчальний посібник. Вид. 3-тє, доп., перероб. Київ : ЦП «Компринт», 2019. 319 с. URL: http://dglb.nubip.edu.ua:8080/bitstream/123456789/6197/1/Маценко_Теорія%20і%20методика%20виховання.pdf (дата звернення: 15.06.2024).
14. Ковальчук В. Теорія і практика виховання. Методичні рекомендації до семінарських занять /для студентів спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія). Житомир: Вид-во ЖДУ, 2023. 50 с. URL: http://eprints.zu.edu.ua/36144/1/Ковальчук_Метод_матеріали%20з%20ТіПВих_2023.pdf (дата звернення: 15.06.2024).
15. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 15.06.2024).
16. Закон України №2145-VIII від 05.09.2017 «Про освіту». URL: <https://base.kristti.com.ua/?p=5895> (дата звернення: 15.06.2024).
17. Закон України «Про позашкільну освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D0%BF%D0%BE%D0%B7%D0%B0%D1%88%D0%BA%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%83%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D1%83#Text> (дата звернення: 15.06.2024).
18. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%8F%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%83%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8E%20%D1%82%D0%B0%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83%20%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D1%96%20%D0%B2%20%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96#Text> (дата звернення: 15.06.2024).
19. Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2342-15#Text> (дата звернення: 20.06.2024).
20. Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.06.2024).
21. Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» <https://kr-admin.gov.ua/mol/molod/33.pdf> (дата звернення: 20.06.2024).
22. Закон України «Про охорону дитинства» http://school57.edu.kh.ua/Files/downloads/%D0%9F%D1%80%D0%BE%20%D0%BE%D1%85%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D1%83%20%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0%20_%20%D0%B2%D1%96%D0%B4%2026.04.pdf (дата звернення: 20.06.2024).
23. Закон України "Про протидію торгівлі людьми" <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text> (дата звернення: 20.06.2024).

24. Закон України ["Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб"](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 20.06.2024).

Укази Президента України:

25. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року
26. Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні
27. Про додаткові заходи із забезпечення гарантій реалізації прав та законних інтересів дітей
28. Про Національну стратегію профілактики соціального сирітства на період до 2020 року
29. Про питання щодо забезпечення реалізації прав дітей в Україні
30. Про Комісію з питань попередження катувань
31. Про Уповноваженого Президента України з прав дитини
32. Про Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні
33. Про заходи щодо забезпечення захисту прав і законних інтересів дітей
34. Про додаткові заходи щодо захисту прав та законних інтересів дітей
35. Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей
36. «Про затвердження Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року»
37. «Про Національну програму правової освіти населення» від 18.10.2001 р. № 992/2001.
38. «Про Стратегію національно-патріотичного виховання» від 13.05.2019 №286/2019.
39. «Про День Гідності та Свободи» від 13.11.2014 № 872.
40. «Про День Соборності України» від 13.11.2014 № 871.
41. «Про День захисника України» від 14.10.2014 № 806.
42. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» від 18 грудня 2018 р. № 2657-VIII.
43. Рекомендації для закладів освіти щодо застосування норм Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» від 18 грудня 2018 р. № 2657- VIII (лист МОН від 29.01.2019 № 1/19-881).
44. Методичний посібник «Кодекс безпечного освітнього середовища».
45. Методичні рекомендації щодо формування у дітей та молоді нетерпимого ставлення до насильницьких моделей поведінки, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, усвідомлення насильства як порушення прав людини, адресовані усім фахівцям, які працюють з дітьми та молоддю (лист МОН від 18.05.2018 № 1/11-5480).
46. Методичні рекомендації щодо виявлення, реагування на випадки домашнього насильства і взаємодії педагогічних працівників із іншими органами та службами.
47. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України (Наказ МОН України від 29.07.2019 №1038 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641»
48. Лист Міністерства освіти і науки України від 13.04.2020 року №1/9-207 «Роз'яснення щодо застосування наказу Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 №1646»
49. Лист Міністерства освіти і науки України від 20.07.2020 року №1/9-385 «Деякі питання організації виховного процесу у 2020-2021 навчальному році щодо формування в дітей та учнівської молоді ціннісних життєвих навичок»
50. Лист Міністерства освіти і науки України від 14.08.2020 року №1/9-436 «Про створення безпечного освітнього середовища в закладі освіти та попередження і протидії булінгу (цькування)»

51. Лист Міністерства освіти і науки України від 27.08.2020 року №1/9-483 «Щодо проведення першого уроку в закладах загальної середньої освіти»
52. Досліджуємо права дітей: Освіта для демократичного громадянства та освіта з прав людини (ОДГ/ ОПЛ): Серія уроків для 1–9 класів / Р. Голлоб, П. Крапф. / Пер. з англ. та адапт. В. В. Полторак; заг. ред. укр. версії: Н. Г. Протасова. К. : Основа, 2016. Т. 5. 100 с.
53. Іваній О. М. Правова підготовка як умова високого професіоналізму вчителів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2014. № 1 (35). С. 326–333.

Додаткова література

1. Попадич О.О. Методика виховної роботи у початковій школі: Методичні матеріали для студентів денної і заочної форм навчання спеціальності Початкова освіта. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2019. 52 с.
2. О. Попадич, І. Козубовська, Т. Атрощенко. Формування міжетнічної толерантності майбутніх учителів початкової школи в полікультурному середовищі (методичні рекомендації). Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2022. 31 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/39062> (дата звернення: 15.06.2024).
3. О. Попадич, І. Козубовська, Н. Сойма. Організація соціально-педагогічної роботи з дезадаптованими дітьми: зарубіжний досвід (методичні рекомендації). Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2022. 31 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/39061> (дата звернення: 15.06.2024).
4. Попадич О. О. Особливості проходження педагогічної практики майбутніми вчителями початкової школи в умовах дистанційного навчання. Scientific and pedagogical internship «Traditional education and technological challenges in teaching pedagogical and psychological disciplines bn the EU countries» : Internship proceedings. May 16 – June 26, 2022. Wloclawek, 2022. P. 47-51.
5. Козубовська І.В., Попадич О.О. Соціально-правовий захист дітей, позбавлених батьківського піклування : зарубіжний досвід. Методичні рекомендації для студентів дошкільної і початкової освіти. Навчально-методичне видання. Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», вид-во «Говерла», 2021. 27 с.
6. Попадич О.О. Методика виховної роботи у початковій школі: Методичні матеріали для студентів денної і заочної форм навчання спеціальності Початкова освіта. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2019. 52 с.
7. О. Попадич, І. Козубовська, Т. Атрощенко. Формування міжетнічної толерантності майбутніх учителів початкової школи в полікультурному середовищі (методичні рекомендації). Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2022. 31 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/39062> (дата звернення: 15.06.2024).
8. О. Попадич, І. Козубовська, Н. Сойма. Організація соціально-педагогічної роботи з дезадаптованими дітьми: зарубіжний досвід (методичні рекомендації). Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2022. 31 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/39061> (дата звернення: 15.06.2024).
9. Попадич О. О. Особливості проходження педагогічної практики майбутніми вчителями початкової школи в умовах дистанційного навчання. Scientific and pedagogical internship «Traditional education and technological challenges in teaching pedagogical and psychological disciplines bn the EU countries» : Internship proceedings. May 16 – June 26, 2022. Wloclawek, 2022. P. 47-51.
10. Національна доктрина розвитку освіти : Указ Президента України від 14.04.2002 р. № 347/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text> (дата звернення: 15.06.2024).
11. Національна стратегія розвитку розвитку освіти в Україні період до 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text> (дата звернення: 27.06.2024 р.).
12. Концепції розвитку дистанційної освіти в Україні. URL:

https://vnmu.edu.ua/downloads/other/konc_rov_dystan_osv.pdf (дата звернення: 27.06.2024 р.).

13. Положення про дистанційне навчання (зі змінами, внесеними згідно з наказами Міністерства освіти і науки № 466 від 25.04.2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text> (дата звернення: 27.06.2024 р.).

14. Концепції Державної цільової програми впровадження в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій «Сто відсотків» на період до 2015 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1722-2010-p#Text> (дата звернення: 27.06.2024 р.).

15. Закон України «Про освіту» / Верховна Рада України // Офіційний вісник України. 2017. № 78. С. 7. Стаття 2392, код акта 87438/2017.

16. Національна доктрина розвитку освіти. *Офіційний вісник України*. 2002. № 16.

17. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. Режим доступу: http://www.meduniv.lviv.ua/files/info/nats_strategia.pdf (дата звернення: 15.06.2024).

18. Концепція нової української школи: розпорядження Кабінету Міністрів України № 988-р (від 14 грудня 2016 р.). URL: <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/21/108>

19. Бакланова Н. М. Формування правової компетентності майбутніх учителів Освітнологічний дискурс. 2016. № 2 (14). С. 115–124.

20. Власенко О. М. Диференційований підхід в освітньому процесі як педагогічна умова формування громадянської спрямованості школярів. Диференціація у шкільній освіті: історичний досвід і сучасні технології: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., 16 травня 2018 р., м. Київ. Київ: Інститут педагогіки, 2018. С. 115–119.

21. Грицько В. В. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до формування економічно-правової культури молодших школярів. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогіка. 2017. Випуск 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2017_6_5.

22. Грицько В. В. Проблема диференціації навчання у процесі формування правової культури молодших школярів. Диференціація у шкільній освіті: історичний досвід і сучасні технології: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., 16 травня 2018 р., м. Київ. Київ: Інститут педагогіки, 2018. С. 125–128.

23. Грицько В. Компендіум основних понять: стислий виклад засад формування нормативно-правової компетентності майбутніх учителів початкової школи. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Київ, 2018. Вип. 64. С. 61-64.

24. Грищенко Л. В. Обґрунтування моделі формування правової культури майбутніх учителів у навчально-виховному середовищі педагогічного коледжі. *Гуманізація навчально-виховного процесу*: Зб. наук. праць. Харків ТОВ «Видавництво НТМТ» 2017. № 3 (83). С. 19-30.

25. Дем'яненко А. Умови формування правової свідомості в підлітків у процесі роботи громадського об'єднання. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2017. № 2. С. 203–208.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

1. Електронний репозитарій ДВНЗ «Ужгородський національний університет». URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/password-login;jsessionid=07D02C747F9258A875207EC98113F199#null> (дата звернення: 14.06.2024).

2. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://osvita.ua/doc/files/news/520/52062/new-school.pdf>. (дата звернення: 15.06.2024).

3. Наказ Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах від 29.07.2019 URL: <http://osvita.ua/legislation/other/5397/>, (дата звернення: 15.06.2024).

4. Наукова бібліотека ДВНЗ «Ужгородський національний університет». URL: <http://www.lib.uzhnu.edu.ua/>. (дата звернення: 14.06.2024).
5. Національна бібліотека України ім. В.І.Вернадського URL: <http://www.nbuv.gov.ua> (дата звернення: 15.06.2024).
6. Про основні орієнтири виховання учнів 1–11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів України. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/24565/. (дата звернення: 15.06.2024).
7. Про Національну програму виховання дітей та учнівської молоді в Україні <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-98601-04> (дата звернення: 15.06.2024).
8. Педагогіка. URL: <https://pedagogika.at.ua> (дата звернення: 15.06.2024).
9. Сайт електронного навчання ДВНЗ «Ужгородський національний університет». URL: <https://e-learn.uzhnu.edu.ua/> (дата звернення: 15.06.2024).
10. Словник-хрестоматія педагогічних понять. Загальні основи педагогіки, теорія виховання, дидактика, школознавство. URL: <https://ukrreferat.com/chapters/pedagogika/slovník-hrestomatiya-pedagogichnih-ponyat-zagalni-osnovi-pedagogiki-teoriya-vihovannya-didaktika-shkoloznavstvo.html> (дата звернення: 15.06.2024).
11. Українська педагогіка. URL: <http://ukped.com> (дата звернення: 15.06.2024).

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
З ДИСЦИПЛІНИ
«ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ»**
для здобувачів освіти першого (бакалаврського) рівня
галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
спеціальності 013 Початкова освіта
освітньої програми «Початкова освіта»

Формат 60×84/16. Гарнітура Times New Roman
Редакційно-видавничий відділ ДВНЗ «УжНУ»
88000, м. Ужгород, вул. Заньковецької, 89
E-mail: dep-editors@uzhnu.edu.ua